

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİMDALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

SOSYAL ve SİYASİ OLAYLARIN KONSİLLERE TESİRİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. AHMET ARAS

HAZIRLAYAN
AYŞE YILMAZ
074245031004

KONYA- 2010

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI



MEGEP

(MESLEKÎ EĞİTİM VE ÖĞRETİM SİSTEMİNİN
GÜÇLENDİRİLMESİ PROJESİ)

KİŞİSEL GELİŞİM

GİRİŞİMCİLİK

ANKARA - 2006



T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin

Adı Soyadı	AYŞE YILMAZ
Numarası	074245031004
Ana Bilim / Bilim Dalı	FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ- Dinler Tarihi
Programı	Tezli Yüksek Lisans <input type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/>

Tezin Adı SOSYAL VE SİYASİ OLAYLARIN KONSİLLERE TESİRİ.

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)



T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin

Adı Soyadı	AYŞE YILMAZ
Numarası	074245031004
Ana Bilim / Bilim Dalı	FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ- Dinler Tarihi
Programı	Tezli Yüksek Lisans <input type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/>
Tez Danışmanı	Yrd.Doç.Dr. AHMET ARAS
Tezin Adı	SOSYAL VE SİYASİ OLAYLARIN KONSİLLERE TESİRİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan başlıklı bu çalışma/...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı,	Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Yrd.Doç. Dr.	AHMET ARAS	Danışman	
Doç. Dr.	Sıddık KORKMAZ	Asıl Jüri	
Yrd. Doç. Dr.	MUSTAFA SAMİ BAYBAL	Asıl Jüri	
Doç. Dr.	FETHİ AHMET POLAT	Yedek Jüri	



Öğrencinin

Adı Soyadı	AYŞE YILMAZ
Numarası	074245031004
Ana Bilim / Bilim Dalı	FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ- Dinler Tarihi
Programı	Tezli Yüksek Lisans <input type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/>
Tez Danışmanı	Yrd.Doç.Dr. AHMET ARAS
Tezin Adı	SOSYAL VE SİYASİ OLAYLARIN KONSİLLERE TESİRİ.

ÖZET

SOSYAL VE SİYASİ OLAYLARIN KONSİLLERE TESİRİ

Katolik Kilisesi'ne göre konsil, muntazam olarak tanzim edilmiş konsiller toplantısıdır. Latince "concilium" kelimesinden alınmıştır. Hıristiyanlıkta ortaya çıkan dinî akımlar, bozulma ve çözümler sonucunda dinî oluşumu gerçekleştirme adına bu toplantılar düzenlenmiştir. Konsillerde temel itikadî konular, ibadetler, ayinler(litürji), din adamları vb. konuların yanı sıra; siyasî ve sosyal konularda da kararlar alınmış, hıristiyanlığın bu günkü durumuna gelmesine vesile olmuştur.

Tezimizin amacı: Konsillerin gerçekleşmesine vesile olan dinî sebeplerin yanısıra, arka plandaki siyasî ve sosyal sebepleri açıklayarak asıl nedenleri ortaya çıkarmaktır.

Tezimiz beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konsil kelimesinden ve çeşitlerinden bahsettikten sonra diğer bölümlerde konsileri tarihi sıra esas olarak zikrettik. Bölümlere ayırırken tarihî olayların birbiriyle bağlantısı siyasî ve sosyal olaylar arasındaki ilişki esas alınmıştır.

Sonuç olarak, Hıristiyan dünyasının kabul ettiği ve Hıristiyanlığın şekillenmesinde etkili olan konsillerin temelindeki dini sebeplerin yanısıra, siyasi ve sosyal olayların çok etkili olduğu kanaatine vardık.



Öğrencinin

Adı Soyadı	AYŞE YILMAZ
Numarası	074245031004
Ana Bilim / Bilim Dalı	FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ- Dinler Tarihi
Programı	Tezli Yüksek Lisans <input type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/>
Tez Danışmanı	Yrd.Doç.Dr. AHMET ARAS
Tezin İngilizce Adı	THE EFFECT OF SOCIAL AND POLITICAL EVENTS ON COUNCILS

SUMMARY

THE EFFECT OF SOCIAL AND POLITICAL EVENTS ON COUNCILS

According to the Catholic Church Council is, issued as a regular meeting of Councils. The word "council" is taken from "concilium" in Latin. These meetings are organized to provide religious unity as a result of new religious movements, Christianity's being unraveled and ruined. The decisions are made on social and political subjects besides the main topics on the belief of God, worshipping, liturgy, clergymen, etc. and this helped Christianity to come to its last situation.

The purpose of the thesis is to reveal the real reasons explaining social and political events in addition to religious reasons that caused the councils.

The thesis is formed in five sections. In the first section, the word "council" and its varieties are studied and then, councils are explained chronologically in the other sections. For the separation of the sections, the connection between the historical events and the relationship between the social and political events are attached importance.

Consequently; the councils, which are accepted by the Christianity and also affected the shape of Christianity, are based on political and social events in addition to the religious reasons.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
ÖNSÖZ.....	3
GİRİŞ.....	4
KONSİL ve ÇEŞİTLERİ	4
1.KONSİL NEDİR?	5
2. KONSİL ÇEŞİTLERİ.....	7
2.1. Özel Konsiller.....	8
2.1.1. Bölge Konsilleri.....	8
2.1.2. Millî Konsiller.....	8
2.2. Genel Konsiller	8
I. BÖLÜM.....	10
M.S. 1-5. YY'DA ROMA DEVLETİ ve HİRİSTİYANLIK	10
1. HİRİSTİYANLIK'TAN ÖNCE ROMA'NIN DİNİ HAYATI.....	11
1.1. (325) I. İznik Konsili.....	12
1.2. (381) I. İstanbul Konsili.....	19
1.3. (431) Efes Konsili	23
1.4. (451) Kadıköy (Calcedon) Konsili.....	32
II. BÖLÜM.....	37
M.S. 5-8. YY'DA BALKANLAR ve ANADOLU'DA SİYASİ DURUM	37
1. (553) II. İstanbul Konsili	38
2. (680–681) III. İstanbul Konsili.....	40
3. (787) II. İznik Konsili.....	43
4. (869-870) IV. İstanbul Konsili	45
III. BÖLÜM.....	51
M.S. 8. YY SONRASI SİYASAL YAPILANMA VE HİRİSTİYANLIĞIN GELİŞİMİ	51
1. HAÇLI SEFERLERİNİN DOĞUŞU	52
1.1. (1123) I. Latran Konsili.....	54
1.2. (1139) II. Latran Konsili	55
1.3. (1179) III. Latran Konsili.....	56
1.4. (1215) IV. Latran Konsili	57
1.5. (1245) I. Lyon Konsili.....	60
1.6. (1274) II. Lyon Konsili	62
1.7. (1311–1312) Viyana Konsili	65

1.8. (1414–1418) Constance Konsili.....	68
1.9. (1431–1442) Balé- Ferrrare- Florence Konsilleri	73
IV. BÖLÜM.....	78
REFOM DEVRİ KONSİLLERİ.....	78
1. PAPALIĞA KARŞI REFORM DEVRİ.....	79
1.1. (1512–1517) V. Latran Konsili	80
1.2. (1545–1563) Trente Konsili	82
V. BÖLÜM	92
XIX ve XX. YY’LARDA UNİYAT KİLİSELER	92
1. (1868–1870) I. Vatikan Konsili.....	93
2. (1962–1965) II. Vatikan Konsili	100
2.1. Kilise (Lumen Gentium)	104
2.2. İmanın Kaynakları Yasası (Dei Verbiium)	106
2.3. Dua ve Kilise Liturjisi (Sacrosanctum Concilium)	108
2.4. Piskoposlar (Christus Dominus)	110
2.5. Rahipler (Optatam Totius).	111
2.6. Dindar Gruplar (Perfectae Caritatis).....	113
2.7.Hıristiyan Eğitimi ve Laiklerin Havariliği (Optatam Totius Ecclesiae Apostolikam Actuositatem)	113
2.8. Misyonerlik Faaliyetler (Ad Gentes).....	114
2.9. Ökümenizm: Hıristiyan Birliği (Unitatis Redintegratio).....	114
2.10. Hıristiyanlık Dışı Dinler ve İnanmayanlar (Nostra Aetate).....	115
2.11. Kilise ve Dünya (Gaudium et spes).....	117
2.12. Dini Hürriyet (Dignitatis Humanae).....	120
SONUÇ	122
BİBLİYOGRAFYA.....	124

ÖNSÖZ

Konsil, toplama veya toplanma anlamına gelen Latince “concilium” kelimesinden alınmıştır. Katolik Kilisesi’nde konsil, muntazam olarak tanzim edilmiş piskoposlar toplantısıdır.

İnsanlar hayatları boyunca karşılaştıkları problemler için çözümler aramışlardır. İktisâdî, ictimai, sosyal, dinî vb konularda yaşanan sorunları çözmek üzere sorunun önemi ve büyüklüğüne göre istişarelerde bulunmuşlardır. Toplumları harekete geçiren, yön veren bu toplantılar tarihin her döneminde süregelmiştir.

Dini konular ve din alanındaki sorunlar, tarihin her döneminde bulunmuş ve önemli konuların başında gelmiştir. Biz çalışmamızda, Hıristiyanlık dini ve Hz. İsa’dan günümüze kadar Hıristiyanlık’ta ortaya çıkan çeşitli akımlar, bozulma ve çözümler ve bunların neticesinde, dini oluşumu gerçekleştirme adına yapılan toplantılardan bahsedeceğiz. Hz. İsa’dan sonra Hıristiyanlar, pek çok konuda ayrılığa düşmüşler bu yüzden konsil adı verilen toplantılar düzenlenmişlerdir. Sorunun büyüklüğüne göre Mahallî, Bölgesel, Genel Konsiller şeklinde adlanırken, milletler adına Millî Konsiller ve tüm Hıristiyanlığı ilgilendiren kararların alındığı toplantılara Genel Konsiller denilmiştir.

Hıristiyanlığın biçimlenmesinde ve bugünkü duruma gelmesinde konsiller çok önemli bir yer arz eder. Hz. İsa’nın Tanrı yanındaki konumu, babasız dünya gelişinin açıklanması, Kutsal Kitap konusu, Kutsal Ruh meselesi gibi temel itikadî konular; ibadetler, ayinler(litürji), din adamları vb konuların yanı sıra, siyasî ve toplumsal konular da görüşülmüştür. Ayrıca dini konuların yanı sıra siyasi ve sosyal olaylar konsillerde alınan kararları etkilemiş ve çoğu zaman konsillerin gerçekleşmesine vesile olmuştur.

Çalışmamızda Katolik dünyasının kabul ettiği konsilleri ve bu konsillerde alınan kararları sunarken esas konumuz olan Hıristiyanlığı ve Hıristiyan toplumların sosyal yaşamını şekillendiren bu toplantıların gerçekleşmesine etki eden asıl siyasi ve sosyal sebepleri açıklamaya çalışacağız. Beş bölümde incelediğimiz konumuzda siyasi ve sosyal olayları esas alarak yaptığımız gruplandırma ile konsilleri hakkında bilgi vermeye çalıştık.

Bu tez çalışmasını hazırlamamda yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS Beye teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Ayşe YILMAZ

Konya-2010

GİRİŞ
KONSİL ve ÇEŞİTLERİ

1.Konsil Nedir?

Konsil kelimesi, toplama veya toplanma anlamına gelen Latince “concilium” kelimesinden alınmıştır. Katolik Kilisesi’nde konsil, muntazam olarak davet edilmiş piskoposlar toplantısıdır.¹ Kilise hayatının ortaya koyduğu tüm problemleri çözmek ve tartışmak üzere bir araya gelen piskoposlara ve yüksek düzeydeki din adamları kuruluna konsil adı verilir.² Kilise ile ilgili bir konuda kararlar almak amacıyla yapılan bu tür resmi toplantıları ifade eden başka bir kelime de Sinod’dur. Sinod, konsil kelimesi ile eş anlamlıdır. Bununla birlikte yerel mahiyetteki küçük toplantılar için sinod, piskoposların ve kilise temsilcilerinin daha geniş çapta iştirak ettiği toplantılar için ise konsil kelimesi kullanılmıştır.³ Doğu kiliselerinde konsil yerine sinod kullanılmakta ve bu kelime patriklerin danışma kurulunu ifade etmektedir. Ortodoks kiliselerinin en yüksek ruhanî kurulunun adı ise Holy Synod veya Saint Synode’dur.⁴

Başlangıçtan itibaren Hıristiyanlıkta gerek doktrinel yönden gerekse disiplin yönünden bir takım görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bunlar konsillerin toplanmasına sebep olmuştur. Konsillerin toplanmasına papa veya imparatorlar karar vermişlerdir.

M.S. IV. yy’da başlayan özel din toplantıları, bu dönemin sonuna doğru hızlanmışır. Bu toplantılar, Hıristiyan dininin ana problemleri üzerinde tartışmaların son bulması, yorum ve açıklamalar yapılması, takip edilecek yolun belirlenmesi, inanç esaslarının tespit edilmesi⁵ ve disiplin kurallarının konması için yapılmıştır.

Bazı Hıristiyan ilahiyatçıları ilk konsilin tarihini, Hıristiyanların, Yahudi şeriatına riayeti tartıştıkları Kudüs toplantısı olarak kabul etmişler, böylece M. 50 yılına kadar dayandırmışlardır.⁶

¹ Albert M. Besnard, “Katolik Mezhebi”, *Din Fenomeni*, Terc: Mehmet Aydın, Din Bilimleri Yay., bs.3,Konya, 2000, s.167; Mehmet Aydın, “Konsil(Council)”maddesi, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Din Bilimleri Yay., Konya, 2005,s.409.

² Mehmet Aydın, “Konsillerin Hıristiyanlıktaki Yeri ve Önemi”, *Dinler Tarihi Araştırmaları III*, DTD Yay., Aralık, Ankara, 2002, s.107.

³ Ali İsmail Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, Töre Yay., Ankara, 1997, s.1.

⁴ Alparslan Yalduz, “Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili”, *UÜİFD*, C.12, S.2, Bursa, 2003, s. 261.

⁵ Orhan Seyfi Yüçetürk, “Hıristiyanlık İnançlarının Doğuşu”, *Dokuz Eylül ÜİFD*, S. 4,İzmir, 1987, s.349.

⁶ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, SÜİF Yay., Konya, 1991, s.1.

Hız. İsa'nın doğduğu yıllarda Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında olan Filistin'de, Yahudiler çeşitli mezheplere bölünmüş, dinî konular çıkar meselesi olmuştu. Kudüs'teki Kutsal Mabedi ticaret yeri haline getiren Yahudiler, putperest Romalılardan kurtulma yolları arayışında bir kurtarıcı beklentisi içindeyken, Hız. İsa ortaya çıkarak insanları doğru yola çağırmaya başlamıştı. Hız. İsa hayattayken, çevresinde Havarilerle birlikte çok az inanan varken, "Çarmih Hâdisesi"nden sonra Havarilerin de misyonuyla birlikte inananların sayısı arttı. Hız. İsa'nın telkinlerine karşı uyanan bu ilgi Roma'nın baskısını ve zulmünü daha da arttırmıştı. Hız. İsa'dan bir müddet sonra, ona inananlar bir araya gelerek, kendilerini "Hıristiyan"⁷ diye tanıtmaya başlamışlardı. Pavlus'un Hıristiyan oluşuyla yeni bir ivme kazanan Hıristiyanlık, onunla beraber gelen fikrî ayrılıklar ve tartışmalarla çalkalanmaya başlamıştı. Kudüs merkezli cemaat ile diğer uluslardan Hıristiyan olanlar arasında başlayan yakınlaşma beraberinde sorunları da getirmişti.

Yahudiye'den gelen bir grup İsa taraftarının, kurtuluş için Tanrısal hukuka bağlı olmak gerekliliği özellikle sünnetin şart olması konusunda Antakya'daki Hıristiyanlarla tartışması ilk kıvılcım olmuştur.⁸ Anlaşmaya varılamaması üzerine, konuyu Havarilerle görüşüp tahlil etmek için Pavlus ve Barnaba Kudüs'e gitmişlerdir.⁹ Burada öteki uluslardan Tanrı'ya dönenlere güçlük çıkarılmamasını, ancak putlara sunulup murdar olan etlerden, fuhuştan, boğularak öldürülen hayvanların etinden ve kandan sakınılması gerektiği¹⁰ konusunda anlaşmaya varılmıştır. Daha sonra, Antakya'daki cemaate; "kardeşleriniz olan biz elçilerle, ihtiyarlardan(havarilerden), öteki uluslardan olup Antakya, Suriye ve Kilikya'da bulunan siz kardeşlere selam! Bizden bazı kişilerin yanınıza geldiğini, sözleriyle sizi tedirgin edip aklınızı karıştırdığını duyduk. Oysa onları biz göndermedik. Bu nedenle aramızdan seçtiğimiz bazı kişileri (Yahuda ve Silas), sevgili kardeşlerimiz Barnaba ve Pavlus'la birlikte size göndermeye oybirliğiyle karar verdik.¹¹ Bu ilk tartışmaları bir karara bağlamak için, M.S. 49-50¹²,de Kudüs'te yapılan toplantıda¹³ Petrus, Barnaba ve Pavlus konuşmalar yapmışlardır. Toplantı sonunda, kurtuluş için tanrısal hukuka bağlı olmanın gerekli olmadığına dolayısıyla tanrısal hukukun bir parçası olan sünnetin de şart olmadığına ve diğer uluslardan dine yeni girenlere zorluk çıkartılmaması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bu toplantıda, "Kutsal Ruh ve bizler, gerektiğinden daha ağır bir yükü size yüklememeyi uygun gördük."¹⁴ diyerek, Yahudi olmayan mühtedilerin Pavlus'un düşüncesi gereği, tanrısal hukuka (Musa'nın şeriatına) tamamen uymasının gerekli olmadığına karar verilmiştir. Hıristiyan teologlar, konsillerin aslının bu toplantıya dayandığını düşünmektedirler.

⁷ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Bs.IV, Ankara, 2002, s.268.

⁸ Şinasi Gündüz, *Pavlus; Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2001, s. 59.

⁹ Elçilerin İşleri, 15/2.

¹⁰ Elçilerin İşleri, 15/19.

¹¹ Elçilerin İşleri, 15/23-25.

¹² Ali İsrâ Gungör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s.13.

¹³ Elçilerin İşleri 15/1-2.

¹⁴ Elçilerin İşleri 15/29.

Toplantının otoritesi konusundaki ihtilafları da, katılımcıların bu kararı Mesih'in kendilerine verdiği yetkiyle aldıklarını ifade ederek giderme yoluna gitmişlerdir. Kudüs'te yapılan bu toplantıda alınan kararların “*Kutsal Ruh ve bizler uygun gördük...*”¹⁵ ifadesiyle ilan edilmesini delil göstererek, İsa-Mesih'in, kilisenin yaptığı tüm toplantıları tasdik ettiğini açıklamışlardır. Daha sonra da “*Nerede iki ya da üç kişi benim adımla toplanırsa, ben de onların arasındayım.*”¹⁶ gibi Kutsal Kitap ifadeleri esas alınarak, “Havariler Toplantısı” ve ondan sonraki tüm konsil ve sinodların, Kutsal Ruh'un ve Mesih'in idaresi altında gerçekleştiği inancı, resmiyet kazanmıştır.

Bu ilk havarilerin toplantısı dışında diğer toplantıların, II. yy. ortalarında “Montanizm”^{**} ve “Gnostisizm”^{***} gibi anlayışlar sebebiyle, Anadolu'da yapıldığı bilinmektedir. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde kendi görüş ve fikirlerine aykırı düşüncelerle uğraşan kilise, sonraları daha büyük problemlerle karşılaşınca, bunların mahalli özellikteki sinodlarla çözülemeyeceğini görerek, Suriye, İtalya, Afrika ve Anadolu'da büyük çapta konsiller toplamıştır.¹⁷

2. Konsil Çeşitleri

Konsiller, bir takım sosyal ve dinî şartlar tarafından meydana getirilmiştir. Bu şartların ortaya koyduğu problemler bazen mahallî kadroların çözemeyeceği boyutlara ulaşınca bölge veya eyaletin kilise şefleri devreye girerek ortaya çıkan problemler konusundaki tecrübelerini toplu halde belirtmişlerdir. Böylece Bölge veya Eyalet Konsilleri dediğimiz konsiller ortaya çıkmıştır.¹⁸ Bazen bu konsiller, eyalet çevresini aşarak bir ülkenin bütün piskoposlarını bir araya getirmiştir. Böyle bir toplantıda, imparatorluğun tüm piskoposları temsil edilir. 264'de ve 268'de Antakya'da ve 314'de Fransa'nın bir şehri olan Arles'te toplanan konsillerde durum böyle olmuştur. Bu toplantılar, daha sonraki yıllarda toplanacak olan Millî Konsiller ve Genel Konsillerin öncüleri kabul edilmiştir. Çünkü bir imparatorluk konsili toplantısına doğru ilk adım 314 yılında imparator Konstantin tarafından atılmıştır.¹⁹

¹⁵ Elçilerin İşleri 15/29; Francis, Dvornik, *Konsiller Tarihi; İznik'ten II. Vatikan'a*, Terc: Mehmet Aydın, TTK Yay., Ankara, 1990, s. 3.

¹⁶ Matta 18/20.

* *Montanizm: Miladi II. asırda, dünyanın çok yakında sona ereceğine inanan ve bu büyük olaya zahidane bir ahlaki yaşantıyla hazırlanmak gerektiği iddia eden bir akımdır. II. Asırda yaşamış Montanus isimli Anadolu'da yaşayan bir papazın başlattığı bu akıma, ünlü kilise babası Tertullian(160-220)'da katılmaktaydı. Montanus, kendisini Kutsal Ruh'un bedenleşmiş hali olarak görmüş ve sakramentlerin istenilen şekilde idare edilebileceğini ifade etmiştir.* Ali İsra Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s. 2.

** *Gnostisizm: Yahudi, Hıristiyan ve Pagan kaynaklı düalist bir dinî akımdır. Tanrı, alem, insan ve bunların birbiriyle olan ilişkilerini kendine has kutsal ezoterik (gizli) bilgi doktrinine dayalı olarak açıklayan dinî, felsefi gelenek.* Ali İsra Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s.3.

¹⁷ Alparslan Yalduz, a.g.m., *UÜİFD*, C. 12, S. 2, Bursa, 2003, s.261

¹⁸ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.1.

¹⁹ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.2.

Daha sonraki yıllarda meydana gelecek olan Arien ihtilafı da İznik'te birinci ökümenik (Genel) konsilin toplanmasına sebep olmuştur. Bu konsile bütün kilise piskoposları davet edilmiştir.

Konsileri iki önemli, grupta toplayabiliriz:

- 1- Özel konsiller
- 2- Genel konsiller

2.1. Özel Konsiller: Özel konsiller, Bölge Konsilleri ve Millî Konsiller şeklinde kendi içerisinde ikiye ayrılır.

2.1.1. Bölge Konsilleri: Bir eyaletteki dinî problemlerin çözümü için yapılan toplantılardır. Her yirmi yılda bir başpiskoposluğun davetiyle toplanabilir. Alınan kararlar papanın tasdikinden geçtikten sonra o bölgeye hitap eder. Ancak papanın tasdikinden geçmesi şarttır.²⁰

2.1.2. Millî Konsiller: Sadece muayyen bir ülkenin problemini çözmek üzere, o ülkenin piskoposlarının yaptığı toplantıya verilen addır.²¹

2.2. Genel Konsiller: Bu konsilde kilisenin bütün temsilcileri bulunur. Genel konsiller genelde papa tarafından davet edilerek toplanır. Bizzat papa veya temsilcileri tarafından yönetilir. Bu konsilde alınan kararların geçerli olabilmesi için papa tarafından onaylanmış olması gerekmektedir.²²

Kilise tarihinde hangi konsilin ökümenik olup olmadığı konusu kesin çizgilerle belirtilmiş değildir. ökümenik kavramının tarih boyunca her dönemde farklı anlamlar almasından dolayı, ökümenik kavramının çok net bir tanımı yapılamamakta ve mutlak izafi bir durum ortaya çıkmaktadır.

Ökümenik konsilin tarifi, 1917 yılında yürürlüğe giren kilise hukukunda yer almaktadır. Bu tarif ise, Kilise Hukuku'nun 222-229 kararlarında şu ifadelerle yapılmıştır: *"Papa tarafından davet edilmiş ve onun tarafından başkanlık edilmiş bir toplantıdır. Böyle bir toplantı, Evrensel Katolik Kilisesi'nin yüksek düzeydeki temsilcilerini ve piskoposları bir araya getirir. Sadece bu şartları bir araya getiren bir toplantı, ökümenik konsil tarifine uygun düşer."*²³

²⁰ Mehmet Aydın, "Konsillerin Hıristiyanlıktaki Yeri ve Önemi", s.107.

²¹ Mehmet Aydın, "Konsillerin Hıristiyanlıktaki Yeri ve Önemi", s.107.

²² Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.3.

²³ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.4.

Kilisenin bu tarifini göz önünde bulundurursak birçok büyük konsilin bu tarifin içine girmeyeceği görülür. Çünkü bu konsiller, papa tarafından değil, imparator tarafından davet edilmiştir. İştirak eden piskoposların sayısı da bu konu da yanıltıcı olmaktadır. Çünkü bazı özel konsillere, genel konsillerden daha fazla piskopos katılmıştır. Örneğin: İtalya'nın Rimini kentinde toplanan konsilde 400'den fazla piskopos varken, 431 Efes'te toplanan konsilde 200, 351'de İstanbul'da toplanan konsilde 150 piskopos vardı. Buna rağmen Rimini'deki konsil özel sayılmış genel konsiller arasında kabul edilmemiştir.²⁴

Konsillerin ifadelerinden anlaşıldığına göre bir konsilin ökümenik olduğunun anlaşılabilmesi için üç faktörün bulunması gerekmektedir.²⁵

1. Bir konsil otoritesini, kendisine iştirak eden temsilcilerin geldiği alana göre göstermektedir. Bir konsilde dünyadaki tüm kiliseler temsil edilmişse, bu konsil ökümenik olarak isimlendirilmektedir.

2. Papanın iştirak etmesi ve kararlarını onaylaması gerekmektedir.

3. Hem Katolik hem de Ortodoks kilisesinin bir arada temsil edildiği bir konsil olmalıdır.

Doğu Ortodoks Kilisesi'ne göre ise, bir konsilin ökümenik sayılabilmesi için konsilde, yeryüzündeki bütün kiliselerin temsil edilmesi ve konsil kararlarının Hıristiyan halk tarafından da kabul edilmesi gerekmektedir.²⁶

Protestan Kiliseler, konsillerin ökümenikliği konusunda farklı bir ölçü ortaya koymaktadırlar. Protestan kiliseler, Papa'nın otoritesini redderek konsilde temel ölçünün dört İncil olması gerektiğini söylemektedirler. Yani bir konsilin otoritesi Papa'nın değil, konsil kararlarının niteliğinden kaynaklanmaktadır.

Kilise tarihinde ökümenik konsil karakteri taşıyan konsil sayısı kesin olarak belirlenememiştir. Roma Katolik Kilisesi'ne göre 21, Doğu Ortodoks Kilisesi'ne göre 7, Reformist kiliselere göre 4, Nesturilere göre 2, Doğu Katolik kiliselerine göre 3 genel konsil ökümenik kabul edilmiştir.²⁷

²⁴ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.4.

²⁵ Ali İsra Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s.6.

²⁶ Ali İsra Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s.7.

²⁷ Ali İsra Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s.9.

I. BÖLÜM
M.S. 1-5. YY'DA ROMA DEVLETİ ve HIRİSTİYANLIK

1. Hıristiyanlık'tan Önce Roma'nın Dini Hayatı

M.Ö. 753 yılında Roma şehrinde temelleri atılmış olan Roma devleti kısa zamanda büyümüş ve genişlemiş, ilkçağın en büyük ve devamlı imparatorluklarından birisi olmuştur. Akdeniz çevresinde genişlemiş olan imparatorluk, Akdeniz için “Mare Nostrum (bizim deniz)” adını vermişlerdir.²⁸

Romalılar teşkilat ve idarede, askerlikte, iktidar ve hukukta ve dünyaya hükmetmede son derece ilerlemişlerdi. Fakat ahlaki açıdan oldukça bozuk bir durumdaydılar.

Hıristiyanlık, Filistin'de doğmuştur. Filistin I.yy'da Hellenleşmeye başlamıştır. Buradaki Hellenleşme Grekleşme değil Anadolu'dan Hindistan'a kadar uzanan kültür sentezinden etkilenmedir. Hıristiyanlığın doğduğu coğrafyada Yahudilik dışında Grek ve Helenistik kültürleri ile Roma ve pagan (politeist) kültürleri vardır. Filistin'de Roma hâkimiyetinde bulunuyordu. Filistin ve başka ülkelerde de Romalılar ele geçirdikleri ülkelerin inançlarına dokunmadıkları gibi, onların tanrılarını bile kabul etmişlerdi. Roma'da bu yüzden çok tanrılı bir inanç hâkimdi.²⁹

Hıristiyanlığın yayılması için büyük çaba harcayan Pavlus, Tarsus'ta doğmuştur. (M.S.22-23) Hıristiyanlığı yaymak için üç yolculuk yapmıştır. İlk seyahatine Kıbrıs'tan başlayıp, Anadolu'yu gezdikten sonra Kudüs'e vardı. İkinci yolculuğuna Suriye'den başladı. Anadolu, Makedonya ve Yunanistan'ı dolaştı. Son olarak Antakya'ya gelmiştir. Üçüncü seyahatini Efes ve Balkanlara yapmıştır. Bu seyahatleri esnasında, insanları Hıristiyanlığa çağırmış, Hz.İsa'nın Mesih olduğunu söylemiş, böylece Hıristiyanlık hem Yahudiler hem de Roma'daki putperest insanlar arasında yayılmaya başlamıştır.³⁰

Hıristiyanlık M.S. I. yy'ın ortalarından itibaren Avrupa'da yayılma dönemine girdi. Hıristiyanlık eşitlik ve kardeşlikten bahsediyordu. Roma'da katı kuralları olan bir sınıf sistemi mevcuttu. Hıristiyanlığı tercih edenlerin çoğunun köylüler ve köleler olması bunun bir sonucu

²⁸ Sebahattin Ağaladağ, *Bizans İmparatorluğu ve Batı Avrupa Tarihi*, Selçuk Dizgi, Konya, 1997, s.3.

²⁹ Hasan Karaköse, *Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Yay., bs.3, Ankara, 2006, s.208.

³⁰ Hasan Karaköse, a.g.e, s.208.

olarak gösterilebilir ancak üst tabakadan Hıristiyanlığı kabul edenler de vardı. Bunlar Hıristiyanlığın yayılmasına büyük bir katkıda bulunmuşlardır.

Hıristiyanlığı yaymak için dönemin en güçlü devletin Roma'ya gelmiş olan Tarsus'lu Pavlus ve Aziz Petrus burada idam edilmişlerdir. Roma yönetimi bu yeni inancın yayılmasını önlemek için zaman zaman baskılar uygulamış, sürgün ve katliamlar gerçekleştirmişlerdir.³¹

M.S. 64 yılında Roma imparatoru Neron döneminde Hıristiyanlar Roma şehrinin yıkılışından sorumlu tutulmuşlar ve zulme uğramışlardır. Daha sonra Hıristiyan toplumu imparator Décius(249-251) ve Diocletien (284-305) dönemlerinde de Hıristiyanlar işkencelere maruz kalmışlardır. Fakat bu baskılar Hıristiyanlığın daha çok güçlenmesine ve örgütlenmesine sebep olmuştur. Daha sonraki zamanlarda da imparatorların baskısına maruz kalmışlardır.

M.S. 306 tarihinde imparator olan Konstantin Hıristiyanlığı kabul etti ve topraklar içerisinde birlik oluşturmak amacıyla Hıristiyanlara yayımladığı Milan fermanı ile ülkesinde yaşayan Hıristiyanlara hürriyetlerini verdi. Zaten bu tarihlerde Hıristiyanlık Kuzey Afrika, Anadolu ve Güney Avrupa'nın büyük bir kısmına yayılmıştı. Ayrıca imparatorluk kuzeyden Germen kabilelerinin tehdidi altındaydı. Böyle bir durumda vatandaşları kaynaştıracak bir siyaset izlenmesi gerekmektedir. Hıristiyanlar arasındaki genel ayrılıkların giderilmesi için konsillerin toplanması çalışmaları yapılmıştır.³²

1.1. (325) I. İznik Konsili

Havariler döneminden itibaren Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın tebliğ ettiği hususları ve yazıya geçirilmeye başlanan kutsal metinleri anlamaya yönelik çaba sarf etmişler, Mısır, Helen, Ortadoğu, Anadolu vb. çeşitli kültürel ve felsefi tesirlerle gerek itikadi konularla gerekse şeriatın uygulanmasında farklı yorumlara sahip olmaya başlamışlardır.

Hıristiyanlık, İsa Mesih anlayışı üzerine temellenen bir inanca sahip olduğu için İsa'nın kimliğiyle insanî ve ilahî tabiatı meselesi ilk dönemlerden itibaren asıl tartışma konusunu teşkil etmiş, bu alanda da farklı görüşler, çeşitli itizali hareketler ortaya çıkmıştır.

İlk dönemde kilisedeki Yahudi kaynaklı tanrı inancı, yaklaşık I. yy'm sonuna doğru yeni Eflatuncu Felsefe'nin etkisi ve Yahudilerin yaşadığı toprakların dışında bulunan Yunan-Roma kökenli insanları Hıristiyanlaştırma amacının sonunda değişikliğe uğramaya başlamıştır. Tanrı kavramı, biri teslis, diğeri Tanrı'nın enkarnasyonu olarak İsa figürü ile ilişkilendirilmiş, bu

³¹ Ahmet Aras, "Anadolu Kültüründe Yedi Uyurlar", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Arş. Dergisi*, Damla Ofset, Konya, Temmuz 2008, s.88; İbrahim Balık, *Ortaçağ Tarihi ve Medeniyeti*, Gazi Kitabevi Yay., Ankara, 2005, s.194.

³² Hasan Karaköse, a.g.e, s.208.

gelişmeler onun yeryüzünde yaşarken bedene bürünmesi, insanî özelliğinin mi yoksa ilahî özelliğinin mi ağır bastığı tartışmalarını gündeme getirmiştir.³³

İlk yüzyıldaki ihtilafların konusu, Hz. İsa'dır. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelmesi, onun şahsiyetini gündeme getirmiş ve "Allahın Oğlu" meselesine yol açmıştır. Bazısına göre İsa, Allah'ın oğlu olmakla beraber, O'nun tarafından yaratılmış bir kelimedir(Logos=söz). Bazısına göre İsa "Tanrı'nın oğlu"dur, Allah gibi kadimlik sıfatına sahiptir. Bütün bu görüş sahipleri kendi görüşlerini İsa'ya ve onun havarilerine bağlamışlardır. Aslında bu görüşlerin temeli, Pavlus'a ve onun Hıristiyanlık anlayışına dayanmaktadır. O, görünüşte Romalı, Yunanlı ve Mısırlı putperestler arasında Hıristiyanlığı yaymak gayesiyle, Hıristiyanlıkta bazı tavizlere girmiştir. Bu tavizler neticesinde Hıristiyan olan toplumlar, kendi inanç ve felsefelerini Hıristiyanlığa taşımış, eski din ve kültürlerinde olan hususları yeni dine de hâkim kılmışlardır. Bundan sonra görüş ayrılığı ve zıtlasmalar başlamıştır.

M.S 317 yılında Roma İmparatoru Galerius'un Hıristiyanlığa karşı çıkardığı "tolerans emirnamesi"³⁴ (tolerans fermanı) ile bütün dinler hürriyete kavuşmuştu. Fakat imparatorun bunu takip eden politikası, sosyal kanunları, Hıristiyanlığın resmen imparatorluğa girmesine vesile oldu. Böylece Hıristiyanlık "devlet dini" hüviyeti kazandı.³⁵

Baskı döneminde Hıristiyanlığa inananlar ibadetlerini gizli yapıyorlar ve inançlarını da açıklayamıyorlardı. Hıristiyanlığın serbest bir din olması üzerine, Hıristiyanlar arasında bir takım görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Neticede yeni yeni mezhepler doğdu. Her biri Hz. İsa'yı ve resulleri(elçiler-havariler) farklı şekilde benimseyip öğrettiler. Bazıları Hz. İsa'yı Allah kabul etti, bazıları ise de onu, diğerleri gibi bir insan olarak gördü. Dinin gelişmeye ve yayılmaya başladığı yerlerde yaşayan halkın eski inançları ile din yayıcılarının görüşleri arasında beliren ayrılık İsa'nın ve havarilerin şahsiyetlerinde görülen yüceliğin yorumuna da tesir etti.³⁶

Roma'nın Hıristiyanlığa serbestlik tanınmasından önce gizli olan bu görüşler, Konstantin'den sonra açığa çıkmış ve her görüş kendisine taraftar bulmuştur. İznik Konsili, bu tartışmaları sona erdirmek ve resmî görüşü belirlemek amacıyla toplanmıştır.³⁷ Ancak bu konsilin toplanmasının en önemli sebebi Arius'un görüşü ve düşünceleridir.

³³ Mustafa Sinanoğlu, "Hıristiyan ve İslam Kaynaklarında Tartışmalı Bir Toplantı: İznik Konsili", *TDV İslam Araştırmaları Dergisi*, S.6, İSAM, İstanbul, 2001, s.4.

³⁴ Mehmet Aydın, "Batı ve Doğu Hıristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", *AÜİFD* yay, Ankara, 1985, C.XXVII, s.125.

³⁵ Süreyya Şahin, "Doğu-Batı Kiliseleri Ayrılma Sebepleri", *MÜİF Dergisi*, S.IV, Bayrak Yay., İstanbul, 1986, s.317.

³⁶ Süreyya Şahin, "Doğu-Batı Kiliseleri Ayrılma Sebepleri", s.318.

³⁷ Abdurrahman Küçük, *Ermeni Kilisesi ve Türkler*, Andaç yay, Ankara, 2003, s.145; Abdurrahman KÜÇÜK, "Gregoryen Ermeni Kilisesinin Oluşması ve Konsil Kararları Karşısındaki Tutumu", *AÜİF Dergisi*, Ankara, 1996, C.XXXV, s.134.

Yeni Eflatuncu Felsefe'nin tesirinde kalan Arius, aşkın bir Tanrı anlayışı üzerine yoğunlaştırdığı fikirlerini ilk defa 318 yılında Baucalis^{***} Rahibi iken açıklamış ve onları önce Mısır ve çevresinde din adamları ve halk arasında yaymaya başlamıştır. Tanrı'nın oğlunun doğmadan önce de mevcut olup olmadığı şeklinde sorular yönelmek ve Kitab-ı Mukaddes'ten "eğer beni sevseydiniz babaya gittiğim için severdiniz. Çünkü baba benden büyüktür"³⁸ gibi ifadeleri kullanmak suretiyle mesajının halk arasında daha kolay anlaşılmasına gayret etmiştir. Arius Mısır'ı terk etmeden önce "*Thalia Ou le banquet sprüiuel*"³⁹ adlı eserinde söz konusu fikirlerini kaleme almıştır. O'na göre "*Tanrı bir, varlığı kendinden doğrulmamış, ezeli, ebedi ve mürekkebe olmayan, irade, ilim, gaye, hikmet ve kelam sahibi bir varlıktır. Tanrı başka varlıklar tarafından kavranamaz. O, ezelden beri Baba değildir. Kendi iradesiyle Oğul'u(İsa) yoktan yarattığında Baba olmuş, diğer varlıkları da yoktan yaratmıştır. Kutsal Ruh ise, oğulun aracılığıyla yaratılmıştır ve derece olarak ondan aşağıdadır. Arius'a göre ontolojik olarak mutlak aşkın varlık Tanrı Baba'dır, Oğul ve Kutsal Ruh ise 1.derece Tanrı değil, onun yaratıklarıdır.*"⁴⁰ Arius'un Tanrı ile Oğul'u alakalandırma şeklinde de Yeni Eflatuncu Felsefe'nin tesiri görülmektedir. Tanrı madde ile ilişkiye girmemiş, bütün mahlûkattan önce İsa'yı yaratmıştır. O, Roma imparatoru Konstantin'e sunduğu inanç esasları metninde İsa'nın Tanrı ile diğer varlıklar arasında yaratılışa aracılık ettiğini belirtmiştir. Arius, Nicomedialı Eusebius'a yazdığı mektupta Tanrı ve Oğul'un ezeli oldukları şeklindeki anlayışına katılmadıkları için İskenderiye piskoposu Alexander'in kendilerini inançsızlıkla suçladığını, baskı altında tuttuğunu, Tanrı ve Oğul'un ezelden beri birlikte var olduklarını söylemenin mümkün olmadığını, Tanrı'nın Oğul'dan kadim olduğunu, aksi takdirde Oğul'un Baba ile aynı özü paylaşan ve ondan sudur etmiş, hatta onun gibi kendi başına var olabilen bir varlık olarak kabul edilmesi gerekeceğini, hâlbuki oğulun sonradan yaratıldığını ifade etmektedir. Arius, İskenderiyeli Alexander'a yazdığı mektupta da diğer yaratılmışlardan da farklı ve üstün bir konumda yarattığını dile getirerek oğulun aracılık konumunu vurgulamıştır. Yine *Thalia* adlı eserinde Tanrı nasıl dilediyse Oğul'un öyle olduğunu, onun tanrıyı kavrayamayacağını belirtmiştir.

Tanrının birliği anlayışına uymadığı gerekçesiyle Baba ile Oğul'un aynı özden olmadığını savunarak kilise öğretilerine karşı çıkan Arius, Tanrı-Âlem ilişkisini ise Oğul'un aracılığıyla kurmuştur. Ayrıca eğer Mesih diğer insanlar gibi yaratılmış bir varlık ise kurtarıcı olarak özel bir dereceye sahip değildir ve bu durumda insanlar hala bir günah içinde yaşamaktadırlar.⁴¹ Arius'un

*** Alexandria(İskenderiye)'da yarı bağımsız dokuz bölgesel kiliseden biri olan Baucalis, Arius'un kilisesidir. [http://en.wikipedia.org/wiki/Alexandria\(07.11.2010\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Alexandria(07.11.2010)).

³⁸ Yuhanna, 14/28.

³⁹ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.13.

⁴⁰ Orhan Seyfi Yüctürk, a.g.m., s.351.

⁴¹ Ali İsmail Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s.16; Galip Atasagun, *Hıristiyanlıkta Kıyamet Alametleri ve Dünyanın Sonu*, Sebat Yay, Konya, 2001, s.82.

Oğul'da geçen enkarnasyonu açıkça izah edememesi, baba, oğul ve diğer varlıklar arasındaki ontolojik farklılığa yoğunlaşmış olması, Hıristiyan düşüncesindeki kurtuluş ve kristoloji bağlantısını gelenek açısından çelişkisiz açıklamasını mümkün kılamamıştır. Bu hususlar dışında Ariusçuların geleneksel kiliseyle herhangi bir ihtilafları olmamıştır.

Kaynaklarda İskenderiye piskoposu Alexander'ın, İsa Mesih'in tabiatı hakkındaki farklı anlayışlarını reddetmesine rağmen Ariusçulara karşı menfi tavır almadığı ve bu sebeple diğer din adamları tarafından suçlandığı belirtilmektedir. Ancak Arius'un fikirlerinin halkın kültürel altyapısıyla uyumlu olması sebebiyle, İskenderiye ve çevresinde din adamları ve halk arasında geniş ilgi uyandırması gelenekçi kilise çevrelerinin rahatsızlığını artırmaya devam etti. Yaklaşık üç yıllık bir süre sonunda Alexander, Arius ve taraftarlarını görüşlerinden vazgeçirmek amacıyla 318-320⁴² yılında bir sinod topladı. Fakat görüşlerini savunmaya devam eden Arius ve taraftarlarını aforoz etti.⁴³ Bunun üzerine Arius, başta Nicomedialı Eusebius olmak üzere bazı piskoposlara İskenderiye piskoposunun haksız kararına karşı destek talep ettiğini belirten mektuplar yazdı. Daha sonra Mısır'dan ayrılıp Filistin ve Anadolu'nun önemli merkezlerini ziyaret etti. Nicomedialı Eusebius ve Kayseri'li Eusebius ve başka piskoposların da desteğini aldı. Her iki piskopos da kendi bölgelerinde Ariusçuların haklılığını karara bağlayan birer sinod düzenlemişler ve bu durumu diğer piskoposlara da ileterek Doğu Roma genelinde İskenderiyeli Alexander'ın aleyhine bir kamuoyu oluşmasını sağlamışlardır.

Bu çalışmalar neticesinde Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır ve Libya'da birçok Arius taraftarı ortaya çıktı.⁴⁴

Arius ve onu destekleyen piskoposların destekleri İskenderiyeli Alexander üzerinde yoğun bir baskı oluşturdu ve onu haksız bulanların sayısı gün geçtikçe arttı. Bunun üzerine o da bazı piskoposlara Kitab-ı Mukaddes'te geçen ifadelerle “ *Başlangıçta yalnızca kelam vardı* ”⁴⁵, “ *Ben ve Baba biriz* ”⁴⁶, “ *Ben Baba'dayım Baba da bendedir* ”⁴⁷ şeklindeki ifadelerin Baba'nın mutlak bilgisine Oğul'un da sahip bulunduğuna işaret ettiğini belirtiyordu. Savunma mektupları göndermişti. Söz konusu mektuplaşmalar sayesinde Ariusçularla İskenderiye piskoposu Alexander arasındaki teolojik görüş farklılıkları IV. yy'ın Doğu Roma topraklarındaki bütün kiliseleri etkisi altına almış, dinî birliğini bozma yönünde ciddi bir tehdit unsuru haline gelmişti.

Bu dönemde Doğu ve Batı Roma imparatorluklarında meydana gelen bazı gelişmeler sonucu, kiliseler arasındaki söz konusu dinî ihtilaflara siyasî irade de müdahale etmek durumunda kalmıştır. 313 yılında yayımladıkları Milan Fermanı ile Doğu Roma imparatoru

⁴² Mehmet Çelik, “Süryani Kadim Kilisesi”, *Antakya Süryani Kilisesi*, Yaylacık Matbaası., İstanbul, 1987, C.I, s.85.

⁴³ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, Din Bilimleri Yay., Konya, 1996, s.167.

⁴⁴ Mehmet Çelik, a.g.m., s.85.

⁴⁵ Yuhanna, 1/1.

⁴⁶ Yuhanna, 10/30.

⁴⁷ Yuhanna, 14/10.

Licinius ile Batı Roma imparatoru Konstantin, sapıklık olarak vasıflandırdıkları Hıristiyanlığa serbest din statüsü tanımışlar, Hıristiyanlara yapılan zulme de son vermişlerdi. Daha sonra Doğu Roma imparatoru Licinius, topraklarındaki Hıristiyanlara baskı uygulayıp zulmetmiş, cereyan eden teolojik tartışmalara da ilgisiz kalmıştır. Öte yandan 323 yılında iki imparator arasında gerçekleşen savaşta Konstantin galip gelmiş bütün Roma imparatorluğunun hâkimi olmuştur. İmparatorluğun doğusundaki Arianist piskoposlarla diğerleri arasındaki mücadeleyi siyasî birliği tehdit eden bir unsur olarak gören imparator, siyasî birliği sağlamak amacıyla, Cordoba (Kurtuba) piskoposu Hosius'u bu ihtilafı bertaraf etmek üzere görevlendirdi ve böylece din adamları arasındaki ihtilaflar siyasî bir boyut da kazanmış oldu. İmparator Konstantin'in mektuplarıyla İskenderiye'ye giden Hosius, tarafları uzlaştırmak amacıyla 324'te Antakya'da bir sinod düzenlemiş, başarılı olamayınca Arianist ve arkadaşlarının görüşlerini o da mahkûm etmiştir. Bunun üzerine Konstantin, söz konusu ihtilafın giderilmesi ve başka konuların da ele alınması için batının ve doğunun bütün piskoposlarını davet ettiği ilk ökümenik konsilin İznik'te toplanmasına karar vermiştir.⁴⁸

Fakat konsilin nerede toplanacağı konusunda Konstantin, kesin bir karar vermemişti. Hatta bazı kaynaklar konsilin Ankara'da toplanma ihtimalinin bile düşünüldüğünü belirtmektedir. İlk konsil yerinin Ankara'nın seçilmesinin nedenleri arasında, Ankara'nın kilise merkezlerinden uzak olması ve muhtemelen burada Arianizme muhalif bir piskoposluk merkezinin bulunması gösterilmiştir. Konstantin Arianizme karşı ılımlı bir politika izlemek için, inisiyatifi eline almaya karar vermişti. Bunun için de konsil merkezi olarak İznik seçilmişti. Bu seçimin hem lojistik hem de iklim şartlarından dolayı yapıldığı düşünülebilir. Çünkü burası hem imparatorluk merkezine yakın olması hem de Nicomedia metropoliti Eusebius ve site piskoposu olan Théognis'in Arianist görüşlerini kabullenen görüntüler sergilemesini sayabiliriz.⁴⁹

Konstantin'in İznik Konsili'ni toplamadaki asıl amacı, Arianist krizini çözmek de olsa, yine de imparatorluğun geniş coğrafyasında genel bir barış ve sükûneti hâkim kılmaktı. Yine bunun için konsilde Paskalya Bayramı ile ilgili tarih kargaşası da ortadan kaldırılacaktı.⁵⁰

İznik Konsili'nin toplanma davetini bizzat Konstantin üstlenmişti. Bu konudaki en önemli danışmanı Kurtuba piskoposu Hosius'tur. Konsile davet Roma senatosu üyelerinin "davet usulu" ile yapılmıştır. Konsile katılacak piskoposların masrafları imparatorluk tarafından

⁴⁸ Mustafa Sinanoğlu, a.g.m., s.6; Kağan Mehmet Usta, *İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2005, s.43.

⁴⁹ Mehmet Aydın, "I. ve II. İznik Konsillerinin Hıristiyanlık Açısından Önemi", *Uluslar arası İznik Sempozyumu*, Esen Ofset, İstanbul, 2005, s.35.

⁵⁰ Mehmet Aydın, "I. ve II. İznik Konsillerinin Hıristiyanlık Açısından Önemi", s.35.

karşılıyordu. Senato üyelerinin imtiyazına sahiptiler ve Roma Posta Teşkilatı yardımıyla konsil çağrısı yapılmıştır.⁵¹

Arius ve taraftarlarının aforoz edildiği konsilde “*Oğul Baba’dan çıkmış bir yaratık değildir, Oğul tevlid edilmiştir, yaratılmamıştır. O, Baba ile aynı öze ve tabiata sahiptir.*” kararını almıştır. Bu konsilde İsa’yı Tanrı’nın bedenleşmiş oğlu olarak ilan etmek için resmî olarak Yunan kültüründen “*ousia*” terimini almıştır.⁵²

İznik sembolü adı ile tanınan meşhur hükümle “*İsa’nın Baba’dan bütün zamanlardan önce doğduğu, onun ilahların ilahı, ışığın ışığı olduğu*” Katolik doğması olarak kuruldu.⁵³

İznik Konsili’nin önemi şunlardan kaynaklanmaktadır:

Hıristiyan âleminin ilk ökümenik konsilidir. Hıristiyanlığın kutsal kitapları, amentüsü ve ökümenik patrikhaneleri bu konsilde oy birliğiyle “*kilise babaları*” tarafından tesbit ve tebcil edilmiştir. Devlet bu organizasyonla, dinî kurumların kontrolünü daha rahat ve kendi açısından daha güvenli bir hale getirmiş oluyordu.⁵⁴

Kilise, (tüm Hıristiyan âlemi) bu konsilin tesbit ettiği ilkelere kayıtsız şartsız bağlıdır. Bu kararların tartışılması küfürdür. Zira Hıristiyan itikadına göre ökümenik konsillerde “*Ruhu-l Kudus*” hazır bulunur ve yanlış karar almaları veya yanılmaları kesinlikle düşünülemez.⁵⁵

1. İznik Konsili’nin ilk maddesi, Kelâm’ın Tanrı olmadığını ileri süren Arius’a karşı, Tanrı olduğunu savunan Ankaralı Markellos ile İskenderiyeli Athanasios’un görüşü benimsenmiştir.⁵⁶ Arius ve taraftarları bu konsilde aforoz edilmiştir.
2. Teslis doktrini ortaya konmuş, Aziz Agustin tarafından da doktrin bu konsilde tamamlanmıştır.
3. Teslis dogması, bütün Hıristiyan cemaatlerin inancının temelini oluşturmuştur.⁵⁷
4. “*İznik dinsel ilkeleri*” adı altında Athanese’nin kaleme aldığı Kredo*’da bilhassa teslisin ikinci unsuru vuzuha kavuşmuştur.⁵⁸

⁵¹ Mehmet Aydın, “I. Ve II. İznik Konsillerinin Hıristiyanlık Açısından Önemi”, s.35.

⁵² Mahmut Aydın, *İsa Tanrı mı, insan mı?*, İz Yay., İstanbul, 2002, s.129.

⁵³ Auguste Bailly, *Bizans Tarihi*, Terc: Haluk Şaman, Tercüman Gazetesi Yay., İstanbul, trsz, C.I,s.22.

⁵⁴ Mehmet Çelik, *Fener Patrikhanesinin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri(325-1453)*, Akademi Kitabevi, İzmir, 2000, s.20; Ahmet Hikmet Eroğlu, *Doğu- Batı Kiliselerin Ayrılış Sebepleri*, Dini Araştırmalar Dergisi, Ankara, Eylül-Aralık 1999, C.2, S.5, s.389.

⁵⁵ Mehmet Çelik, *Fener Patrikhanesinin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri(325-1453)*, s. 19.

⁵⁶ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, Din Bilimleri Yay., Konya, 1996, s.167.

⁵⁷ Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler*, TDV Yay, Ankara, 1995, s.95.

* *Kredo: Hıristiyan imanından özetlemiş sözler dizisi, Hıristiyanlığı başka dilerden ayıran bir Hıristiyanlık sembolüdür. Açıklanmış olan hakikatler, havarilerin öğretilerinde dayandığı için “havarilerin sembolü” veya onun hakikatlerinin formüle edilmesi, iki genel konsile dayandığından, “İznik-İstanbul Sembolü” olarak da adlandırılmıştır. Kredo kelimesi, bir dinin veya ideolojinin mensuplarının bağlandıkları temel hakikatlerin özetidir.*(Mehmet Aydın, “Kredo” Maddesi, *Ansiklopedik Dinler Tarihi Sözlüğü*, Din Bilimleri Yay., Konya, 2005, s.411; Albert M. Besnard, “Kredo” Maddesi, a.g.m, s.178.)

⁵⁸ “*Bugün bile hala büyük kiliselerin inanç ilkeleri olma özeline sahiptir.*” Dominik Pamir, *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 2000, s.64.

5. Kredo'da inanılan Baba, ilâh ve her şeyin halikıdır. Mesih İsa, Allah'ın oğludur. Sadece Baba'dan doğmuştur. Böylece o'da Baba'nın cevherinden Hak ilâh'tır. Buna rağmen Oğul yaratılmış değildir.
6. Yerde ve gökte yaratılmış bütün şeyler Oğul'la vücut bulmuştur. O, biz insanların kurtuluşu için gökten inmiş, cesetlenip insan olmuştur.⁵⁹
7. Yahudi Paskalya bayramı ile Hıristiyan Paskalya Bayramı'nın aynı günlerde kutlanmaması kararlaştırılmıştır.⁶⁰ Farklı günlerde kutlanan Paskalya Bayramı'nın zamanı Pazar Günü olarak tespit edilmiştir.⁶¹
8. M.S. 125 senesinden önce, havarîlerden gelen yazılardan oluşan iki dizi mevcuttu; biri İncil'in metinlerini, diğeri havarîlerin ve Pavlus'un mektuplarını ihtiva etmekteydi. Her cemaat bu külliyyatın bir nüshasını elde etmeğe çalışıyordu. Bu nüshaların muhteviyatı cemaatlere göre farklılaşabiliyordu. Mesela, bazılarında Pavlus'un ya da Petrus'un mektupları eksikti. Zira bunlar resmen neşredilmiş nüshalar değildi. Nüshalar arasındaki farklılıkların, sayı ve ekleri açısından olması muhtemeldir. M.S. 325 yılından önce de, Hıristiyanların oldukları yerlerde dört İncil bilinmekte ve dinî törenlerde resmen okunmaktaydı. Tatianos 170 senesi civarında, dört İncilin metinlerini bir araya getirerek onları tek bir eser olarak neşretmişti. Yine Athenagoras 177-178'lerde, İrenaios 180-195, Tertullianus ve en meşhurlarından Origenes 190-200 yıllarında dört İncil'in varlığına tanıklık etmekteydi.⁶² Nikya Umumi Meclisi'ni oluşturan bini aşkın ruhanî delege buraya tetkik için yüzlerce çeşit İncil ve risale getirmişlerdir. Hz. İsa'nın ulûhiyetine taraftar olup ve sözü geçen meclisin ancak üçte birini oluşturan 318 kişilik bir heyet tarafından 4 İncil ve 21 risale seçilerek tasdik edilmiştir.⁶³
9. Papaz sınıfını disipline alan yirmi kadar karar ele alınmıştır. Piskoposlarla ilgili takdislerde üç piskopos olacaktı ve imparatorun idarî taksimine göre kilise teşkilatı tasvip görmüştü. Birçok eyaletleri içine alan piskoposluk başkentlerinde oturan piskoposlar Exarques'lar (Genel valiler) olarak adlandırılacaktı. Özel birtakım imtiyazlar, onları bir Exarque tarafından yönetilen piskoposlardan üstün kılmıştı. Bunun için Roma (İtalya) piskoposluğu özel bir öncelikle başta geliyordu. Onu İskenderiye (Mısır) Piskoposluğu takip ediyordu. Üçüncü sırada Antakya (Doğu)

⁵⁹ Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, s.96.

⁶⁰ Mehmet Aydın, "I. ve II. İznik Konsili'nin Hıristiyanlık Açısından Önemi", *Uluslararası İznik Sempozyumu*, İstanbul, 5-7 Eylül 2005, s. 37.

⁶¹ Suat Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, DİB Yay, Ankara, 1998, s.180; Joseph L. Hromadka, *Doğu Ortodoksluğu*, Terc: Günay Tümer, AÜİFD Yay., Ankara, 1971, C.XVII, s.243.

⁶² Alparslan Yalduz, a.g.m., s.288.

⁶³ David Benjamin Keldani (Abdülehad Davud), *İncil ve Salib*, Terc: Kudret Büyükcoşkun, İnkılab Yay., İstanbul, 1999, s.26.

Piskoposluğu geliyordu. Kudüs'ün ise, Sezar'ın başkentinin karşısında bir şeref öncülüğü vardı.⁶⁴ Konsil, bu üç kiliseyi ökümenik ilan etti. İstanbul Kilisesi Ereğli(Hereclea) Metropolitliğine bağlı sıradan piskoposluklardı. Üç kilisenin ökümenik ilan edilmesindeki temel ölçü bu *kiliselerin "havariler tarafından kurulmuş olması"*, yani "*Apostolic kökenli*"⁶⁵ olmalarıydı.

1.2. (381) I. İstanbul Konsili

İznik Konsilinden sonra, Arius taraftarları aforoz edilip sürgün edildikleri bölgelerde yeni teşkilatlar oluşturmaya ve taraftar toplamaya devam ettiler. Konstantin, Doğu'nun dinî durumunu iyi bilmediğini ve İznik Konsili'nde Ariusçulara cephe almakla memleketin birliğini daha da tehlikeye düşürdüğünü görünce Arianizm taraftarları ile uzlaşma yoluna gitmiş ve bazı tavizler vermiştir. Bunun sonucunda, Arius dâhil bütün sürgünler affedildi (327–328). Dinî kanaatlerini Batı'dan almış ve Batılı ruhbanların (Kurtuba piskoposu Hosius) tesiri altında kalmış imparator, İznik İtikadnamesi'nin, kilisenin çoğunluğunun düşüncesine ve kitlelerin arzularına muhalif olduğunu anlamış olmalıdır. İmparatorun sürgünleri affedişi, dağılmış vaziyette olan Ariusçuları tekrar bir araya getirmeye sebep oldu. İznik Konsili'nde yedikleri darbenin intikamını almak isteyen Ariusçular kısa zamanda teşkilatlanarak kendilerine yeni bir strateji tespit ettiler ve uygulamaya başladılar.⁶⁶ Anadolu, Suriye, Filistin ve Mısır'da devletin desteğini yanlarında hisseden Ariusçular, kiliselerin çoğunu ele geçirdiler.⁶⁷

Konstantin'in memleketin birliğini sağlamak amacıyla Ariusçulara verdiği tavizlerden biri de İznik Konsili'nin kahramanı olarak tanınan Aziz Athanese'yi Trevers'e sürgün etmesi de bulunmaktadır. Bununla Konstantin Oğul'un sadece Baba'ya benzediğini ileri süren "Yarı Ariyenler"e destek olmuş olmaktadır. İmparatorun bu tutumu dinî değil siyasî olarak nitelendirilmektedir. Ancak Konstantin'in oğlu Konstans, imparator olunca, Aryenlere destek olmuş ve bu hareketin Doğu'da yayılmasını sağlamıştır. Ondan sonra imparator olan II. Konstans zamanında Arianizm, Batıda da yayılmıştır. Bu imparatorun inisiyatifi ile birçok sinod toplanmış ve bu sinodlarda Arius taraftarı piskoposlar egemen olmuştur. Bu durum Hıristiyan dünyasındaki huzursuzluğu daha da çok artırmıştır. Ancak zamanla Arianizm içerisinde değişik anlayışlar ortaya çıkmış, kendi içinde bölünmeler olmuş ve zayıflayıp güç kaybetmiştir.⁶⁸

⁶⁴ Francis Dvornik, a.g.e, s.7.

⁶⁵ Uğur Yıldırım, *Dünden Bugüne Patrikhane*, Kaynak Yay., İstanbul, 2004, s.18.

⁶⁶ Mehmet Çelik, a.g.m., s.98–99; Abdurrahman Küçük, a.g.e, s.147.

⁶⁷ Mehmet Çelik, *Fener Patrikhanesinin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri(325-1453)*, s.21.

⁶⁸ Abdurrahman Küçük, a.g.e, s.147–148; Abdurrahman Küçük, a.g.m., s.136.

Bunlar arasında İstanbul piskoposu Macedonien'in temsilciliğini yaptığı grup; Teslis'in ikinci uknumunun bir yaratığı sayarak "Tanrılığı"na karşı çıkmış, kilisenin öne sürdüğü gibi, Kutsal Ruh'un tanrılığına inanmanın lüzumlu olmadığını açıklamıştır.⁶⁹

Theodosius'un selefi Valens zamanında Arianizm, imparatorluğun Doğu kesiminde üstün bir rol oynamıştı. Valens'in 379'da ölümü üzerine idareyi ele alan Theodosius, kararlı bir İznik Doktrini taraftarı idi. Büyük Theodosius, bütün İstanbul Kiliselerini İznikçilere verdi ve piskoposu kovdu. O da şehri terk edip Arius propagandasına koyuldu. Theodosius, dinden sapmayı şiddetle yenmeye uğraştı. Yalnız İznikçiler Katolik adını taşımaya maliktiler, artık Ariusçuların, kendi topluluklarına uygun görecekları kiliseleri tayin etmelerine bile müsaade olunmuyordu. Sürülen, soyulan ve miras hakları ellerinden alınan Ariusçular, toplantı haklarını bile kaybettiler.⁷⁰

381'de yapılan I. İstanbul Konsili ile İznik Konsili kararları teyit edildi. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un aynı cevherden olduğu bir kere daha tekrar olundu. İstanbul Patriği'nin Roma'nınkinden sonra ikinci sırada piskopos olacağı kararlaştırıldı. Theodosius, putperestliğe karşı sert bir tavır aldı. Putperestlerin dinî tören ve işlemleri yasaklandı. Tapınaklar kapatıldı. İçlerinden çoğu da talan edildi. Kötü inançların devamı sayılan Olimpiyat oyunları son defa olarak 393'te kutlandı. Ve Olimpiya'nın en namlı heykelleri, Phidias'ın Zeus'u İstanbul'a taşındı. Bunlar şimdiye kadar imparatorların gösterdiği nisbi hoşgörülülük sonucu artakalmış şeylerdi. Theodosius, halkın din sebebiyle ayrılmasının siyasî bölünmelere de yol açacağını biliyordu. Baskılarının sert olmasına rağmen Arianizme galebe çalmayı başaramadı. Fakat hiç olmazsa putperestlik büyük bir darbe yemiş oldu.

Theodosius'un iki oğlu arasında paylaştığı Roma imparatorluğu, Hıristiyanlığı savunan bir devlet olmuştu. Konstantin ve Theodosius imparatorluk şekline yeni bir durum getirdiler. Tanrılığın dünya yüzündeki temsilcisi olan imparator, kilisenin en yüksek hâkimi haline geliyordu. İstanbul Patriği'nin otoritesi bazen imparator ile çatıştı ise de, gerçekte Doğu Kilisesi'nin hakiki papası imparator idi.⁷¹

Konsilin toplanma nedenleri:⁷²

1. Arianizm: İznik Konsili'nden sonra Anadolu, Mezopotamya, Suriye, Filistin ve Mısır'da yaşanan gelişmeleri söyleyebiliriz. Büyük Theodosios tahta geçtiğinde Arianizm çok canlı bir şekilde hayatini devam ettiriyordu.

⁶⁹ Abdurrahman Küçük, a.g.e., s.148.

⁷⁰ Auguste Bailly, a.g.e, s.23; Mehmet Çelik, a.g.m., s.105.

⁷¹ Auguste Bailly, a.g.e, s.24.

⁷² Mehmet Çelik, a.g.m., s.106-107.

2. Sabellianizm: II. Asırda yaşamış olan Sabellius'a istinaden bu ismi almış olan Sabellianizm, özellikle Avrupa ve Kuzey Afrika'da taraftar buluyordu. Bu akımın temel görüşü teslisi "tek uknum"da birleştirmektir.
3. Marcellus ve Fikirleri: İznik Konsili'nde Antakya piskoposlarından biri olarak, Ariusçulara karşı şiddetli muhalefet yürütenlerden olup, İznik sonrası Ariusçular tarafından sürgüne gönderilmişti. Arius ve fikirlerine muhalefet ettiği halde, Sabellius'a yakın fikirler taşıyordu.
4. Futinos ve Fikirleri: Marcellus'un öğrencisi olup, Sirmiyen Episkoposuydu. 342 yılında Ortodoks kiliseye ters düşen fikirlerin savunuculuğunu yapıyordu. Bu görüşlerinde bir yandan Samsathı Pavlos, diğer yandan Sbellius'a meylediyordu.
5. Macedonyus ve Fikirleri: Bu konsilin toplanmasının en büyük sebebi, Ariusçular safında yer alan İstanbul Episkoposu Macedonyus'un fikirleri idi. 359'da Antakya patrik seçimi için Ariusçular kendi aralarında ikiye bölündüklerinde, bir grubun liderliğini yapıyordu. Ona göre Mesih İsa tanrı olmadığı gibi, tanrının oğlu da değildir. Binaenaleyh, bu yüzden isanın tanrı ile aynı cevherden olması da söz konusu olamaz. O, ancak diğer insanlar gibi bir mahlûktur. Ruh'u'l- Kudus'e gelince o da tanrı olmadığı gibi, Baba'dan sudur eden bir uknum da değildir. Ancak mahlûktur. Bu yüzden Baba'ya ait olamayacağı gibi, İsa'ya da eşit değildir. Bu itizal Kutsal Ruh'u, teslisin ikinci uknumunun bir yaratığı durumuna indiriyordu.⁷³
6. Apollinaris ve Fikirleri: İskenderiyeli bir ruhban olan Apolloniaris 362'de şöyle diyordu: "Ruhu'l-Kudus, Oğul'dan daha küçüktür. Oğul ise Baba'dan daha aşağıdır. İsa Mesih'te nefis yoktur. Nefis yerine ulûhiyeti vardır. O'nun ulûhiyeti, beşeriyeti ile mecz olmuş ve onunla beraber elem çekmiş ve onunla beraber ölmüştür.
7. Onomiyos ve Fikirleri: Kuzikos episkoposu olan(360) Onomiyos, Ariusçu idi. O'na göre: "İsa cevherde ne Allah'a müsavidir, ne de O'na müşabihtir. Madem ki İsa doğmuştur, O halde nasıl Tanrı olabilir?!" Onomiyos ayrıca vafizinin, Teslis adına yapılmasına da şiddetle karşı çıkıyordu.

İşte bütün bu fikirlerin sahipleri ve temsil ettikleri fikir akımları Hıristiyanlık âlemini alt üst ediyordu. İznik Konsili'nde konu edilmeyen Ruh'u'l-Kudus meselesi Hıristiyanlık âleminin en büyük sorunlarından biri olmuştu. Büyük Theodosius, bu karışıklıklara bir son vermek ve kiliseyi yeni bir organizasyona tabi tutmak için 381 yılında İstanbul'da bir konsil toplamaya karar verdi.⁷⁴

⁷³ Francis Dvornik, a.g.e, s.11.

⁷⁴ Mehmet Çelik, a.g.m., s. 108.

I.Theodosius'un anlayışına göre, dogmaların imparator tarafından tesbit edildiği bir devlet dini vardır. İmparator bu dini halka empoze eder ve halk da zorunlu olarak buna uyar. Devlet-din ilişkileri bu esasa göre düzenlenir. I.Theodosius, bu anlayışını teoride bırakmamış, uygulamaya da koymuştur. Büyük ölçüde, kendisini vafiz eden İznik İlkeleri'ne bağlı olan bir piskoposun tesirinde kaldığı için, Ariusçuluğa düşman olmuştur. Bunun sonucu olarak da, Arius taraftarı olan İstanbul piskoposunu kovmuştur. Ayrıca, 380 yılında yayınladığı bir ferman ile Teslis'in İznik Konsili'nde izah edilmiş olan tarzını kabul edenleri "Katolik Hıristiyanlar", diğerlerini de, özellikle Arius taraftarlarını "heretik-sapık" olarak nitelemiştir.⁷⁵

Bunun üzerine imparator Theodosius, imparatorluğun bütün doğu kısmının piskoposlarını, bir konsilde bir araya getirmeye; Arius ve taraftarlarını, Kutsal-Ruh'un ilahî tabiatını kabul etmeyen Macedonienler itizalini mahkûm ederek, kilisenin zaferini sağlamaya karar vermiştir. Macedonyus'un görüşü özellikle doğuda yayıldığı için, 381'de İstanbul'da toplanan bu konsile, Batı piskoposları davet edilmemiştir.⁷⁶

Yüzelli piskoposun katıldığı konsilde Macedonyus itizali şiddetle reddedilmiş ve Kutsal Ruh'un tanrılığına karar verilmiştir. Kutsal Ruh'la Tanrı'nın ruhu aynı mütalaa edilmiş ve birleştirilmiştir. Böylece İznik Konsili'nde kabul edilen Kredo'ya, Baba ve Oğul'un Tanrılığına, Kutsal Ruh'un Tanrılığı da ilave edilerek Teslis'in üç unsuru tamamlanmıştır. Konsilin kabul ettiği ve İznik Kredosu'na eklediği karar şöyledir: "*Babadan doğma, diriltici ruha sahip Kutsal Ruh, aynen Baba ve secde edilen Oğul gibi inanılması gereken bir Tanrıdır. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh; üç uknum, üç cevher, üç özellik olup üç'te birlik, birlik'te üçlüktür; üç uknum da birleşmiş tek bir birlik olup, tek bir tabiatla, tek bir cevherde, bir tek ilahdır.*"⁷⁷

Günümüzde de kabul edilen Teslis inancı, İznik Konsili'nde başlamış ve İstanbul Konsili'nde son şeklini almış ve İznik-İstanbul Kredosu olarak adlandırılmıştır.⁷⁸ İstanbul Konsili'nde kilise hiyerarşisi ile ilgili kararlar da alınmış, Roma'nın önceliği kabul edilmiştir, fakat ikincilik İskenderiye'den İstanbul'a kaymıştır. İmparatorun verdiği önergeye göre, İstanbul piskoposluğu, patriklik statüsüne kavuşturuldu ve tüm Trakya bölgesi idarî yönden kendisine bağlandı.⁷⁹ Bu tedbir Roma'ya karşı alınmış değildir. Bilakis ilk sıra yine Roma'ya verilmiş ve onun karşısında hiçbir düşmanca niyetle İstanbul yükseltilmemiştir. Bu tedbir daha çok İskenderiye'yi hedef alıyordu. Çünkü onun piskoposları, Arianizm'le mücadele sırasında sapık düşüncelerini diğer kiliselere empoze etmeye teşebbüs etmişler ve Doğu Kilisesi'nde hâkimiyete göz dikmişlerdir. Belki de başlangıçta İstanbul, diğer kiliseler üzerinde hukuki bir ağırlığı

⁷⁵ Ahmet Hikmet Eroğlu, a.g.m., s. 391.

⁷⁶ Abdurrahman Küçük, a.g.m., s.136.

⁷⁷ Abdurrahman Küçük, a.g.m., s. 137.

⁷⁸ Francis Dvornik, a.g.e, s.11; Abdurrahman Küçük, *Ermeni Kilisesi ve Türkler*, s.148.

⁷⁹ Abdurrahman Küçük, a.g.m., s.137; Uğur Yıldırım, a.g.e, s.18-19.

olmaksızın, sadece bir şeref üstünlüğüne sahipti. Ne var ki, sadece Doğu Kiliselerini ilgilendiren bu kararlardan Roma haberdar edilmemişti. Aslında Papa Damase, konsil sonuçlarından sorumluydu. Katolik dünyanın hiyerarşisi içinde İstanbul'un önceliğine karşı, Roma'nın en küçük bir protestosuna bile rastlanmamıştır. Yürürlükte olan politik statüdeki bu kabul, farklı şekilde de olsa, Roma tarafından da benimsenmiştir. Çünkü İstanbul'a atfedilen öncelik, basit bir şeref önceliği olarak görülüyordu.⁸⁰ Antakya ve İskenderiye patrikleri baskıdan dolayı karara sessiz kalmışlardır. Ancak bu tutumlarından dolayı da halefleri tarafından hain olarak damgalanmışlardır.⁸¹

M.S. 325 İznik Konsili'nde Kutsal Ruh'tan bahsedilmişti fakat tabiatından söz edilmemişti. M.S. III. asırda Hıristiyan ilahiyatçısı Origéne (M. 183/186- 252/254), Ruh'u Kudüs'ün Baba ve Oğul'la aynı cevherden olduğunu ve onun da Baba ve Oğul ile aynı seviyede ilah olduğunu savunmuştur.⁸²

1. 381'de İstanbul'da toplanan konsilde Kutsal Ruh'un Baba ve Oğul'la aynı cevherden olduğu, bundan dolayı onunda ilah sayılması gerektiği kararlaştırıldı.⁸³
2. İznik Konsili'nin kararları teyid edildi.⁸⁴ Bu konsilde kabul edilen kredo'da Kutsal Ruh'un Oğul'dan da çıktığına yönelik ibare M.S VI. yy'da İspanya'da Roma Kilisesi tarafından eklenmiştir.⁸⁵
3. İkinci genel konsilden sonra teslis inancı resmen kabul edilmiş, bunun dışındaki düşünceler "Rafizi" kabul edilmiştir. Böylece Hıristiyanlık "Üçte bir, birde üç" ilâh sistemini sürekli muhafaza etmiştir.⁸⁶
4. Alınan kararlar içerisinde bir diğer önemli karar, kilise hiyerarşisi içinde Roma'nın önceliğinin kabul edilmiş olmasıdır. Buna göre, ikinci sırada İskenderiye değil, imparatorun ikametgâhı olan İstanbul yer alacaktı. Bu karar, politik planda genelde doğuda benimsenmişti. İskenderiye ve Antakya piskoposları, kilise içerisinde hareketlerini kısıtlayan bu kararı kabul etmişlerdir.⁸⁷

1.3. (431) Efes Konsili

Doğu kilisesi içinde İskenderiye'nin üstünlüğü iddiaları, Patrik Theophile zamanında gün ışığına çıktı. O, İstanbul piskoposu Jean Chrysostome'la bu konuda mücadeleye girişmişti. Chrysostome, Theophile tarafından kovulan Mısırlı rahiplere kucak açmış ve onlardan, üçüncü

⁸⁰ Francis Dvornik, a.g.e, s.12.

⁸¹ Uğur Yıldırım, a.g.e, s.19.

⁸² Galip Atasagun, *İlahi Dinlerde Dini Semboller*, Sebat Yay., Konya, 2002, s.194.

⁸³ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, s.292; Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, s.114.

⁸⁴ Suat Yıldırım, a.g.e, s.181.

⁸⁵ Şinasi Gündüz, *Hıristiyanlık*, İsam Yay., İstanbul, 2004, s.60.

⁸⁶ Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, s.96.

⁸⁷ Francis Dvornik, a.g.e, s.11.

asrın en büyük ilahiyatçılarından biri olan Origène tarafından acele verilen mahkûmiyeti kaldırmıştı. Devrin en belîğ vaizlerinden bir olan Chrysostome, kraliçenin sosyetik yaşayışını eleştirerek hakaret ettiği bir sırada Theophile, Chrysostome'un düşmanları ile birleşerek bir sinod toplamış ve Chrysostome'u azletmişti. İmparator da bu azli onaylamış ve cesur reformisti sürgün etmişti(403). Fakat bir halk ayaklanması, imparatora kararını geri aldirmıştı. Ancak imparatoriçeyle olan yeni bir mücadele yeni bir mahkûmiyeti gerektirmiş ve bu defa Chrysostome ikinci sürgün yolunda ölmüştü.(407)⁸⁸

Chrysostome, masum bir kurban olduğu halde imparatorluk sitesinin piskoposunun haksız mahkûmiyeti, merkez İstanbul için aşağılatıcı bir durumdu. İşte bu trajik olay, belli başlı doğu kiliseleri arasında açılmış olan rekabeti açıkça gösteriyordu. Bu rekabet Theophile'nin halefi olan yeğeni Cyrille(412–444) zamanında daha da ağırlaşmış ve çok önemli doktriner karakterli karışıklıklar patlak vermişti.⁸⁹

381'deki İstanbul Konsili'nden sonra teslisin üç unsurunun aynı olması ve tek tabiata sahip bulunması doktrini gündeme gelmiştir. Bununla, "*teslisin ikinci unsuru, insan tabiatı ile tesliste nasıl birleştiği*" meselesi tartışmaya açılmıştır. Bu mesele daha önce Ariusçular tarafından ortaya atılmış; Oğul'un Tanrı olmadığı, Oğul'un ruhsuz beden ve ruhun "*kelam*" olduğu savunulmuştur. İstanbul Konsili'nde bu görüş mahkûm edilmiş, ancak daha sonra Mesih'in içindeki ilahî ve insanî prensiplerin birbiriyle ilişkisi meselesi ortaya çıkmıştır.⁹⁰

Ariusçuların görüşü Suriye piskoposu Apollinaire ile yeni bir boyut kazanmıştır. O, Yunan filozofu Platon'u izleyerek, insandaki ruhu, aklı ruh ve hayvanî ruh olmak üzere ikiye ayırmış, "Kelam"(Tanrı'nın Oğlu) aklı ruhla aynı olduğunu savunmaya başlamıştır. Bu doktrin fazla başarılı olamamış; fakat İsa'da insanî ve ilahî tabiatın birleşmesi doktrinin daha açık hale gelmesinin sağlanmasına imkân vermiştir.⁹¹

Bu dönemde Doğu'da, iki kilise, iki teolojik ekolün temsilciliğini yapmaktadır. Bunlar, İskenderiye ve Antakya ekolleridir. İskenderiye ekolü; İsa'nın ilahi(Tanrısal) tabiatı üzerinde ısrar etmekte, Oğul'un bedenleşmesinden sonra "iki tabiatın" tam olarak birleşmesinden ve insanî tabiatın ilahi tabiat içinde kaybolmasından (Tanrı-insan) bahsetmektedir. Bu görüşte olanlara göre Bakire Meryem,"Tanrı'nın annesi"dir.(Theotokos).⁹² Antakya teoloji okulu ise İsa'da birbiri yanında, birbirinden ayrı iki tabiat bulunduğu ve Bakire Meryem'e "Tanrı'nın Annesi" değil, "İsa'nın annesi"(Christokos) denilebileceğini savunmaktadır. Onlar, İsa'nın insanî yönüne ağırlık vermiş, Meryem'in "Tanrı İsa'yı değil, ancak insan olan İsa'yı doğurduğunu ileri

⁸⁸ Francis Dvornik, a.g.e, s.12.

⁸⁹ Francis Dvornik, a.g.e, s.12.

⁹⁰ Abdurrahman Küçük, a.g.e., s.149.

⁹¹ Abdurrahman Küçük, a.g.e., s.149; Abdurrahman Küçük, a.g.m., s.138.

⁹² Mehmet Aydın, "Theotokos" Maddesi, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s.756.

sürmüşlerdir. Meryem, kendinden önce olan bir şeyi doğuramaz. O, bu haliyle sadece bir insan annesidir(Anthropotokos).⁹³ Bu görüşün temsilcileri Tarsuslu Diodore ile Mopsueste’li Theodore’dır. Bunlar, İsa’nın beşerî tabiatı üzerinde ısrar ettikleri ve onda ayrı tabiatın varlığını ileri sürdükleri için, “ana doktrin”den uzaklaşmakla itham edilmişlerdir. Hatta Meryem’i “Tanrı’nın annesi” unvanıyla çağırmayanlara karşı şiddetli bir mücadele başlatılmıştır. Bu mücadelede İstanbul Patriği Nestorius, Antakya ekol yanında yer almış, Mesih İsa’da biri ilahi, diğeri insanî iki tabiatın bulunduğunu ve bu iki tabiat arasındaki birliğin mânevî olduğunu ortaya atmıştır. O, Yuhanna İncili’ndeki “*Baba ve Ben, biriz*” ifadesini özde değil, fakat aşkta birlik olarak yorumlamıştır.⁹⁴

Nestorius ve taraftarlarının görüşü, sadece “Ortodoks” inanca bir saldırı değil, aynı zamanda Antakya merkezinin İstanbul’un önüne geçirilmesi gibi görülmüştür. Nestoriusçuların görüşüne İskenderiyeli Cyrille, sert bir tepki göstermiştir. Hem Cyrille ve hem de Nestorius, Papa I. Celestine’in hükmüne başvurmuş; fakat Papa, Nestorius’un görüşünü reddetmiştir. Aralarındaki mücadele ve sürtüşmeler kızışınca imparator II. Theodos’e, 431 yılında Efes’te bir konsil toplamıştı.⁹⁵

İmparatorluğun eski halk dinlerinin kurtarıcı kahramanları olan Mitra, Attis, Adonis, sahneden çekilmiş, onların yerine kurtarıcı İsa ikame edilmişti. Ancak bu kültürlerin bir parçası olan Afrodit, İzis, Demeter, Cybele hala unutulmamış ve halk kitlelerinin zihninde bu boşluk doldurulamamıştı. Nihayetinde Hz. İsa’nın tanrılığını kabul eden kilise, annesi Meryem için bir statüye karar vermek istemiştir.⁹⁶

Bir görüşe göre Meryem’in Theotokos(Tanrı anası) tabiri ile ilk olarak Origen tarafından anıldığı, başka bir görüşe göre ise, İskenderiye patriği Alexander tarafından anıldığı söylenmektedir. Kesin olan şu ki, bu tabirin, sıradan dinlerinin ve felsefî akımların en önemli merkezi olan İskenderiye’den sudur ettiği ve bu lakabın daha önce İzis’e verilmiş olduğudur. Theotokos tabiri ile tek tabiat görüşünü Hıristiyan ilahiyatına resmen sokan ve onun en büyük savunucusu İskenderiye Patriği Kurilos’tur.⁹⁷

Kilise tarihinde Nestorianizm olarak bilinen akıma adını veren Nestorius’un fikirlerinin kaynağı, eğitim aldığı Antakya İlahiyat okulu idi. Süryani kaynakları bu okulun gerçek manâda 290 yılında Lucian ve Dirusevos’un liderliğinde bazı piskoposların da yardımıyla kurulmuş

⁹³ Mehmet Aydın, “Teslis Doktrini ve Hıristiyan İtizalleri”, *AÜ İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, AÜ İslam İlimleri Enstitüsü Yay., S.5, Ankara, 1982 s.150; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.16; Francis Dvornik, a.g.e, s.13.

⁹⁴ Abdurrahman Küçük, a.g.e., s.149; Francis Dvornik, a.g.e, s.13.

⁹⁵ Abdurrahman Küçük, a.g.e., s.149; Abdurrahman Küçük, a.g.m., s.138.

⁹⁶ Mehmet Çelik, a.g.m., s. 114.

⁹⁷ Mehmet Çelik, a.g.m., s.114.

olduğunu kaydederler.⁹⁸ Antakya İlahiyat Okulu ilk defa Lucian sayesinde Hıristiyanlık âleminde sesini duyurmayı başardı. Lucian döneminde bu okuldan başta Arius olmak üzere Nicomedia Episkoposu Eusebius, Kadıköy Episkoposu Maris, İznik Episkoposu Sevocanis, Antakya patriklerinden Levontios ve Tarsus Episkoposu Antonyos gibi meşhur Arianistler yetişmiştir. Bu yüzden devrin İskenderiye patriği Alexander bir mektubunda Lucian'ı "*Arius sapkınlığının kurucusu*" olarak zikreder. Bu okulun en büyük özelliği İskenderiye İlahiyat Okulu ile rakip bir pozisyona sahip bulunmasıydı. İskenderiye Okulu yeni Eflatuncu Felsefe'nin temelleri üzerine bina edilmişken, Antakya Okulu eski Grek tesiriyle Aristo mantık ve felsefesinin temelleri üzerine bina edilmişti. İskenderiye Kilisesi, Eflatun'un prensipleri ışığında Kitab-ı Mukaddes'i harfî ve rumuzî olarak iki yönde tefsir ediyordu. Buna karşılık Antakya Süryani Kilisesi'nde Kitab-ı Mukaddes harfî ve lugavî olarak tefsir ve şerh ediliyordu.⁹⁹

İznik Konsili sonrası ve Büyük Theodosius döneminde kristolojik münakaşalarda çok önemli bir yer işgal eden Antakya Okulu, 381 yılında patrik seçilen I. Flavian tarafından yeni bir organizeye tabi tutuldu. Fakat okulun en hareketli yılları ise Tarsus Episkoposu Diodores ve öğrencisi Mopseuste Episkoposu Theodoret'in başkanlık dönemlerine rastlar. Diodores Antakya patriği Flavian'ın yakın arkadaşı ve dostu idi. Tarsus'a episkopos olmadan önce bu okulun müdürlüğünü yapıyordu. Bütün hayatı boyunca İsa-Mesih'in beşeri tabiatını vurgulayarak o'nda iki tabiatın var olduğunu savunmuştu.¹⁰⁰

Diodores'in görüşlerini geliştiren ve sistemleştiren 392–428 yılları arasında Mopsueste* Episkopuluğu yapan öğrencisi Theodoret olmuştur. Theodoret bu okulun başında bulunduğu sırada Nestorius bu okula henüz çocukken gelmiş ve buradaki tahsili sırasında Theodoret'ten ve fikirlerinden son derece etkilenmiştir. Theodoret'in düşüncesine göre: "*Kelam olan Allah birdir. İsa-Mesih ise kelam değildir. Mesih önceleri bir vücudun taşıdığı bütün şehvevi arzulara malikti. Daha sonra yavaş yavaş nefsinin taşıdığı bu şehvetlerden arınmıştır. Ancak Allah'tan, amelleri sayesinde günahlardan arınmış insan payesi almıştır. Tam ve saf bir insan olarak Baba ve Ruh'u'l-Kudüs adına vaftiz olmuştur. Bu vaftiz anında Ruh'u'l-Kudüs'ün nimetini almaya müstahak kılınmıştır. Ona kılınan secde ise kendisine değil, içindeki Kelam'adır. İsa-Mesih kıyam ettikten sonra tertemiz ve kâmil idi.*"¹⁰¹

Ayrıca Theodoret, İskenderiyeliler tarafından kullanılan Theotokos tabirini şiddetle reddediyor ve Meryem'e Christotokos "Mesih'in anası" diyordu.

⁹⁸ Mehmet Çelik, a.g.m., s.116.

⁹⁹ Mehmet Çelik, a.g.m., s.117.

¹⁰⁰ Mehmet Çelik, a.g.m., s.118.

* Şimdiki Ceyhan nehri yakınında bulunan, adana İlinin 20 km doğusunda Antik bir kenttir. <http://en.wikipedia.org/wiki/Mopsuestia>(09.11.2010).

¹⁰¹ Mehmet Çelik, a.g.m., s. 119.

Theodoret'in döneminde ve fikirlerinin hâkim olduğu Antakya okulundan başta Nestorius olmak üzere, Antakya patriği Yuhanna, Kuros Episkoposu Theodoritos, Rufinos, Nusaybin Episkoposu Barsawn vb. yetişmişti.¹⁰²

Hıristiyanlık tarihinin üçüncü büyük konsili, bugün "çifte kiliseler" diye bilinen yerde toplanmış ve Hz. Meryem'e "Theotokos"(tanrı doğuran) ünvanı burada verilmiştir.¹⁰³

427 yılına girildiğinde İstanbul Patriği Sisinyos ölmüştü. İmpartor II. Theodos, ülkenin her tarafında olduğu gibi başkentte de devam eden münakaşalardan usanmış ve bu durumu düzeltmesi için dirayetli bir patrik arıyordu. Nestorius, bu esnada Antakya'daki tahsilini tamamlamış şehir merkezindeki bir kilisenin başına ruhanî olarak tayin edilmişti. İmparator Nestorius hakkındaki olumlu düşünceleri sonucu onu İstanbul'a davet etmiş ve 10 Nisan 428'de patrik olarak atamıştır.¹⁰⁴

Nestorius'un patrikliğinin ilk yıllarında Kristolojik münakaşaların en hararetli noktası, Meryem üzerinde toplanmıştı. İskenderiye Kilisesi ve Suriye ve Mısır keşişleri Meryem'e Theotokos unvanı veriyor ve aksini savunanları küfürle itham ediyorlardı. Bu görüş Anadolu ve başkentte de taraftar bulunca Mastoryus'la beraber İstanbul'a gelen Anastas¹⁰⁵ bir ayın esnasında "kimse Meryem'e tanrı anası demesin. Çünkü Meryem'de bir insandır ve netice itibariyle de doğurduğu bir insandan başka bir şey değildir. Allah doğmamış ve doğrulmamıştır. Hele de bir beşerden doğduğunu söylemek en büyük küfürdür." Bu sözler patrik Nestorius tarafından da tasdik edilince halk ikiye bölündü ve ancak güç kullanılarak şehir sükûnete kavuşturulabildi.¹⁰⁶

Sokak çatışmaları sona erdikten sonra Nestorius, hemen bir mahalli sinod toplayarak (429), bu sokak hareketlerine sebebiyet verenleri kiliseden ihraç etti. Sokak hareketlerinin sona erişi ve Nestorius'un aldığı önlemler kısa süreli bir başarı oldu. Nestorius, Meryem'i Tanrı anası olduğunu söyleyenleri saf dışı etmek için giriştiği faaliyetlerine devam etti. Ona göre: "Mesih'te iki tabiat ve iki uknum vardır. Meryem mütecessid olan kelam(verbe)¹⁰⁷ değil, beşer olan ve ulûhiyetle ilgisi olmayan saf bir insanı doğurmuştur. Daha sonra 30 yaşında Mesih, vaftiz olurken, üzerine Allah'ın kelamı inmiştir. Binaenaleyh Meryem'e theotokos tabiri kesinlikle verilemez. O, tanrı'nın değil ancak Mesh'in anasıdır." Allah doğmadığına göre, O'nun haça gerilip elem çektiğini; daha sonra da ölüp dirildiğini söyleyemeyiz. İsa-Mesih çarmıha gerilirken ilahî kuvvet o'nun beşeriyetinden ayrıldı. Bu yüzden çarmıha gerilen saf bir insandı."¹⁰⁸

¹⁰² Mehmet Çelik, a.g.m., s. 119.

¹⁰³ Ali İhsan Yitik, "Hz. Meryem ve Efes, Meryemana Evi", *FıratÜİFD*, Elazığ,2000, S:5,s.62; Ali İhsan Yitik, *Hz.Meryem ve Efes*, Dinler Tarihi Yazıları, İzmir,2001,s.28.

¹⁰⁴ Mehmet Çelik, a.g.m., s. 120.

¹⁰⁵ Mehmet Çelik, a.g.m., s. 118.

¹⁰⁶ Mehmet Çelik, a.g.m., s. 121.

¹⁰⁷ Mehmet Aydın, "Teslis Doktrini ve Hıristiyan İtizalleri", s.150.

¹⁰⁸ Mehmet Çelik, "a.g.m., s. 122.

Nestorius bu görüşlerini kısa zamanda fiiliyata döktü. Patrikliğine bağlı tüm kiliselerde ayin sırasında okunan başta “*Ey bizim yerimize Haç’a gerilen Tanrı*”, ibaresi olmak üzere, fikirlerine ters düşen bütün ibarelerin ve metinlerin okunmasını yasakladı. Bunu savunan ve tatbik eden eski ve yeni kilise babalarına da dil uzattı.

Nestorius’un bu görüşleri kısa zamanda ülkenin her tarafında taraftar buldu. Bu fikirlerinin Mısır’a da yayılması ve hatta İskenderiye Kilisesi içinde dahi taraftar bulması, İskenderiye Patriği Kurilos’u endişelendirdi. Kurilos 429’da hemen bir bildiri yayınlayarak Nestorius’un görüşlerini sert bir şekilde kınadı. Arkasından İstanbul’daki Nestorius’un muhaliflerine mektuplar yazarak, onlara moral verdi ve Nestorius’a karşı vereceği mücadelede kendilerini destekleyeceğini bildirdi. Ayrıca bizzat imparatorun ablası Pulharya’ya da mektup yazarak Nestorius’a karşı desteğini sağlamaya çalıştı. 430 yılında İskenderiye’de mahallî bir sinod toplayarak aldığı ve alacağı kararları Nestorius’a bildirdi. Bu safhada Nestorius aleyhine bir kampanya başlattı. Başta doğudaki bütün episkoposlara mektuplar yazarak onları Nestorius aleyhine çevirmek için birçok vaadlerde bulundu.¹⁰⁹

Bu sırada Roma Episkoposu Celestine’nin başı, Pelagian* sorunuyla dertteydi. Ayrıca Roma, İstanbul’un başkent olmasından da zaten huzursuzdu. 381 İstanbul Konsili’nin 3. maddesi ile ikinci sıraya yükselen bir patrikliğin, bir gün birinci sıraya da yükselmesi de kuvvetli bir ihtimaldi. Kurilos bu noktaları göz önüne alarak fırsatı kaçırmadı. Hemen Papa Celestine’e Latince bir mektup yazdı. Ayrıca Celestine’nin ajanı olan Marius Mercator da Nestorius hakkında yalan yanlış bilgilerle dolu ve Nestorius’u heretik Photinus’un talebesi olmakla suçlayan bir rapor da vermişti. Bunun üzerine Papa Celestine de 430’da Roma’da topladığı mahalli sinodla Nestorius’u heretik ilan etti.¹¹⁰

Böylece bir yandan Nestorius’un faaliyetleri, diğer yandan Kurilos’un faaliyetleri, yeni bir ökümenik konsil toplanacağını önceden haber veriyordu.

Kurilos’un, Nestorius aleyhindeki faaliyetleri başarıya ulaştı. Özellikle Roma Piskoposu Celestine’in desteğini alınca bu faaliyetlerini daha da hızlandırdı. 430 yılında İskenderiye’de bir mahallî sinod toplayarak, Nestorius’u aforoz ettiklerini belirten konsil kararına, Celestine’in desteğini aldığına dair mektubunu ve sapıklara karşı hazırladığı 12 maddelik meşhur aforoznamesi’ni de ekleyerek, 14 kişilik bir heyetle İstanbul’a gönderdi. Tarihe 12 maddelik aforozname olarak geçen ve günümüz Süryani, Kıpti, Ermeni ve Habeş kiliselerinin akidelerine temel teşkil etmiştir.

¹⁰⁹ Mehmet Çelik, a.g.m., s. 123.

* Pelagianizm, doğaüstü olaylara izin vermeyen doğa-bilimsel bir inançtır. Bu inanç günümüzde liberalizm olarak biliniyor. <http://www.protestan.net/tanrininkutsalligi.pdf>(13.05.2010)

¹¹⁰ Mehmet Çelik, a.g.m., s. 123.

Nestorius'un başlattığı bu itizale son vermek ve Hıristiyan birliğini korumak için İskenderiye ve Roma piskoposlarının önderliğinde “üçüncü genel konsil” M. 431 Haziran'ında Efes'te toplanmıştı. İmparator, kendisini temsilen Vandidyan ve İrinavos adlı iki resmî görevli gönderdi. Efes'e Nestorius yanında 16 veya 60, Kurilos da 50 piskoposla geldiler. Bunlardan kısa bir süre sonra da Kudüs Episkoposu Juvenal ve Selanik Episkoposu Flavian, mahiyetlerindeki ruhanilerle Efes'e vardılar. Antakya Patriği Yuhanna gecikmişti. Bunun sebebi kendi arkadaşlarını aforoz etmek zorunda kalmamak ya da kendisi de aforoz edilmekten korktuğu için olabilir. Ama Yuhanna'nın da belirttiği gibi yolların hasarlı olması da mantıklı bir sebep olarak gösterilebilir.¹¹¹ Efes Genel Konsili'ne İskenderiye Patriği Cyrill başkanlık etmişti. Ayasloğ toplantısında 200 piskopos hazır bulunmasına rağmen Nestorius katılmadı. Toplantının sonucunda 198 piskoposun imzasıyla alınan kararda, Nestorius'un fikirleri çürütülerek, Hz. İsa'nın tek bir kişiliği ve tabiatı olduğuna karar verildiği gibi taraftarlarıyla birlikte lanetlenmekten de kurtulamadı.¹¹² Efes Konsili, “Katolik Kredosu”nu kabul etmişti. Bu iman ilkelerine göre: *”İsa'da iki tabiat(Hypostatiquement)birleşmiş, insaniyet ve uluhiyet bir tek uknum olmuştur.”*¹¹³ *Bakire Meryem bir insan annesi değil, ilahi bir uknumun annesi olarak, Allah annesidir.”*¹¹⁴

İstanbul ile İskenderiye arasındaki rekabet yüzünden konsil oturumları çalkantılı olmuştu. Antakya Piskoposu Jean, Nestorius'un yorumlarına tam olarak katılmamakla birlikte daha çok İstanbul'a sempati duyuyordu. Papanın temsilciliği rolünü elinde tutan Cyrill, Nestorius'un mahkûmiyetini elde etmek aceleciliği ile Antakyalıların ve papa delegelerinin gelmesini beklemeyi reddederek, konsili 153 piskoposla açmıştı. Konsil babaları Katolik imanını, İsa'nın biricik kişilikli, iki tabiatlı olduğu şeklinde tanımladılar ve Nestorius'u mahkûm ederek görevden aldılar. Daha sonra papalık delegeleri Efes'e gelmişler, Cyrill'in görüşüne iştirak edip mahkûmiyet kararını benimsemişlerdir. Kendisinin bulunmadığı bu konsil toplantısına üzülen Antakya Piskoposu Jean, Cyrill'in topladığı piskoposlara katılmayı reddederek kendisi bir sinod toplamış ve orada Cyrill'i mahkûm etmiştir. Bu karşılıklı mahkûmiyet, imparatoru güç bir ikilem arasında bırakmıştı. Bunun üzerine her iki toplantının kararını kabul ederek Cyrill, Jean ve Nestorius arasında arabuluculuk yapmak istemişti. Ancak Cyrill'in imparatoru ve papayı kendi tarafına çekme çabaları olumlu sonuç vermiştir.¹¹⁵

Nestorius, Antakya manastırına gönderilmiş 451 yılında sürgünde ölmüştür. Nesturilik, Efes Konsili ile yasaklanmış, Nestorius ölümüne mahkûm edilmiştir. Ancak Nesturilik, İran ve

¹¹¹ Mehmet Çelik, a.g.m., s. 129.

¹¹² Davut Kılıç, *Tarihten Günümüze İstanbul Ermeni Patrikhanesi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008, s.10; Süreyya Şahin, a.g.m., s.319.

¹¹³ Ahmet Kahraman, *Dinler Tarihi*, Sümer Matb. İstanbul, 1965, s.180.

¹¹⁴ Mehmet Aydın, “Teslis Doktrini ve Hıristiyan İtizalleri”, s.152.

¹¹⁵ Francis Dvornik, a.g.e, s.14.

Suriye aracılığıyla Hindistan ve hatta Orta Asya'ya kadar yayılmıştır (Uygur Nesturileri). Çok sayıda Nesturi taraftarı, İran'a göç ederek Nisib'de yeni bir teolojik okul ve Seleuci-Ctesiphon'da da Nestori Kilisesi patrikliğini kurmuşlardır. İran Sasani Şehinşahları Nesturiliği Bizans'a karşı kullanmışlardır. Böylece onlar, Roma imparatorlarının rakibi olan Pers kralları tarafından korunmuşlardır. Nestorius'a tepki olarak İberler(Gürcüler) ile Ermeniler "Monofizim" doktrinini kabul ettiler.¹¹⁶

Efes Konsili aforozundan sonra, M. 435'te Libya'ya sürülen Nestorius, orada birkaç sene sonra ölmüştür. Daha sonra Edesse(Urfa)'ye sığınan Nestorius taraftarları, orda uzun müddet doktrinlerini öğrettikleri bir okul açmışlardır. Bu okul daha sonra M. 489'da imparator Zenon tarafından kapatılmıştır.¹¹⁷

Efes Konsili, İskenderiye'nin İstanbul ve Antakya üzerindeki zaferini sembolize ediyordu. Böylece Mısır piskoposlarının prestiji önemli şekilde artmıştı.

Yunan Felsefesi'nin etkisinde Antakya ilahiyatçılarından daha fazla kalan İskenderiye ilahiyatçılarına Monofisizm çok cazip gelmişti. Yeni Eflatunculuğun kurucusu, İskenderiye'nin son büyük filozofu Eflatun, insanın tanrılaşması için kişisel bir ahlakî disiplinin gerekli olduğunu söylemişti. Bu düşünce birçok Hıristiyan düşünürünü etkilemişti. Bunlar müşrik mensuplarına bile "böyle bir tanrılaşmanın" aşkla ve Allah'a teslimiyetle mümkün olabileceğini öğretiyorlardı. Böylece insan şekli altında ilahlaşılacaktı. Netice olarak, bedenleşmiş kelime(söz) gerçek hayatın kaynağı idi.¹¹⁸ İsa'daki insanî tabiat, tamamen birleşmek için Tanrısallığa kadar yükselmişti. Bu düşünceler Monofisizm düşüncesinin İskenderiyeli ilahiyatçılara yakın gelmesinin sebebi olarak bu gösterilebildiği gibi, yine Mısır halkının geçmiş dönemlerde krallarına tanrılık sıfatları veren paganist düşünceleri de monofizit düşüncüyü kabul etmelerine sebep gösterilebilir. Monofizit düşüncenin ilk temellerini Laodicee (denizli yakınlarında bir şehir) piskoposu olan Apollinaire'dir. Monofizit düşüncenin iki önemli siması vardır: İskenderiyeli Cyrill, İstanbul manastır reisi Eutyches.¹¹⁹

Monofizitlikle Ortodoks Hıristiyanlık arasındaki ilk çatışma, patrik Flavien'in, monofizitliğin yorumcularından biri olan Eutyches'i sapık olarak mahkûm ettiği zaman İstanbul'da meydana gelmişti. Flavien, kararını diğer piskoposlara ve özellikle papa I. Leon'a da bildirmişti. Oysa monofizit doktrin, İstanbul'da büyük başarı kazanmış, Eutyches ve arkadaşları sarayda dostluklar elde etmişlerdi. Ayrıca, hırslı bir adam olan İskenderiye Patriği Dioscore'de bu uğurda patrikliğinin zenginliğini kullanmakta tereddüt etmemişti. Böylece, imparatorun belli

¹¹⁶ Mehlika Aktok Kaşgarlı, *Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu Tarihi*, Altıncioğlu Matbaası, Ankara, 1990, s.46; Francis Dvornik, a.g.e, s.14.

¹¹⁷ Mehmet Aydın, "Teslis Doktrini ve Hıristiyan İtizalleri", s.152.

¹¹⁸ Francis Dvornik, a.g.e, s.15.

¹¹⁹ Mehmet Aydın, "Teslis Doktrini ve Hıristiyan İtizalleri", s.154.

başlı danışmanlarının desteğini kazandıktan sonra, II. Theodos'un yeni bir genel konsil toplamasını da sağladı. Bu konsil, yeniden 449'da Efes'te toplandı.¹²⁰

Papa I. Leon İstanbul patriğine gönderdiği uzun bir dogmatik mektupta monofizitliğe hücum ediyor ve İsa'da iki tabiatın varlığını kabul eden doktrini (diofizit) savunuyordu. Durum böyle olmasına rağmen Dioscore, bir grup fanatik keşişe tabi olarak konsilde inisiyatifi ele almıştı. Kendisine bağlı rahiplerin ve imparator polislerinin yardımı ile konsile gelen piskoposları yıldırılmıştı. Neticede papanın delegelerinin önceliği reddedilmiş ve papanın gönderdiği mektup da okunmamıştı. Ayrıca Flavien ve diğer yüksek Ortodoks temsilciler de görevden alınmıştı. Yaptıkları her şeyi de duygusal bir şekilde papaya mal etmişlerdi. Dioscore'nin adamları tarafından hırpalanan Flavien ise sürgün yolunda ölmüştü.¹²¹ Monofizitlik (tek tabiatçılar)¹²² bu konsilde zafer kazanmıştı. Papa I. Leon ve İstanbul patrikliği bu konsili tanımamışlar, M. 449 Efes Konsili'ni "Efes Şekavet-i- Efes Haydutluğu" olarak isimlendirilmiştir.¹²³ İtikadî manada bir karar alınmayıp, I. Efes Konsili'nin kararları onaylandı.¹²⁴

Bu konsili, imparator II. Theodos, Nestorius'a karşı toplamıştır. Devrin Papa'sı I. Celestine'dir. 22 Haziran'dan 17 Temmuz 431'e kadar devam eden beş oturumda konsil tamamlanmış ve şu kararlar alınmıştır:

1. Hz. İsa'da hem ulûhiyet hem de beşerî tabiatın birlikte var olduğu
2. Hz. Meryem'in "Tanrı annesi-Tanrı doğuran" (*Theotokos*) olarak kabul edilmesi kararlaştırıldı.¹²⁵

1854'te Papa IX. Pius, Meryem'in "tertemiz bir halde hamile kaldığı" inancının bütün Hıristiyanlarca kabul edilmesi gereken bir dogma olarak tanımlamıştır. 1950'de ise, Katolik Kilisesi, onun da oğul İsa gibi mezarından çıkarak ilahi âleme bedensel olarak yükselmiş olduğu dogmasını kabul etmiştir.¹²⁶

Ortodoks ve Katolik Kiliseleri; azizlere ve Meryem'e, Konsillere ve Kilise Babaları'na bağlılık, mucizelere inmiş Mariyoloji üzerindeki hassasiyetleri gibi konularda birleşirler ve Meryem'in sürekli bakirliğini ve "Tanrı'nın anası" adıyla anılacağını kabul ederler.¹²⁷

¹²⁰ Francis Dvornik, a.g.e, s.16; Abdurrahman Küçük, a.g.m., s.140.

¹²¹ Francis Dvornik, a.g.e, s.16.

¹²² Muhammet Tarakçı, *St.Thomas Aquinas*, İz Yay., İstanbul, 2006, s.181.

¹²³ Canan Seyfeli, *İstanbul Ermeni Patrikliği*, Aziz Andaç Yay., Ankara, 2005, s.13; Mehmet Aydın, "Teslis Doktrini ve Hıristiyan İtizalleri", s.154; Abdurrahman Küçük, a.g.e., s.152.

¹²⁴ Mehmet Çelik, *Ortadoğu Mozayığı Süryaniler- Nasturiler*, FÜ Ortadoğu Araştırma Merkezi Yay., Elazığ, 1996, s.52.

¹²⁵ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, s.160; Galip Atasagun, *İlahi Dinlerde Dini Semboller*, s.193.

¹²⁶ Şinasi Gündüz, *Hıristiyanlık*, s.90.

¹²⁷ Günay Tümer, *Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Hz. Meryem*, TDV Yay., Ankara, 1997, s.139.

1.4. (451) Kadıköy (Calcedon) Konsili

M. 449'da Efes'te toplanan konsilin zaferi çok kısa sürmüştü. Papa I. Leon, bu konsilin aldığı kararları protesto etmiş ve bu konsili “haydutlar sinodu” olarak adlandırmıştı.¹²⁸ Ayrıca imparator II. Theodos'dan Ortodoks imanı belirlemek üzere yeni bir konsil toplamasını istemişti. Bunun sebebi, sadece ilahî ve tek tabiata sahip oğul fikrini savunan monofizit düşünce ortaya çıkmış ve Mısır'da hızlı bir şekilde yayılma imkânı bulmuştur. Bu düşüncenin İskenderiye ekolü tarafından fazlaca savunulmasına sebep olarak onların Yeni Eflatuncu felsefedeki, insanın tanrılaştırılması için kişisel bir ahlakî disiplinin gerekli olduğu fikrinden etkilenmeleri olmuştur.¹²⁹ Monofizit düşüncenin oluşmasına etki eden, Cyrill'in görüşlerini aşırı derecede ileri götüren Eutyces olmuştur. “Mesih'in insanî tabiatının ilahî tabiatı tarafından tamamen yutulduğunu, dolayısıyla onun sadece tek kişiliğe değil, aynı zamanda tek ilahi tabiata sahip olduğunu iddia eden Eutyces'in ve arkadaşlarının II. Theodos'u ikna ederek toplamış olmasıdır. Daha önce mahkûm edilen Nestorius'un fikri bu konsilde tekrar mahkûm edilmiştir. Nestorius, İsa Mesih'te hem ilahî hem de beşerî iki şahsın bulunduğunu iddia ediyordu. Bu görüşe tepki olarak monofizitlik akımı ortaya çıkmıştır. Monofizitlik'in kurucusu kabul edilen Eutyces, birleşmeden önce İsa-Mesih'te ilahî ve beşerî olmak üzere iki tabiat vardı ancak birleşmeden sonra İsa'da tek tabiat kalmıştır, demektedir.¹³⁰ 449'da Efes'te toplanan bu konsilin kararlarını Papa I. Leon, İstanbul patriğine gönderdiği bir mektupla reddetmiş ve İsa'da iki tabiatın varlığını savunmuştur. Papa'nın “Haydutlar Sinodu” diye nitelendirdiği bu konsil, 451 Kadıköy Konsili'nde mahkûm edilmiştir.¹³¹

Fakat imparator, Papanın bu isteğini kabul etmemişti.¹³² daha sonra imparatorun kız kardeşi Pulharya ve kocası Marcien döneminde(450–457) yeni bir konsil toplamak için çalışmalar yapılmaya başlanmıştı.¹³³

İmparator Marcien'in yayınladığı ferman üzerine, ülkenin dört bir yanından gelen piskoposlar Kadıköy'de toplandılar. 8 Ekim 451'de Evfimyia (Euphemia) Kilisesi'nde toplanan konsil, çalışmalarına başladı. Konsil, 8 Ekim'den 1 Kasım 451'e kadar devam etmiştir.¹³⁴

Kadıköy Konsili'ne 520 piskopos katılmıştır. Papa, bizzat kardinaller tarafından temsil edilmiştir. Batı, bu konsilde sadece beş piskoposla temsil edilmiştir. Konsile katılanlar, Efes sinodunu ele almış ve kararlarını mahkûm etmişlerdir. Konsil'de Papa Leon'un “dogmatik

¹²⁸ Mehmet Aydın, *Hıristiyan genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.18; Ali İsra Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s.18.

¹²⁹ Ali İsra Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s.18.

¹³⁰ Muhammed Tarakçı, a.g.e, s.181.

¹³¹ Ali İsra Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s.18.

¹³² Abdurrahman Küçük, a.g.m., s.143

¹³³ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.18.

¹³⁴ Mehmet Çelik, *Ortadoğu Mozayikçi Süryaniler-Nasturiler*, s.54; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, TDV Yay., Ankara, 1995, s.160.

mektubu” da okunarak resmî “Ortodoks Katolik İnancı” ifade ettiği kararına varılmıştır. Ancak yeni bir “dogmatik formül”ün belirlenmesi için piskoposlardan oluşan bir komite oluşturulmuştur. Papalık delegelerinin itiraz ettiği formül, komitenin kaleme aldığı şekilde, altıncı oturumda kabul edilmiştir.¹³⁵ Resmî kilisenin ve Bizans hükümetinin resmî iman ilkesi olan Kadıköy Konsili’nin iman formülü şu şekildedir: “*Rab İsa-Mesih, ulûhiyette tam olarak, hakiki Allah ve hakiki insandır. Ulûhiyette Baba ile aynı cevherden, insaniyette bizimle aynı cevherdendir. O, Allah’ın annesi bakire Meryem’den iki tabiatlı biricik oğul olarak doğmuştur. Tabiatların karışma ve bölünmesi mevzubahis değildir. Tabiatların her biri kendi özel varlığını korumuştur.*”¹³⁶

1. Ancak bu konsilde, Mesih İsa’nın, birbirinden ayrılmayan, fakat birbirine de karışmayan, bir şahısta birleşmiş “iki tabiat” formülü kabul edilmiş ve Meryem’in “Theotokos” olması teyid edilmiştir. Kadıköy Konsili’nde hem monofizitlik hem de Nesturilik mahkûm edilmiştir. “*Kadıköy dogmatik formülü*” bir bakıma Nesturilik ve Monofizitliğin ortası olarak görülmüş; kurtuluşun ancak Mesih İsa’nın hem tam bir Tanrı hem de bir insan olmasıyla mümkün olacağı kanaatine ulaşmıştır.¹³⁷
2. Bu konsilden sonra özellikle Doğu Kiliseleri içinde birtakım ayrılıklar baş göstermiştir. Kadıköy Konsili’nin kararlarını kabul etmeyenler Suriye’de yaşayan Süryaniler, Mısır’daki Kıbtîler ve Habeşî Hıristiyanlardır.¹³⁸ 270 yılında ilk millî kilise olarak Gregor tarafından kurulan Ermeni Kilisesi de konsilin kararlarını kabul etmemiştir. Devletin resmî kiliselerinden ayrılan bu kiliseler, bugüne kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir.¹³⁹ Bunlara Monofizit Kiliseler denilmiştir. Bunlar Monofizitliği kendileri için millî bir din olarak görmüşlerdir. Bunun için, Kadıköy Konsili taraftarlarını “Melkitler” yani “imparator taraftarları olarak adlandırdılar. Kısa bir süre, İskenderiye, Antakya, Kudüs, monofizit temayüllü piskoposlarca işgal edilmişti.¹⁴⁰ Diofizit Bizans Kilisesi ile Hıristiyan Doğu’nun monofizit kiliseleri arasında zıtlık, bu tarihten itibaren kesin olarak başlamıştır. Bu, Bizans Devleti’nin

¹³⁵ Abdurrahman Küçük, a.g.e., s.156; Abdurrahman Küçük, a.g.m., s.143.

¹³⁶ Mehmet Aydın, “*Teslis Doktrini ve Hıristiyan İtizalleri*”, s.155.

* Monofizitler, İsa’da iki tabiat değil, tek tabiatın varlığını savunmuşlardır. Buna göre İsa, insan değil, sadece Tanrı tabiatı taşımaktadır.

¹³⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *İslam ve Dünya Dinleri*, Semerkand, İstanbul, 2008, s.86; Abdurrahman Küçük, a.g.m., s.144; Mircae Eliade, Ioan P. Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, Terc: Ali Erbaş, İnsan Yay., İstanbul, 1997, s.136; Ahmet Kahraman, a.g.e., s.180.

¹³⁸ Davut Kılıç, *Tarihten Günümüze İstanbul Ermeni Patrikhanesi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008, s.11.

¹³⁹ Annemarie Shimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, AÜİF Yay., Ankara, 1955, s.134; Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, s.115; Albert M.Bernard, Olivier Clement, Roger Mehl, *Hıristiyan İlahiyatı*, Çev: Mehmet Aydın, Arı Yay., Konya, 1983, s.53.

¹⁴⁰ M.V. Levchenko, *Bizans*, Terc: Erdoğan Berktaş, Milliyet Yay, İstanbul, 1979, s.108.

hem dinî hem de siyasî bir meselesi haline gelmiştir. Monofizitlik, Mısır ve Suriye'nin siyasî bağımsızlık gayretlerinin ifadesi halini almıştır.¹⁴¹ Fakat devrin imparatoru I. Leon bu duruma son vermişti. Daha sonra gelen İmparator Zenon Kadıköy Konsili kararlarını yürürlükte tutmuştu. Monofizitlerle uzlaşmaya varmak istediye de bunu başaramamıştı. İstanbul Kilisesi ile İskenderiye monofizitliği arasındaki uzlaşmaya ancak I. Justin zamanında varılabildiği. Dönemin papası Hormisdas'ın doğu piskoposlarına imzalanmak üzere gönderdiği "uzlaşma mektubu" Kadıköy Konsili kararlarını bütün Hıristiyanlara mecbur ediyor hem de Roma Kilisesi'nin iman konusundaki görüşünü de belirtiyordu.¹⁴²

3. İznik Konsili kararları teyid edilmiş, bazı dinî müesseseleri düzenleyen kararlar alınmıştır. Altıncı oturumda konsil üyeleri yirmi sekizinci kararı oylamışlardır. Bu karar, İstanbul'un Hıristiyanlık hiyerarşisindeki üstünlüğünü belirlemiştir. Bu konsilde, "Yeni Roma" olan Konstantinopolis'in eski başkent Roma'nın aynı imtiyazlarına sahip olduğunu kabul etti. İstanbul ile Roma piskoposlarının birbirine eşit olduğu belirlenmiş ve İstanbul Patrikliği'ne Doğu Kiliseleri üzerinde yargı yetkisi tanınmıştır. Papalık delegeleri son oturumda bu kararı protesto etmişlerdir. Papa Leon bu karara büyük tepki göstermiş ve eleştirmiştir. Papa, Roma, Antakya ve İskenderiye'nin imtiyazlı durumlarını belirtmiş; bu şehirlerin imtiyazının havarilerin, Petrus'un buralardaki ikametinden ileri geldiğine ve İstanbul'un böyle bir imtiyazının bulunmadığına işaret etmiştir.¹⁴³ Bu madde, Roma'nın öneminin Leo'nun iddia ettiği gibi Petrus'tan değil imparatorluğun başkentliğini yapmış olmasından kaynaklandığının, İstanbul'un da Yeni Roma olduğunu, dolayısıyla Roma ile İstanbul'un aynı statüde bulunduğunu söylemektedir. Bu madde her iki kilise arasındaki güç mücadelesini açıktan açığa göstermektedir ve aslında Roma'nın üstünlük iddiasına karşı İstanbul'un gösterdiği tepkiden ibarettir. Bu tepki sadece bununla kalmamış, İstanbul Patriklerinin saygınlığını yükseltmek amacıyla imparatorlara taç giydirme uygulamasının ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Konsilin yapıldığı 451 yılı, aynı zamanda İstanbul'da Patrik'in ilk kez imparatora taç giydirdiği tarihtir. Bu konsilde ayrıca Kudüs de patriklik seviyesine çıkarılmış ve böylece beş temel kilisenin üstünlüğü resmîleşmiş oldu.
4. I. Leon, Kadıköy Konsili kararlarına katılmakla birlikte; o da yeni bir konsil toplayarak monofizitlere bazı tavizler vermeyi tasarlıyordu. Ancak Papa I. Leon, imparatoru bu tasarıdan caydırmıştı. Bu defa imparator, o zamana kadar hiç

¹⁴¹ Abdurrahman Küçük, a.g.m., s145.

¹⁴² Mehmet Aydın, *Hıristiyan genel konsillleri ve II. Vatikan Konsili*, s.19.

¹⁴³ Suat Yıldırım, a.g.e, s182; Abdurrahman Küçük, a.g.m., s.144.

yapılmamış olan “referandum” a başvurmuştu. Böylece o, piskoposlardan “Kadıköy Konsili Kararları” için yazılı görüş istemişti. Papadan ve piskoposlardan aldığı cevaplar, Doğu ve Batı Hıristiyan hiyerarşisinin; Kadıköy Konsili’nde belirlenen iman üzerinde ittifak ettiğini gösteriyordu. Fakat imparatorun müdahalesine rağmen monofizizm yaşamaya devam etmiştir. Bu arada zorba Basiliqu’in monofizitlerle birleşmek için, Kadıköy Konsili’ni papanın yazdığı doktrinel mektubu aforoz eden sirkülerini, doğulu beş yüz piskopos imzalamıştı. Ancak yine imparator Zenon, imparatorun kararını bozmuş ve yeniden Kadıköy kredisunu yürürlüğe koymuştur. Bununla beraber Mısır tarafından Kadıköy Kredosu’nun reddi, politik baskılara neden olmuş, neticede Zenon, İstanbul Patriği Acacae ile İskenderiye Monofizit Patriği Pierre Monge arasındaki uzlaşma anlaşmasını sağlamıştır. Bu uzlaşma, İznik-İstanbul Konsillerinin iman ikrarını ve Efes Konsili’nin kararlarının zorunlu olduğunu iddia eden bir kredo içinde ifade edilmişti. Monofizitlik ve Ortodoksluğun böyle bir birleşme içinde oldukları sırada; İmparator Zenon, “*Henotique*”¹⁴⁴ adı ile birleşme kararı yayımlamıştı. Ancak imparatorun bu kararı, Mısır’da sadece ılımlı monofizitlerle, Antakya’lı Severe’in mensuplarınca kabul görmüştü. Böylece Pierre Monge’den ayrılan aşırıları bu kararı kabul etmemişlerdi. O zaman III. Felix, bu uzlaşma formülünün Kadıköy kararının bir ihtimali olduğunu açıklamış ve açıkça “*gerçek doktrini*” piskoposların tarif etmesini istemiştir. Neticede, hem İstanbul Piskoposu Acace’ı hem de İskenderiye Piskoposu Pierre Monge’u aforoz etmişti.¹⁴⁵

5. İşte Acace itizali denen ikilik buradan doğmuştur. Bu cereyan 484’den 519’a kadar devam etmiştir. Bu durumda imparator Zenon’un halefi olan I. Anastase için Monofizitlik daha elverişli geliyordu. Bunun için uzlaşma ancak I. Justin’in saltanatı sırasında sağlanabilmişti. Bu da, yeğeni Justinien’in Papa Hormisdas’ın inisiyatifleri ile elde edilmişti. Papa tarafından doğu piskoposlarına imzalanmak üzere gönderilen “*Uzlaşma Mektubu*” sadece Kadıköy Konsili kararlarını bütün Hıristiyanlara mecbur etmiyor ayrıca, İsa-Masih’in Saint Pierre(Petrus)’e vaadleri üzere kurulmuş olan Roma Kilisesi’nin, iman konusundaki ruhaniyetini de açıkça belirtiyordu.¹⁴⁶ Ne var ki, Justinien’in, Monofizitleri Ortodoksluğa kazandırma gayretleri, onların görüşlerine sempati duyan imparatoriçe Theodora tarafından engellendi. Ayrıca Theodora’nın, İstanbul Kilisesi’nin başına monofizit temayüllü bir piskopos getirme teşebbüsü, imparatorluk şehrine şahsen gelen papanın müdahalesi önünde başarısızlığa uğramıştı. Fakat bu başarısızlıktan yılmayan imparatoriçe, imparatorun İstanbul

¹⁴⁴ Abdurrahman Küçük, a.g.m., s.145.

¹⁴⁵ Francis Dvornik, a.g.e, s.19.

¹⁴⁶ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.19.

apostolik elçisi olan Vigille'nin Roma'ya terfisini elde etmişti. Bununla imparatoriçe, bu genç piskoposun monofizitleri kayırmasını ümit ediyordu. İşte bu amaçla Papa Agapit'in halefi olan Silvere, tahttan indirilmişti. Fakat onun ölümünden sonra yeni papa Vigile, imparatoriçenin isteğini reddetmiş ve İstanbul patriği Mennas'a, Kadıköy Konsili'nin dogmatik kararlarını tasvip eden bir mektup göndermişti.¹⁴⁷

Yakın doğu'da bugün dört Monofizit kilisesi vardır.¹⁴⁸

1. Yakubi (Süryani) Kilisesi
2. Kıpti (Mısır) Kilisesi
3. Ermeni (Gregoryen) Kilisesi
4. Habeş Kilisesi

¹⁴⁷ Francis Dvornik, a.g.e, s. 20.

¹⁴⁸ Mehmet Aydın, "*Teslis Doktrini ve Hıristiyan İtizalleri*", s.155.

II. BÖLÜM

M.S. 5-8. YY'DA BALKANLAR ve ANADOLU'DA SİYASİ DURUM

1. (553) II. İstanbul Konsili

Bizans hükümeti uzun zamandır bir ikilem içinde sıkışıp kalmıştı. Kiliselerin birliği ve bunun sonucu olarak Doğu'da politik birliği sağlamak, böylece Katolik Roma ile barıştan vazgeçmek: bu Justinianus'un karısı Theodora gibi imparator Zenon(448) ve Anastas tarafından da izlenen politikadır. Ya da Batı ile uyumu koruyup sürdürmek ki bu Doğu ile keskin bir çatışmayı kaçınılmaz ve monofizit muhalefeti zorunlu kılıyordu. Bu, Justinianus'un politikasıydı: Justinianus, hükümdarlığının ilk yıllarında bu politikayı izlemişti.¹⁴⁹

Hükümetin ezici politikasına rağmen monofizitler güçlerini kaybetmiyorlardı. Mısırdaki çoğunlukta olan monofizitler, Filistin, Suriye, Mezopotamya ve Ermenistan'da çok yaygındılar. Mısır ve Suriye'de hükümete karşı gösteriler arttı. 530 yılında Antakya'da, Kadıköy Konsili'ni kabul etmeyenlerin yurt dışına sürüleceğini bildiren bir buyrultu yayınlandığında bir ayaklanma patlak verdi. Patrikliği çok büyük bir kalabalık kuşattı ve askerî güçle ancak ayaklanma bastırılabilirdi. Mısır'da hükümetle topluluk arasındaki mücadele, 536 yılında, özellikle tehlikeli bir biçim aldı. İmparatoriçenin koruduğu Patrik Theodosius'u yerine oturtmak için ordu, İskenderiye'ye saldırı yapmak zorunda kaldı.¹⁵⁰

Justinianus da, Theodora'nın öğütleriyle, monofizitlerle uzlaşmaya çalıştı; monofizit patriklerin sürgünden dönmelerine izin verdi ve İstanbul patrikliğine, monofizitlerle uzlaşma yanlısı, Trabzon Patriği Anthime'i getirdi. Ama Ortodoksluğun davası, 536 yılı Şubat ayında, güçlü Papa Agipet'in İstanbul'a gelişiyle üstünlük kazandı. O, en sıkı, en titiz Ortodoksların desteğiyle Anthime'e karşı bir mücadele başlattı, İtalya'ya değin tasarıları bakımından Papa'yı yönetmeye çalışan Justinianus, Anthime'i yerinden almaya ve hatta 538 yılında Mısır'da bir Ortodoks'u Başpiskopos onuruna yükseltip atamaya götürdü.¹⁵¹

İmparator Justinianus, Ortodoks imanının savunuculuğunu yapmayı kendine vazife edinmişti. Hristiyan topluluğunu iman birliği içinde tutma amacını güdüyordu. Ortodoks birliğe çekme ümidiyle ılımlı monofizitlerle teolojik tartışmalar yapıyordu. "*Teslisin unsurlarından biri çarmıha gerildi*" formülünü benimsemişti ama Papa II. Jean, bu formülün havarilerin öğretisiyle

¹⁴⁹ M.V.Levtchenko, a.g.e, s.108.

¹⁵⁰ M.V.Levtchenko, a.g.e, s.108.

¹⁵¹ M.V.Levtchenko, a.g.e, s.109.

bağdaşmadığını ileri sürerek onu otoritesiyle bastırmıştır. Monofizitleri kazanma ümidiyle benimsediği bu formül tutmayınca İmparator Justinianus, bu defa Antakya İlahiyat Okulunun meşhur üstadlarının eserlerini lanetlemeyerek böylece İskenderiyelileri kazanmaya teşebbüs etmişti. Kadıköy din bilginleri kurulunun V. yy'da yaşamış, Nesturi eğilimli üç yazarın yazılarının çürüklüğünü gösterip bunları yargıya bağlamamış olmasını kınıyorlardı. Bunun için “Üç Bölüm” adı verilen bir ferman yayınlamıştı:¹⁵² bahsedilen eserler: Nestoirus’un üstadı Mopsueste’li Theodore’un eserleri ve şahsı, Cyr’li Theodoret’in Aziz Cyrill’e ve Efes Konsili’ne karşı olan yazıları, Edesse(Urfa)’lı İbas’ın Theodore’un ve Aziz Cyrill’in itirazlarını reddeden mektubu.

Justinianus, buyrultusuna genel bir değer ve önem vermek için, bütün başpiskopos ve patriklerin imzasını elde etmeye çalıştı. Ama Papa ve Batılı papazlar, imparatorun bu emrini Kadıköy din bilginleri kurulunun yetkisine dokunur ve onur zedeleyici saydıklarından, bunu kabul etmemekte inatla direttiler. Justinianus, Theodora’nın teşvikleriyle papayla sert bir çatışmaya yöneldi.

Bélisarios, 537 yılı Mart ayında, Roma’da Papa Sylvere’i uzaklaştırmış ve ardından Vigile’i zorla kabul ettirdikten sonra sürmüştü. Yeni papa da verdiği sözleri yerine getirmekte geciktiği için, Grek papazlarının tasarılarına düşman olan bu Roma ortamından onu çıkarmaya karar verildi. 545 yılında, Vigile istemeye istemeye Sicilya’ya sonra da İstanbul’a gönderildi. Orada hükümetin baskısı altında, 548 yılında, üç din adamının adı geçen yazılarını kınamaya vardı. Ama papanın korkaklığı, Afrika, Dalmaçya, ve İllirya papazlarının birlikte ve toplu protestolarına meydan verdi. Justinianus kendini bu muhalefete karşı tedbir almak zorunda gördü. Baskı altında olan Vigile, kendi başkanlığında piskoposları toplamak istedi. İmparator, Vigile’e sert davrandı. Sonunda başkentte toplanan, papanın başkanlığındaki piskoposlar kurulu imparatorluk yüksek görevlilerinin zorladığı kararlar, yıllar önce ölmüş bulunan üç yazarı suçladı. Bunun sonucu; karşılığında monofizitleri de yatıştırmadan, Justinianus ile Katolik Roma’nın ve batılı papazların arasının açılması oldu.¹⁵³

Fakat ilahiyat sahasına imparatorun bu kadar müdahale etmesi, aleyhine bir protesto oluşmasına neden olmuştu. Aslında hakkındaki protestonun asıl nedeni imparatorun bu mahkûmiyeti bir konsil toplamadan ve referandumla piskoposlara danışmadan vermiş olmasıydı. Çünkü bu şekilde gelenek ihlal edilmiş oluyordu. Ayrıca, imparatora karşı muhalefetin başka bir

¹⁵² Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.20; Francis Dvornik, a.g.e, s.20; Ali İsra Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s.19.

¹⁵³ M.V.Levtchenko, a.g.e, s.110.

açısı da Cyr'li Theodoret ve Edesse'li İbas, Kadıköy Konsili'nde yeniden saygınlığa kavuşmuşlardı.¹⁵⁴

İmparator I. Justinianus tarafından toplanmıştır. Devrin papası Vigile'dir ama konsile doğrudan katılmamıştır. Konsil, Ayasofya Kilisesi'nde başlamış,¹⁵⁵ sekiz oturumda gerçekleşmiştir.¹⁵⁶ Konsilde aşağıdaki konular görüşülmüştür:

1. “Üç bölüm” adı verilen ferman kararları aforoz edildi.¹⁵⁷
2. “Üç bölüm” savunucularını görevden alma ve aforoz etme kararını alan piskoposlara karşı imparator yandaşlarının baskısı sonucu papa son kararı yasaklamış, fakat üç bölümün aforoz kararını onaylamıştır.¹⁵⁸
3. Papa, İstanbul Konsili'ni 5. genel konsil ilan etmiştir.

Çok sayıda batılı piskoposun muhalefetiyle papa, bu son kararı yasaklamış ve imparator taraftarlarının baskısı altında 8 Aralık 553'te İstanbul Konsili kararını kabul etmiştir. Ancak olayların derin bir etüdünü yaptıktan sonra ertesi yıl, 23 Şubat 554'te “Aforozun” Kadıköy Konsili kararlarını çürütmediği kanaatine varmıştır. Böylece Papa, 553 İstanbul Konsili'ni beşinci genel konsil olarak kabul ederek “üç bölüm”ün aforozunu tasvib etmiştir.¹⁵⁹

Papa Vigile'in sekreteri ve daha sonra da halefi olan I. Pélage 553 İstanbul Konsili'nin genel ve zorunlu karakterini kabul etmesine rağmen, Afrikalı piskoposlar onu, ancak birkaç sene sonra kabul etmişlerdir. Milano piskoposları, muhalefetlerini ancak 570'den sonra kesmişlerdir. Bu arada, Aquileé-Grado taşra kilise teşkilatı 607 yılına kadar resmen itizal durumunda kalmıştı. Bununla beraber eski Aquileé metropoliti, Grado'lu meslektaşını takip etmeyi reddederek, bağımsızlığını ilan etti ve kendine patrik unvanını verdi. Papa, aynı unvanı kendisine itaat ettiği zaman Grado piskoposuna da vermişti.¹⁶⁰

2. (680–681) III. İstanbul Konsili

İranlılar tarafından Suriye ve Filistin'in işgali, imparator Heraclius'u (610-641), Suriye ve Mısır monofizitlerinin bir gün Sasanilerle birleşebileceği endişesiyle yeni doktrinel formüller aramıştır. Bu endişe onu ve İstanbul Patriği Sergius'u, bir defa daha onları Ortodoks Hıristiyanlığa getirme teşebbüsüne sevk etmişti. Böyle bir hedefe ise ancak monofizitlik lehine

¹⁵⁴ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.20; Francis Dvornik, a.g.e, s.20; Abdurrahman Küçük, a.g.m., s.144.

¹⁵⁵ Suat Yıldırım, a.g.e, s.182.

¹⁵⁶ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, s.161.

¹⁵⁷ Auguste Bailly, a.g.e, s.96.

¹⁵⁸ Francis Dvornik, a.g.e, s.21.

¹⁵⁹ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.20.

¹⁶⁰ Francis Dvornik, a.g.e, s.21.

olan bir uzlaşma ile varılabilirdi. Bu amaçla Sergius 619’da bir doktrin önermişti.¹⁶¹ Buna göre:”İsa, bedenleşmesinden sonra, insanî ve ilahî olarak ne iki iradeye ne de iki enerjiye sahipti... Sadece bir iradeye ve bir enerjiye sahipti.“

Monofizitliğe açık bir taviz olan bu doktrin, Severienleri ve ılımlı monofizitleri İstanbul Kilisesi ile birleştirmişti.¹⁶²

Bu arada bazı Ortodoks piskoposların muhalefetine önlemek için İstanbul Patriği Sergius, Papa Honorius’a teolojik fikirlerini anlatmıştı. Şahsen, İsa’nın iki irade sahibi olduğuna inanan Honorius, patriğin mektubundaki mahareti fark etmeksizin iki mektupla onu genel olarak tasvib etmiş ve bununla beraber İsa’daki bir veya iki enerjiden bahsetmekten sakınmak gerektiğini belirtmişti. Tek enerji(mono-Energisme)’yi reddeden bu beyanat, bir tek iradeye veya Monothélisme’e inanmaya yol açar görünüyordu. Heraclius, 638’de Monofizitleri daha çok tatmin için, Sergius tarafından kompoze edilen bir iman Echtésini (itikat beyannamesi) neşretmişti. Bu, bedenleşmiş kelimeye sadece bir irade atfediliyordu. Echtése, genelde Doğu’da kabul edilmişti.¹⁶³

Fakat Ortodoks imanında yapılan bu yenilik, beklenen sonucu meydana getirmemişti. Bizans’ın doğu sınırları, İslam orduları tarafından işgal edilmiş ve Kristolojik tartışmaların neden olduğu bölünme, Müslümanların bu bölgedeki yayılmalarını kolaylaştırmıştı. Neticede, 637’de Antakya Patrikliği İslam hâkimiyetinin altına girmiş ve bir yıl sonra aynı akıbete Kudüs de uğramıştır. 642’de ise, Mısır monofizitleri, Müslümanları kurtarıcılar olarak karşılamışlardır.¹⁶⁴

Diğer yandan Heraclius’un “Echtése”i Batıda büyük bir nefret uyandırmıştı. Papa Honorius’tan sonra gelen bütün papalar Heraclius’un Echtése’ni reddetmiştir. Fakat bu durum imparatora İtalya’yı kaybetme korkusunu vermişti. Bunun üzerine imparator II. Konstant, yeniden Echtése’i hatırlatmış ve yayınladığı bir deklarasyonda İsa’daki iradeler konusunun tartışmasını yasaklamıştır(648). Papa I. Martin, TYPE diye adlandırılan bu deklarasyonu reddetmiş ve Latran’da bir sinodda, İsa’nın iki iradeli ve iki enerjili olduğuna dayanan sahipsiz iman doktrinini açıkça belirtmiş ve itizal yanlılarını aforoz etmiştir. Fakat imparator polislerince tutuklanarak, İstanbul’a gönderilmiş, daha sonra Crine’e sürgün edilmiştir.¹⁶⁵

Ancak bu tip davalar, İtalya’da sadece hoşnutsuzluğun artmasına neden olmuş ve imparator IV. Konstantin, doğacak tehlikeyi sezmişti. O, daha önce, imparatorluğun doğu eyaletlerini kesin olarak kaybetmişti. Şimdi ise, Batı’nın ve kilisenin sakinleştirilmesi gerekli görünüyordu. Buna ise, ancak yeni bir genel konsil toplamakla ulaşabilecekti.

¹⁶¹ Francis Dvornik, a.g.e, s.21; Ali İsra Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s.19.

¹⁶² Francis Dvornik, a.g.e, s.21.

¹⁶³ Şahin Uçar, “Anadolu’da İslam ve Bizans Mücadelesi”, Bilimsel Araştırma Dizisi, S.5, İşaret yay, İstanbul, 1990, s.58; Mehmet Aydın, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.21.

¹⁶⁴ Mehmet Aydın, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.21.

¹⁶⁵ Mehmet Aydın, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.21.

Böylece altıncı genel konsil (III. İstanbul Konsili), Kasım 680 Eylül 681’de imparatorluk sarayındaki kubbeli salonda toplanmıştı. Bu konsile, “*Concilium Trullanum*” adı bu salondan dolayı verilmiştir. Bu konsilde bütün Monothélisme (İsa’da tek bir iradeye inanma) savunucuları mahkûm edilmiş ve Kadıköy iman formülü aşağıdaki sözlerle tamamlanmıştır: “*İsa’da bölünmeyen ayrılmayan ve birbirine karışmayan iki iradeyi ve iki tabii enerjiyi kabul ediyoruz. İki irade, insanî irade gibi, tanrısal iradeyi takip eder ve ona tabi olur.*”¹⁶⁶

Artık Honorius’un, İstanbul Patriğine gönderdiği mektuplar, iman konusunda otorite olarak kabul edilmeyecekti. Papa Agathon’un halefi, II. Leon altıncı konsili genel konsil olarak tanımış ve imparator da yazmış olduğu mektubunda Honorius’u itizalin yayılmasını durduramayarak görevini yapamadığı için kınamıştı. Bu kınama, Romalı piskoposların imzaladıkları ve ezberledikleri “İman Formülü İçinde” XI. asırda hala mevcuttu. Fakat beşinci ve altıncı genel konsillerde hiçbir disiplin kararı oylanmamıştı.¹⁶⁷

Bunun için Justinien, aynı salonda 692’de yeni bir konsil toplamaya karar vermişti. Bu konsile İkinci Trullien Konsili veya Quinisexte Konsili adı verilmişti. Çünkü bu konsil, beşinci ve altıncı genel konsilleri tamamlıyordu. Bu konsilin diğer bir özelliği de Doğu Kilisesi’nin disiplin problemleriyle meşgul olmasıydı. Bu konsilde, daha önce kabul edilen Kadıköy Konsili’nin yirmi sekiz kararı, yeniden kabul edilmiştir.¹⁶⁸

Doğu Ortodoksluğu bu konsili, beşinci ve altıncı konsillerin bir tamamlayıcısı olarak görür. III. İstanbul Konsili, 680 Kasım ayından 681 Eylül’e kadar sürmüştür. Bu konsilde:

1. Bütün Monoteizm (İsa’da tek bir iradeye inanma) savunucuları mahkûm edilmiştir
2. Kadıköy iman formülü: “*İsa’da bölünmeyen, ayrılmayan ve birbirine karışmayan iki iradeyi ve iki tabii enerjiyi kabul ediyoruz. İki irade, insanî irade gibi, tanrısal iradeyi takip eder ve ona tabi olur.*” şeklinde ifade edilmiştir.
3. Beşinci ve altıncı genel konsillerde hiçbir disiplin kararı oylanmamıştı. Bunun için Justinien, 692’de yeni bir konsil toplamaya karar vermişti. Bu konsile II Trullien Konsili veya Quinisexte Konsili adı verilmişti. Bu konsil beşinci ve altıncı genel konsilleri tamamlıyordu
4. Bu konsilde Doğu Kilisesi’nin disiplin problemleriyle meşgul olunmuştur.
5. Bu konsilde, Kadıköy Konsili’nde kabul edilen yirmisekiz karar yeniden kabul edilmiştir.
6. Doğu Ortodoksluğu, bu konsili beşinci ve altıncı konsillerin bir devamı olarak görür.

¹⁶⁶ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.22; Muhammet Tarakçı, a.g.e, s.184.

¹⁶⁷ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.22.

¹⁶⁸ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.22.

3. (787) II. İznik Konsili

Heraclius sülalesinden sonra Bizans'ta III. Leon ile başlayan sülalaeeye *İsavriya (Suriye)* sülalesi denir.¹⁶⁹ Doğu Roma Devleti'nin sayılı bir devresini meydana getiren bu sülale zamanında imparatorluğun iç ve dış durumları dikkati çekecek kadar önemlidir.

İsavriyalar devrinde göze çarpan iç mesele, din resimleri (ikona) mücadelesidir. VII. asırdan beri büyük bir taassuba düşen Bizanslılar, İsa'nın, Meryem'in ve Hıristiyan dinindeki azizlerin resimlerine taparcasına saygı gösteriyorlardı. İkonlar tanrısal kişilerin ve hâdiselerin vahyedilen suretleri olarak kabul edilmiş ve bunlara ibadet edilmeye başlanmıştır. Halk arasında, bu ikonların, mucizevî işler yaptığı inancı yerleşmiş ve onlardan yardım dilenme âdeti başlamıştır. Bu ikonlar, çocuklara vaftiz babası olarak seçilmiş, üst düzey devlet memurları elbiselerini aziz resimleri ile süslemiştir. İkonlara tapanlar bazen resim ile temsil olana değil, bizzat resme veya eşyaya saygıda bulunmaya başlamıştır. Böylelikle Hıristiyanlık eski puta tapıcılığa benzer bir duruma girmişti. İnsanlar manastırlara kapanıyor ve keşiş olarak buralarda yaşıyorlardı. Sayısı artan ve vakıflar sayesinde zenginleşen Manastırlar devlete vergi vermedikleri için de imparatorluk hazinesi zarar görmekteydi. Öte yandan putperestliği kaldırmış olan Müslümanlık, İsavriyalı imparatorlar üzerine tesir yapmış, onlarda Hıristiyanlığı eski şekline getirme isteği uyanmıştı. III. Leon, bu fikirlerin galip geldiği Isaurie'de büyümüşü.¹⁷⁰

"İkonoklazm", tasvirleri kırmak demektir. Bizans imparatorluğunda ikonoklast hareket, ilk önce ikonlara tapmaya, daha sonra da mum yakmak ve tütsü yakmak gibi âdetlere, Meryem ve Azizler kültürüne tepki olarak ortaya çıkmıştır.¹⁷¹

Bizans imparatoru III. Leon(717–741), bir inanç konusu olmasına rağmen halk arasında büyük rağbet gören ikonlara tapmayı yasaklamıştır. O, bunu bir defada değil kademe kademe uygulamaya koymuştur. 725 veya 726 yılında Papa'ya gönderdiği bir mektubunda, ikonlara karşı olduğunu belirtmiştir. 726 yılında, kiliselerde bulunan resim ve heykellerin, halk tarafından öpülemeyecek şekilde yüksek yerlere konulmasını emretmiş, 730 yılında da bu konunun tartışılması için İstanbul'da bir konsil toplamıştır. Konsilde ikonlara saygı göstermek, tapınmak yasaklanmıştır. Ayrıca imparator, doktrinel sahaya müdahalesini haklı göstermek için, Papa II. Grégoire'a, imparatorun rahiplik karakterine işaret ederek, aldığı kararı bildirmişti. Mukabil cevabında Papa, bu fikri benimsemediğini ima etmişti.¹⁷² 731 de Roma'da toplanan bir konsilde ise, ikonlara karşı olanlar afroz edilmiştir.¹⁷³

¹⁶⁹ Arif Müfid Mansel, Cavid Baysun, Enver Ziya Karal, *Orta Çağ Tarihi*, MEB Yay., İstanbul, 1945, s.82.

¹⁷⁰ Arif Müfid Mansel vd, *a.g.e*, s.82; Ahmet Hikmet Eroğlu, *a.g.e*, s.392.

¹⁷¹ Ahmet Hikmet Eroğlu, *a.g.e*, s.392.

¹⁷² Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.23.

¹⁷³ Ahmet Hikmet Eroğlu, *a.g.e*, s.393.

İmparator, tasvir yanlısı Germain'in yerine bir ikonoklast patrik atamıştı. III. Grégoire'ın (731-741) "tasvir düşmanlarının aforozuna" cevap olarak da Bizans'a bağlı olan Calabre ve Sicilya'daki piskoposlukların gelirlerine el koymuştu. Neticede, İlyrie'yi ve Thessalanie papalık naipliğini de İstanbul Patrikliğine bağlamıştı. Doğu Kilisesi ile Batı Kilisesi'nin ayrılmasında bu son tedbirin rolü çok olmuştu. Çünkü bu tavır, kilise içinde İstanbul'un mevkiini takviye ediyor, Doğu ile Batı'yı birbirine bağlayan İlyrie'deki köprüsünün son kemerini de yıkıyordu.¹⁷⁴

III. Leon'un halefi V. Konstantin (741-775) bu durumu biraz daha ileri götürmüştü. 745'de İstanbul'da bir konsil toplamış ve çoğunluğu imparatorluğun doğu kesiminden olan üç yüz otuz sekiz piskopos, bu konsilde hazır bulunmuştur.

Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki mesafe, İkonoklast (Tasvir ve put düşmanı) denen kavgalar sırasında daha çok açılmıştı. İmparator III. Leon 726 yılındaki fermanı ile Hıristiyanları, azizlerin resimlerine tapınmaya karşı koruyordu.

1. Bu konsilde ikonostlar lanetlenmiştir. İkonlara tapınma kabul edilmiştir.¹⁷⁵
2. Konsile bütün patrikler katılmadığı halde yedinci genel konsil olarak ilan edilmiştir.
3. V. Konstantin'in halefi IV. Leon'un karısı olan dul imparatoriçe İrene, küçük oğlu adına vekalet ettiği (780-790) saltanat döneminde Ortodoks Hıristiyanlık, ancak zafere ulaşabilmişti. Ayrıca, Patrik Tarase'nin desteği ile Papa I. Hadrien'in rızası ile imparatoriçe İstanbul'da bir konsil toplamıştı. Fakat bu konsil, "tasvir kıranlar" tarafından dağıtılmıştı. Sekiz oturumun sonunda batı bölgelerinden gelen 350 piskopos, İkonoklast konsillerin kararlarını mahkûm etmiş, tasvirler kültüründe tebci edilen resimlerin, tasvir ettiği şahıslar olduğunu ilan etmiş ve ibadete layık olanın yalnız Allah olduğu belirtilmiştir.¹⁷⁶
4. II. İznik Konsili olan yedinci genel konsilin kararları, papa tarafından onaylanmış, Doğu da bu kararları tasvib etmiştir. Ancak Batı bu konsili çok sonraları tanımıştır.
5. Tasvir çekişmesi Bizans sanatında pek çok iz bırakmıştır. Fakat hiçbir Bizans sanatçısı Baba Allah'ı tasvir etme cesaretini gösterememiştir. Heykeltıraşlar eskisi gibi heykel yapmıyorlar sadece alt kabartma türü eserler veriyorlardı.
6. Tasvir düşmanlarının yenilgisi Bizans sanatının karakteristiği haline gelen İsa'nın ve azizlerin tasvirlerinin yapılmasını ve ikon imalatını cesaretlendirmişti. Hıristiyanlık içinde görülen put düşmanlığı şeklindeki i'tizal üzerinde kazanılan bu zafer, hâlâ bugün Ortodoks kiliselerde, kilisenin son kısmını mihraptan ayıran **ikonostase**'la (azizlerin portreleriyle süslenmiş pano) gösterilmiştir. Yine de tasvir düşmanlığı

¹⁷⁴ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.23.

¹⁷⁵ Mehmet Aydın, "Batı ve Doğu Hıristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", s.127.

¹⁷⁶ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.23.

Bizans'ta tamamen silinmemiştir. Bu fikir Bizans toplumunun etkili çevrelerinde daima üstünlüğünü göstermiştir.¹⁷⁷

Kiliselerin ayrılmasına sebep olan son toplantı M. 787'deki genel toplantıdır. Bundan sonraki tüm toplantılar, kiliseleri birleştirmekten öte daha çok ayrılmalarına sebep olmuştur.¹⁷⁸

Başlangıçta tek inanç etrafında toplanan ve bütün Hıristiyanları bir çatı altında toplama amacını güderek kurulan Kilise, sonraları görüş, düşünüş v.b. ayrılıklar yüzünden bölünmüştür. Kiliselerin Doğu (Ortodoks) ve Batı (Katolik) diye ikiye ayrılmasının sebeplerinden ilki, Ruh'u Kudüs'ün nereden çıktığı konusudur. Kutsal Ruh ile ilgili tartışma "*Filioque*" probleminden kaynaklanmıştır. Batı (Katolik) Kilisesi, "*Ruh, Baba'dan çıkar*" ifadesine "*Filiouqe*" ifadesini eklemiştir. Bu kelime "*ve Oğul'dan*" anlamına gelir.¹⁷⁹ Ayrılmaya ikinci sebep ise, Hıristiyan dininin Hz. İsa'dan sonra en büyük idarecisi olan papanın nerede bulunacağı meselesidir.¹⁸⁰ Roma Kilisesi'ne göre Papa Roma'da bulunmalı ve bütün Hıristiyanların başı kabul edilmeliydi. Ortodoks Kilisesi, Roma Kilisesi'nin tek otorite olmasını kabul etmeyip, kendisinin de aynı derecede eşit haklara sahip olduğunu savunuyordu. Bunun sonucunda Roma'nın papalık otoritesini reddetti. Ortodoks Kilisesi ilk yedi genel konsili kabul etmiştir. Bu yüzden Ortodoks Kilisesi'ne "Yedi Genel Konsil" kilisesi de denilmiştir. Doğu ve Batı Kiliseleri'nin ayrılmasından sonra yapılmış, Katolik dünyanın kabul ettiği Genel Konsilleri zikretmeye devam edeceğiz.

4. (869-870) IV. İstanbul Konsili

Tasvirler kültüne karşı düşmanlık, Bizans toplumunun etkili çevresinde daima üstünlüğünü göstermiştir. İmparatoriçenin danışmanları tasvirlerin restorasyonunda ve eski ikonların işlenişinde daima itidali tavsiye etmişlerdir. Fakat böyle bir tutum zulüm döneminde acı çeken keşişlerce eleştiriliyor, tasvir düşmanlarına karşı sert tedbirler alınmasını istiyorlardı. Hatta ılımlı olan Patrik Methode, açıktan açığa politikasını eleştiren Stoudios manastırı keşişlerini, aforoz etmek zorunda kalmışlardı. Bu karar ise kilise ve çevrelerinde ılımlılarla aşırıları arasındaki gerilimi artırmış; Methode'un ölümü üzerine, imparatoriçe Théodora, geleneksel prosedür olan konsile adayını belirlemeyi bırakmadan aziz Ignace'ı İstanbul patrikliğine atamıştır.¹⁸¹

¹⁷⁷ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.24.

¹⁷⁸ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, "Kilisenin Doğuşu" Maddesi, Gelişim Yay., İstanbul, 1976, C.II, s.313.

¹⁷⁹ Olivier Clément, "Ortodoks Mezhebi", *Din Fenomeni*, Terc: Mehmet Aydın, Din Bilimleri Yay., Bs.3, Konya, 2000, s. 205.

¹⁸⁰ Galip Atasagun, *Hıristiyanlık'ta Kıyamet Alametleri ve Dünyanın Sonu*, s.87.

¹⁸¹ Francis Dvornik, a.g.e, s.26; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.24.

Kilise çevreleri yeni patrikte bir sulh ümidi görüyorlardı. Fakat beklenen olmamıştı. Ignace hem Methode'un ılımlı politikasını terk etmişti hem de aşırılarla birleşmişti. Bizans'daki politik atmosferde değişmeye yüz tutmuştu. Theodora'nın ihtiraslı kardeşi Bardas, yeğeni III. Michel'le gizli bir anlaşma yaparak, imparatoriçenin başbakanı Theoctiste'den kurtulmakla işe başlamıştı. Daha sonra da ılımlıların desteği ile Theodora'nın vekâletini de kaldırmıştı. Ayrıca Patrik Ignace, Bardas'ın düşmanları tarafından desteklendiği için de; bir adaya sürgün edilmişti. Fakat Ignace, kiliseyi kurtarmak için patriklikten feragat etmişti. İmparatorluk üniversitesinde felsefe profesörü olan Photius, patrikliğe seçilmişti. Yeni patriğin seçilmesiyle elde edilen sükûnet sadece iki ay kadar sürmüştü. Çünkü eski patrik Ignace'ın taraftarları hiçbir zaman rahat durmamışlardı. Photius, anlaşmazlığı gidermek için bir sinod toplamıştı. Fakat sinod, bir kargaşa ile sona ermişti. Photius ise, devamlı tefrikayı körüklemek için Ignace'ın adını ileri süren düşmanlarına mani olmak için, yeni bir konsil toplamıştır. Bu konsilde, Patrik Ignace'in patrikliğinin gayr-i meşruluğu, seçiminin yasal olmadığı belirtilmiştir.¹⁸²

Ignace tarafından sürdürülen uzlaşmaz politika, "tasvir düşmanlığını" sertleştirmiş ve iknoklazm'ın uyanmasının önüne geçmiştir. "Tasvirler kültü" bir sinod tarafından kabul edilmediği için, İmparator Michel, tasvir düşmanlığını mahkûm edecek yeni bir konsilin İstanbul'da toplanmasına karar vermiş ve Papa I. Nicholas'dan (858–867) konsile delege göndermesini rica etmiştir.¹⁸³ Yine imparatorun elçisi, papaya bir mektup takdim etmişti. Mektupta, İstanbul Patriği Photius, Ignace'ın istifasından sonra, kendisinin patrikliğe seçildiğini haber vermiştir.¹⁸⁴

Papa, piskoposlardan Radoald ve Zacharie'yi Ignace'ın istifa şartlarını araştırmak üzere İstanbul'a göndermiş ve Photius'un seçiminin meşruluk kararını kendine tahsis etmişti. Papanın kararı daha İstanbul'a ulaşmadan uzlaşmazların yeni bir isyanından korkan Bizans otoriteleri, papalık delegeleri ile kararlarını sinod önünde açıklamaya razı olurlarsa Ignace'ın davasını, yeniden açmaya hazır görüyorlardı. Aslında tamamen bir iç mesele olan konu, daha önceden tertiplenmişti. Roma'nın doğudaki prestijini artıracığına inanan papalık temsilcileri, bu teklifi kabul etmişler ve sinodda mesele görüşüldükten sonra daha önce Ignace hakkında verilen karar aynen kabul edilmiştir. Ignace ise, Roma'ya asla başvurmayacağını ve böyle bir niyeti de olmadığını belirtmişti. Daha sonra sinod, "Tasvir düşmanlığını" mahkûm etmiş, kilise ve manastır reformunu ilgilendiren kararları oylamıştır.¹⁸⁵

681 konsilinin belgeleri bize kadar ancak XI. yy'ın kilise kararları içinde kısmen gelebilmiş, fakat uzmanların dikkatini çekmemişti. Oysa onlar, çok önemli belgelerdi. Çünkü

¹⁸² Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.24, Francis Dvornik, a.g.e, s.27.

¹⁸³ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.25.

¹⁸⁴ Francis Dvornik, a.g.e, s.28.

¹⁸⁵ Francis Dvornik, a.g.e, s.28.

papalık delegelerinin ve Bizanslı piskoposların beyanatlarını 343 Sardique konsilinde oylanan papaya başvurma hakkı olarak yorumlamak gerekir. Fakat bu, doğuda henüz kabul edilmemişti. Bu arada, Papa I. Nicholas, kendisine olayların tarafgir bir raporunu veren ve kendisinin papaya haber vermek üzere Ignace tarafından görevlendirildiğini sağlayan mülteci bir keşiş tarafından yanıltılmıştı. Photius'un daha açık bir şekilde meşrutiyetini ispatlamayı reddetmesi ile hakarete uğramış olan İlyrie'nin kendi hâkimiyetine geri verilmesi isteğini Bizans'ın duymazlıktan gelmesine kızan papa Nicholas, Photius'un seçiminin yasal olmadığını ilan ederek onu aforoz etmişti. Daha sonra, İstanbul'a gönderdiği delegeleri de aforoz ederek Ignace'ı 863'de patrik ilan etti. Ancak III. Michel 865'de şiddetle bunu protesto etti.¹⁸⁶

İstanbul Patriği Photius 867 yılına kadar sessiz kalmıştı. Bu tarihte, Bizans tarafından Hıristiyan yapılmış olan ve 864'te Roma hâkimiyetine giren Bulgaristan'da papalık misyonerleri faaliyet halindeydiler. Photius, Doğu patriklerini bir sinodda toplamış orada, Roma'nın Bulgaristan'a müdahalesinden şikâyet ederek, Latin misyonerlerinin Grek patriklerini mahkûm ettiklerini ve *Kutsal Ruh'un babadan ve oğuldan çıktığını* vaaz ettiklerini açıklamıştı.¹⁸⁷

Doğu ve Batı kiliseleri arasında resmen münakaşa edilmiş noktalar önemsiz mahiyetlidir. Onlar, kilise babaları günlerine dönmüşlerdi; cumartesi günü perhiz yapma, papazların bekarlığı, vaftizden konfirmasyon ayininin ayrılması, "filioque" takısı, batı kilisesinin bütün bu yeniliklerine doğu kilisesi tarafından muhalefet edilmişti ve kesin ayrılık, daha uygun şartlar meydana getirmede.¹⁸⁸

İmparator Michel ve yardımcısı Basile'in başkanlık yaptığı konsil, Roma'nın ve Papa I.Nicolas'ın politikasını mahkûm etmiştir. Ayrıca, batı imparatoru II. Lousie'ye bir elçi gönderilerek papa I.Nicolas'ı görevden aldığı taktirde, kendisinin imparator vasfının tanınacağı teklif edilmişti.¹⁸⁹

Ayrıca böyle bir hadise, bu konsilin Batı Kilisesi aleyhine ve Pontifikal üstünlüğe karşı, karar aldığı şeklindeki yaygın olan kanaati de yalanlamaktaydı. Bunun için uzun müddet Bizanslılar kendilerini Romalı kabul etmişler ve Roma piskoposunun üstünlüğüne itiraz edememişlerdir. Eğer Batı Kilisesi'ne ve Roma'nın üstünlüğüne karşı hücumlar ihtiva eden konsil raporları II. Louis'e gönderilmiş olsaydı; o zaman II. Louis ile yapılacak olan müzakerelerin hiçbir anlamı olmayacaktı.

Fakat konsilden az sonra I. Basile, III. Michel'i öldürünce, batı imparatoruna gönderilen elçiler yolda yakalanmışlar ve I.Basile, uzlaşmazların ve Roma'nın desteğini sağlamak için yeniden Roma'nın desteğini almak üzere Ignace'nin yeniden patriklik makamına getirilmesine

¹⁸⁶ Francis Dvornik, a.g.e, s.28.

¹⁸⁷ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.25; Francis Dvornik, a.g.e, s.28.

¹⁸⁸ Joseph L. Hromadka, a.g.m, s.243.

¹⁸⁹ Francis Dvornik, a.g.e, s.28; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.25.

ve Papa II. Handrien'den konsil için delege istenmesine kadar gitmiştir. Papa, Roma'da yaptığı bir sinod'da seleflerinin Photius'a karşı oldukları bütün kararları tasdik etmiş ve konsil babalarına imzalatmak üzere yeni konsil (IV. İstanbul Konsili 869–870) üç kişilik bir delege göndermişti. Roma sinodunda alınan karar, Roma'nın üstünlüğünü net olarak açıklıyordu.¹⁹⁰

Papanın bu şekildeki tavrı, Bizans İmparatorunu ve piskoposları kendinden uzaklaştırmıştı. Sekizinci genel konsil olacak bu konsilin ilk oturumuna(5 Ekim 869) 12 piskopos katılmış, son oturumda(28 Şubat 870) ise 102 piskopos hazır bulunmuştur. Bu konsilde:

1. İmparatorun ısrarı üzerine Photius'a kendini savunma hakkı verilmiş fakat buna rağmen aforoz edilmiştir.
2. Papa VIII. Jaen'la, Bulgaristan'daki Bizans haklarını savunmak için mücadeleye giren Patrik Ignace, Doğulu Patriklerce kabul edilmiş hakları savunmasına rağmen Romalı Papalık delegelerinin protestosuyla karşılaşmıştı.
3. IV. İstanbul Konsili (M.S. 869–870), Doğu Kiliseleri genel konsilleri listesinde yer almamaktadır.¹⁹¹
4. Bu konsil, bütün Hıristiyanların temsil edildiği ökümenik konsillerin sonuncusudur. Bu konsil neticesinde Doğu ve Batı Kiliseleri kesin olarak ayrıldı.¹⁹²
5. Hıristiyanlıkla alakalı bir muhakeme isteyenler Roma Kilisesi'ne başvuracaklardır.
6. Dünyadaki bütün Hıristiyanlar, Roma Kilisesi'nin reisine tabi olacaklardır.

Hıristiyan teolojisinde teslis doktrinin üçüncü unsuru, Ruh'u'l-Kudüs'tür. İznik Konsilinde resmen kabul edilen Ruh'u'l-Kudüs'ün 381'de de İstanbul'da toplanan ikinci konsilde baba ve Oğul'la aynı cevherden olduğu kabul edilerek aynı seviyede ilah olduğu kabul edilmiştir. Esasında Ruh'u'l-Kudüs'ün, Allah ve Oğul derecesinde ulûhiyetini III. asırda büyük Hıristiyan İlahiyatçısı Origène hararetle savunmuştur.

Fakat kilise ricalinin çoğu, Photius'a bağlı kaldığı için, yine de Ignace, patrikliğinin yönetiminde ciddi zorluklarla karşılaşmıştı. Üstelik bir de papa VIII. Jean'la, Bulgaristan'daki Bizans haklarını savunarak mücadeleye girişmişti. Neticede Bulgar şefi Boris, Roma'dan ayrılmıştı. Aslında Ignace'ın savunduğu haklar, 870 konsilinde Romalı papalık delegelerinin protestosuna rağmen; doğulu patriklerce kabul edilmiş haklardı.¹⁹³

¹⁹⁰ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.25, Francis Dvornik, a.g.e, s.29.

¹⁹¹ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.25.

¹⁹² Suat Yıldırım, a.g.e, s.183.

¹⁹³ Francis Dvornik, a.g.e, s.29; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.25.

Photius, imparator tarafından sürgünden çağrıldığı zaman, Ignace onunla uzlaşmış ve Roma'dan Bizans kilisesini rahatlatacak yeni bir konsile delege göndermesini istemişti. Fakat Roma, delegeleri İstanbul'a Ignace'ın ölümünden sonra (23 Ekim 877) gelmişler ve patriklik makamında Photius'u bulmuşlardır. Ayrıca Papa, Photius'un davasından özür dilemek şartıyla terfisinin kabul edileceğini ihtiva eden bir de haber göndermişti.

Fakat Photius, meşru şekilde seçildiği ve şartsız şekilde saygınlığa layık olduğu konusunda, delegeleri ikna etmişti. Neticede konsilde, papanın mektupları VIII. Jean'ın ileri sürdüğü şart zikredilmeksizin yeni bir tercümeyle okunmuştu. Fakat Photius'un yaptığı Yunanca tercüme Matta'nın XVI,19 pasajını yok etmemişti. Papa bu pasajın Latincesine dayanarak, papalığın "*bağlamak ve çözmek, sökmek ve dikmek*" (Yeremya'nın sözlerine göre) yetkisine sahip olduğunu belirtiyordu. Aslında bu detay çok önemliydi. Çünkü yedinci genel konsilde, papalığın mektupları tahrif edilmiş; imparatoriçe İrene'ye gönderilen papalık mesajındaki Roma'nın önceliği lehindeki delil, Yunanca tercümede zikredilmemiştir. Papa'nın Tarase'a gönderdiği mektupta her şey olduğu gibi muhafaza edildiği halde, gerçekten İrene'ye gönderilen mektupta bu pasaj kaldırılmıştır.¹⁹⁴

Bütün bunlara rağmen 869–870 konsili, Doğu Kilisesi genel konsilleri listesinde yer almaz. Bundan başka, "*birleşme konsili*" olarak adlandırılan 879–880 Photien Konsili de genel konsil olarak kabul edilmemiştir. Çünkü bu konsil, hiçbir dogmatik karar ihtiva etmemektedir. Doğu Kiliseleri, sadece ilk yedi genel konsili kabul etmektedirler.¹⁹⁵

Papa VIII. Jean, mesajlarının metinlerine yöneltilen bu tahrip karşısında hayretini izhar etmiş; bununla beraber, Photius'un saygınlığını kabul etmemiştir. Yine de korkulanın aksine uzlaşmadan sonra sulh ortadan kalkmamıştı. Bu arada imparator I. Basile, papaya çok önemli tavizler vermiş ve Photius, Bulgaristan'ı, papanın yargılama bölgesine terk etmiştir. Ancak, doğu ile batı arasındaki bu kavgadan istifade eden Bulgar Boris, Balkanların ilk milli kilisesini meydana getirmişti. Daha sonra, imparator VI. Léon'un isteği üzerine Photius, istifasını vermek zorunda kalmış fakat 6 Şubat 891'de Roma ile uzlaşmış olarak ölmüştür.

Doğu için az önemli olmakla birlikte IX. Asrın konsillerinin raporları VII. Grégoire'ın saltanatı altında elde edilmiş ve bunların yorumları, Batılı ilahiyatçıları ve kilise hukukçularını çabucak derin şekilde etkilemiştir. Roma'nın önceliğinin belirlenmesi lehinde kuvvetli deliller bulmak için Grégoire, papalık arşivini, yeni kilise hukukunu derlemekle görevli olan kilise hukukçularına açmıştı. Hukukçular, her şeyden önce, piskoposluk atamalarına laiklerin müdahalesine karşı, başvurulabilecek bir konsil kararı arıyorlardı. Genel konsil olmayı arzu eden Ignace temayüllü 869-879 konsilinin yirmi ikinci kararı, bu hukukçulara aradıklarını temin

¹⁹⁴ Francis Dvornik, a.g.e, s.30.

¹⁹⁵ Francis Dvornik, a.g.e, s.30.

etmişti. Raporları, papalık arşivinde bulunan bir konsilin, başka bir konsille iptal edildiğini bir yana bırakırsak; bu raporlar 869–870 konsilini, genel konsillerin en önemlilerinden biri yapıyor ve onu sekizinci genel konsil ismiyle derlemelere kaydediyor. Fakat papa II. Martin’in ve IX. Leon’un veya aziz Pierre Damien’in ve kardinal Humbert’in beyanatlarından anlaşılacağı gibi buraya kadar Grekler gibi Romalılar da yedi genel konsil kabul ediyorlardı.¹⁹⁶

Hukukçular, Photius’la ilgili Papa I. Nicolas’ın mektuplarını da konsil raporları arasında bulmuşlardır. Papa’nın imparator III. Michel’in karşısındaki cesaretli tutumundan ve İstanbul Patriğini aforozundan etkilenen hukukçular “Dictatus Papae”da ifade edilen papalık isteklerini savunan, çok sağlam bir ilke hazırlamışlardır. Hatta bu hukukçulardan bazıları, papa I.Nikolas’ın imparator, III. Michel’i aforoz etmiş olduğunu bile söylemeye kadar ileri gittiler. Fakat bu doğru değildi. Onlar bunu söylemekle bir aforozun meşruluğunu ve papa Gregoire tarafından imparator IV. Henri’nin tahttan indirilmesini düşünüyorlardı. Gregorien hukukçulardan sadece kardinal Deusdedit, 861 ve 879–888 konsillerinin bir özetini, papalık isteklerini doğrulamak için muhafaza etmiştir. Ne yazık ki onun derlemesi diğeri kadar geniş bir yayılmaya sahip olamamıştır. İşte kiliselerin yakınlaşmalarına yeni bir engel teşkil eden Photius efsanesi böylece doğmuştu.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Francis Dvornik, a.g.e, s.30.

¹⁹⁷ Francis Dvornik, a.g.e, s.31.

III. BÖLÜM
M.S. 8. YY SONRASI SİYASAL YAPILANMA VE HİRİSTİYANLIĞIN
GELİŞİMİ

1. Haçlı Seferlerinin Doğuşu

Batı dünyası haçlı seferlerinin doğuşunu dinî unsurlara mal etmektedir. Hâlbuki haçlı seferleri düşüncesinin doğuşunda Ortaçağ Avrupa toplumunu zorlayan unsurlar aslında, siyasal, sosyal ve ekonomik nedenlerdir. Batılılarca ileri sürülen dinî unsurlar ise sadece itici bir güç olmuştur. Haçlı seferi düşüncesinin ortaya atıldığı sıralarda Avrupada yıllardan beri süregelen açlık, yoksulluk ve topraksızlık sıkıntılarının doğurduğu kargaşa yanında, ücretli askerlik anlayışı savaşçı ve yayılmacı bir taşma hareketi de başlamış oluyordu. Avrupa toplumu üzerinde en büyük etkiye sahip bulunan kilise ise, hem düzenin bozukluğuna çare aramakta hem de kudretini Doğu'ya hâkim olmak hususunda kullanmak arzusundaydı. Bu seferlerin başlamasına öncelik etmiş kilisenin dinî motifi kullanması çok normaldi. Kilise, haçlı seferlerine katılanlara günahlarının affı ve uhrevi mükâfat vaad ederken, dinî motiften siyasî amacını gerçekleştirmek hususunda faydalanmıştır. Kutsal toprakları kurtarmak hedefi sadece asıl hedefe varırken kullanılan bir yol oluyordu.

Kutsal topraklar İslam'ın ikinci halifesi Hz. Ömer'in 638'de Kudüs'e girmesiyle 457 yıl Müslümanların hâkimiyetindeydi. Bu süre içinde Hıristiyan Bizans dünyası sadece 1 defa 10.yy'da Kudüs'ü geri alma teşebbüsünde bulunmuş ancak bu girişim sonuçsuz kalmıştı. İmparatorluk, bölgedeki İslam hâkimiyetini kabul etmişti. Batı Hıristiyanlığının en yüksek makamı olan Roma Kilisesi'nin asıl maksadı Müslümanlara karşı değil, Hıristiyan dünyanın tek efendisi olmaktı. İstanbul patrikliği de aynı üstünlük iddiasını savunmaktaydı.

7. Yy'ın sonunda iki taraf arasında beliren ayrılıklar 1054 yılında kesinleşmiş iki taraf da üstünlük sağlama çabasına girişmişti.

11. Yy'ın sonuna doğru Batı, Doğuya karşı harekete geçmek için fırsat bulmuştu. Bizans, askeri yönden zayıflamıştı. Batı roma, İstanbul Patrikliği'ne boyun eğdirebilir, aynı zamanda yy'lardır Akdeniz çevresine hâkim olan Türkleri Anadoludan söküp atarak bu topraklara sahip olabilirdi.

Gerçekten de 1096 yılında başlayan I. Haçlı seferleri sırasında her ne kadar Bizans'ı zaptedemedilerse de daha Kudüs'e varmadan önce Urfa'da (10 Mart 1098), sonra Antakya'da (3 Haziran 1098) Haçlı devletleri kurmaları onların bu maksatlarını açıkça ortaya koymuştur.¹⁹⁸

1071 Malazgirt Zaferi ile Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştı. Kısa zamanda Ege ve Marmara'ya kadar hâkim olan Türkler iktidar kavgaları yaşayan Bizans zaman zaman Türk beyleri ile anlaşmak zorunda bile kalmıştı.

Malazgirt zaferinden sonra 10 yıl geçmeden Türkler İznik şehrini de ele geçirip Boğaziçi kıyılarına kadar ilerlemek imkânı bulmuşlardı. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın kuzeni Süleyman Şah, Anadolu'da Türk hâkimiyetini kurarken 1081'de Aleksios Komnenos ile yaptığı Dragos Suyu anlaşmasıyla hâkimiyetini pekiştirdi. Önemli merkezlerden olan Antakya'yı 1085 yılında fethederek Bizans'a büyük bir darbe vurmuş oldu. Bizans'ın Anadolu'daki Türk probleminin yanı sıra Balkanlardaki Norman tehlikesi arasında kalmıştı. Doğu ve Batı sınırları parçalanmış Bizans 1085'te Norman Robert Guiscard'ın ölümüyle Norman tehlikesinden, 1086'da Süleymanşah'ın ölümüyle de Anadolu'daki beylikler arası anlaşmazlıklar ve otorite boşluğunu kullanmak istedi. İmparator güçlü ordularla Anadolu'daki Türk kudretini tamamen kıracağını düşünüyordu. Fakat bunun için yeterli sayıda askeri yoktu. Ordusunu kuvvetlendirmek amacıyla, Batı'dan ücretli asker yardımı almak için Papa II. Urbanus'un nüfuzundan yararlanmayı düşündü. Bu sebeple 1089'da İmparator Aleksios, Papa II. Urbanus başkanlığında toplanan Melfi Konsili'ne elçiler göndererek Batı ile uyumlu bir politika yürütmeye hazır olduğunu belirtti. 1095 yılındaki Piacenza Konsili'ne katılan Bizans elçileri bu kez de, Türkler Anadolu'dan atılmadıkça doğu sınırının güvence altına alınamayacağını ve imparatorun emrinde çalışmanın şerefli bir iş olduğunu dile getirdiler.¹⁹⁹

Bütün Hıristiyanlık âlemi üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen Papa II. Urbanus bu teklifi büyük bir memnuniyetle karşıladı. Fakat ücretli bir grup asker yerine Doğu ve Batı'nın bütün askerlerini bir arada toplayacak çok daha faydalı bir girişim olacaktı. Bunun için dolgun bir ücretten fazla bir sebep olması gerekiyordu.

Haçlı seferlerinin asıl sebeplerini özetlemek istersek:²⁰⁰

1- Süratle yapılanmış ve Hıristiyan ailesi için bir tehlike haline gelmiş olan İslamiyet'i durdurmak ve yok etmek

2- Tehlikeye düşen baharat ve ticaret yollarını sağlama bağlamak

3- Katolik kilisesi'nin tebaasını artırmak, kudretini ve kilisenin servetini genişletmek

3- Ortodoks(Doğu) Kilisesi'ni yok ederek rekabeti ortadan kaldırmaktır.

¹⁹⁸ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yay., İstanbul, 1997, C.I, s.2.

¹⁹⁹ Işın Demirkent, a.g.e, s.2.

²⁰⁰ Raşid Erer, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*, Kaknüs Yay., İstanbul, 2002, s.25.

1.1. (1123) I. Latran Konsili

Konsilin kilise ile laik iktidar arasındaki ilişkilerde yeni bir devir açması ve konsile çok sayıda temsilcinin iştirak etmesi bu konsile genel konsil özelliği vermiştir.²⁰¹

II. Sylvester'in ölümünden sonra (1003), papalığın durumu pek de parlak görünmemektedir. Papalık, önce Latium senyörlerinin, sonra 1046'da Alman imparatorlarının yönetimine geçer, ama kısa bir süre sonra kurtulur. Hatta daha doğrusu, kendisiyle birlikte tüm kiliseyi de laik senyörlerin egemenliğinden kurtarır. Bu adını VII. Gregorius'dan (1073-1085) alan Gregorien reformudur. -Papa VII. Gregorius, dünyayı Augustin'in "Tanrı Devleti" idelaine çevirmek istiyordu.-²⁰² Bu, kiliseyi ilk kaynaklarına götürecek büyük bir hareketin en yüzeysel görünümünden başka bir şey değildir. Savaşçı sınıf karşısında ruhban sınıfın güç ve özerkliğini yeniden sağlamak söz konusudur. Ruhban sınıfı yenilenmeli ve kendi sınırlarını belirlemelidir. Sonuçta, din sömürsüne karşı mücadele başlar ve ruhban sınıfının bekâr kalması anlayışı yavaş yavaş yerleşir. Papanın yalnız kardinaler tarafından seçilmesi ve böylelikle papalığın bağımsızlığının sağlanması (II. Nicholas'ın fermanı) konusunda girişimler de görülür ve özellikle ruhban sınıfının laik soyluların keyfi davranışlarına maruz kalmalarını önlemek, piskoposları atama ve görevlendirme yetkisini imparator ve onun uzantısı senyörlerin elinden almak ve dünyevî otoriteyi ruhanî otoriteye bağlayarak ya da her iki otoriteyi ruhanî otoritenin egemenliği altına sokmak için çalışmalar yapılır.²⁰³

VII. Gregorius, İmparator IV. Henri'yi Canossa'da(1077) aşağılamış ama imparator bunun öcünü almıştı. Bu yüzden II. Urbanus görevi derinlemesine sürdürür ve Hristiyan dünyasını otoritesi altında bir araya getirmek için bir haçlı seferi düzenleme yoluna gider. 1112 yılında yapılan Latran Konsili'nde Papa II. Paskal'ın İmparator IV. Henri'ye verdiği ve tartışmaya sebep olan imtiyazlar konu edilmiştir. Bu imtiyazlar; imparatorun piskoposluk ve manastır makamlarına aday olanlara, takdise başlamadan önce, yüzük ve asa ile yetki vermesiydi. 1116'da toplanan Latran sinodu, bunu daha açık bir şekilde gösterir. Bu sinoda piskopos manastır başkanı ve senyör olmak üzere dört yüz yirmi yedi kişi katılmış ve V. Henri'yi aforoz etmiştir. İşte bu durum, 1122'de Worms Konkordato antlaşması ile sonuçlanmıştır. Artık imparator V. Henri, yüzükle ve asa ile yetki vermekten vazgeçiyor, sadece adaya vereceği imtiyazlar ve arazi nedeniyle aday karşısındaki metbu haklarının bir sembolü olan bir krallık asası(Zepter)²⁰⁴ takdimi ile yetiniyordu. İmparatorlukla devam eden bu konudaki kavga böylece

²⁰¹ Ali İsra Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s.23.

²⁰² Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi Yay., Isparta, 1999, s.303.

²⁰³ Jacques Le Goff, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, Terc: Hanife Güven, Uğur Güven, Dokuz Eylül Yay., İzmir, 1999, s.72.

²⁰⁴ Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e, s.303.

sonuca bağlanınca, batı Hıristiyanlığının tepkini göstermek için papa, bu anlaşmayı onaylayacak bir genel konsil toplamaya karar vermiştir.

Gregoire'den sonra gelen Papalar zamanında Roma sinodları Roma dışında toplanmaya devam etmekteydi. Çünkü Roma, İmparatorun adayı karşı papa olan III. Celement tarafından işgal edilmişti. Roma dışında toplanan sinodların en meşhurları, Ciermont ve Piacenza Konsilleri olmuştu.²⁰⁵

II. Urbanus kutsal toprakları kurtarmak için haçlı savaşına halkı davet etmişti. Onun davetinin Fransız şövalyelerince kabulü, Papalığın Batı Hıristiyanlarınca kabul edildiğini göstermektedir. Ayrıca papanın, Rumları Türklere karşı yardıma çağırması, Doğu Hıristiyanlığı ile Batı Hıristiyanlığı'nın birleşmesine matuf hareketlerdi.

Bu konsil 18 Mart 6 Nisan tarihleri arasında 1123 yılında Latran'da toplanmıştır. Bu konsile, Batı'nın her yanından gelen üç yüzden fazla piskoposun ve çok sayıda manastır başkanının iştirak ettiği tahmin edilmektedir.

Gregoire'den sonra gelen Papalar zamanında Roma sinodları Roma dışında toplanmaya devam etmekteydi. Çünkü Roma, İmparatorun adayı karşı papa olan III. Celement tarafından işgal edilmişti. Roma dışında toplanan sinodların en meşhurları, Ciermont ve Piacenza konsilleri olmuştu.²⁰⁶

18-27 Mart tarihleri arasında toplanan bu konsilde alınan kararlar şöyledir:

1. Konsil, haçlı seferlerine katılanlara ve onların ailelerine imtiyazlar vermektedir
2. Papa, II. Calixte, bu konsille sadece, öncekinden daha önemli olan bir Batı konsili toplamak niyetindeydi. Fakat kilise ile laik iktidar arasındaki ilişkilerde yeni bir devir açtığı ve Batının her yanından çok sayıda delege geldiği için, bu konsile genel karakter atfedilmiştir. Sonucunda batılı Kilise hukukçuları bu konsili “dokuzuncu genel konsil” olarak kabul etmişlerdir.

1.2. (1139) II. Latran Konsili

Papa II. Honorius'un 1130 yılında ölmesiyle, kardinaler ihtilafa düşüp iki gruba ayrılarak aynı anda iki papa seçmişlerdir. Bunlardan Fransa, İngiltere ve Almanya'nın desteğini alan (Grégoire papareschi) II. Innocent, 1138'de (Pierre Pierione)II. Anoclet'i bir genel konsilde lanetlemek amacıyla 1139 yılında II. Latran Konsili'ni toplamıştır.²⁰⁷

Papa II. Innocent'in açtığı bu konsil 4 Nisan'da açılmış 8 Nisan 1139'da tamamlanmıştır.

²⁰⁵ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.28.

²⁰⁶ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.28.

²⁰⁷ Ali İsra Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s.24; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.29.

1. Rakibi II. Anoclet taraftarları aforoz edilmiş, ayrıca devrin dikkat çekici yolsuzlukları lanetlenmiştir.
2. Piskoposlar tüm papa aleyhtarlarını görevden almışlar
3. Bu konsilde oylanan otuz karardan büyük bir kısmı, Grégorienne reform prensiplerinden oluşuyordu.
4. Yedinci karar bir papaz adayının, Sous-Diaconat'nın kabulünden sonraki evlenmesini sadece yasak değil, geçersiz olduğunu ilan ediyordu.
5. Yirmi sekizinci karar ise Katedral azalarına piskoposluk seçim imtiyazı veriyordu ve ortaçağ kiliselerinde bu ünitelerin önemini artırıyor.
6. Bazı yanlış doktrinler lanetlenmiştir. Mesela, kilisenin her türlü mülkiyet hakkına sahip olmasını yasaklayan Armand'ın doktrinini bunlar arasındadır.
7. Ayrıca ilk defa batılı bir genel konsilde bazı itizaller mahkûm edilmiştir.
8. Papa II. İnnocent'in açtığı bu konsil, 8 Nisan 1139'da tamamlanmıştır. Rakibi II. Anaclet taraftarları aforoz dilmiş, ayrıca devrin dikkat çekici yolsuzlukları lanetlenmiştir.

1.3. (1179) III. Latran Konsili

Worms Konkordatosu'nun kabulü sırasında I. Latran Konsili'nin uyandırdığı ümitlere rağmen; dünyevî iktidarla manevî iktidar arasındaki mücadele I. Frédéric Barberrousse'un saltanatı altında yeniden başlamıştı.

İmparator Charlemagne tarafından başlatılmış olan krallık teokrasisi geleneğini yeniden canlandırmış, laik iktidarın kutsal menşei ve onun dini iktidar üzerindeki üstünlüğünü savunmuştur. Neticede Alman Kilisesi üzerine mutlak olarak el koymuş ve Jermen prenslerine rağmen krallık rejimini kurmuştur.²⁰⁸

Yine de onun Lombardie'de ve İtalya'nın geri kalan bölgelerinde imparatorluk otoritesini yeniden kurmak için giriştiği teşebbüsler, papalığın ve çok dağınık Lombardes şehirlerinin mukavemeti önünde başarısız kalmıştı. İmparator Papa III. Alexandre (1159–1181)'ın muhalefetini kırmak için; üst üste üç karşı papa seçmeyi boşuna denemişti. Çünkü sonunda Lombardie cephesi tarafından mağlup edilerek, İtalya üzerindeki iddialarından vazgeçmiş, tayin ettiği son karşı papayı terk etmiş ve müsadere ettiği Kilise mallarını iade etmişti. Böylece 1177 yılında Venedik'te yapılan Sulh anlaşması "IX. Genel Konsil" olarak kabul edilen ve Batı kilisesinin yeni bir genel konsili olacak olan III. Latran Konsili ile onaylanmıştı.²⁰⁹

²⁰⁸ Francis Dvornik, a.g.e, s.37.

²⁰⁹ Francis Dvornik, a.g.e, s.37; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.30.

İlk defa bir genel konsile iştirak eden piskoposların listesi eksik olmakla birlikte günümüze kadar gelebilmiştir. Bu liste, çoğunluğunu İtalyanların teşkil ettiği fakat Fransa, Almanya, İspanya, İngiltere, İskoçya, İrlanda ve yakın Latin Doğu'dan iki yüz doksan bir piskoposun ismini ihtiva etmektedir. Ayrıca çok sayıda manastır başkanından başka birçok prensin temsilcileri de bu konsilde hazır bulunmuştur.²¹⁰

5-19 Mart 1179'da toplanan bu konsilin üç oturumunun raporları eldedir. Bu konsilde kabul edilen yirmi yediden fazla karar hala bugün kanun değerindedir. Aynı anda iki papanın seçiminin meydana gelmemesi için, konsil, papa seçimini kutsal kurula (*sacré collegé*) tahsis eden 1059 Roma sinodunda II. Nicolas tarafından ortaya atılan kaideyi de tamamlamıştı. Ayrıca, seçimin geçerli olması için de oyların üçte ikisinin gerekli olduğu belirtilmiştir. Bu konsilde papanın seçimi için üçte iki çoğunluğun gerekli olduğu karara bağlanmıştır.²¹¹

Diğer bir karar da piskoposluk takdisinin bir kimseye otuz yaşından önce verilmeyeceğini belirtir ki, bu karar hala yürürlüktedir. Yine bu konsilde kabul edilen çok sayıda disiplin kararlarından başka, haçlı seferlerine iştirak edenleri koruyan birkaç tedbir de onaylanmıştır. Neticede Catharisme ve diğer i'tizaller mahkûm edilmiş ve onları itaate zorlayan askeri müdahale haçlı bir karakter kazanmıştır.²¹²

Aslında üçüncü Latran Konsili, konsil fikrinin gelişmesinde belli bir ilerlemeyi gösterir. Bu konsil, önceki konsillerden daha titiz bir şekilde hazırlanmıştır. Çünkü ilk defa bu konsilde “eski pederler” örneği üzerinde durulmuştur. Muntazam Roma sinodlarının kaybolması (bu sinodun fonksiyonlarını daha sonra papalık kurlu üstlenmişti), papalar tarafından davet edilen genel konsillerin önemini arttırmıştır. Üç Latran Konsili’de, papalık davetlerinde “genel konsiller” olarak adlandırılmasına rağmen onlar sadece III. İnnocent’in 1215’de “*eski pederlerin saygıdeğer âdetine göre*” topladığı gerçek anlamdaki genel konsil olan IV. Latran Konsili’ne kadar ki devrenin ilk merhalesini teşkil ederler.²¹³

1.4. (1215) IV. Latran Konsili

Papa III. İnnocent, 1215 yılında Roma’da büyük bir konsil toplamaya karar verdi.

“*Eski pederlerin saygıdeğer âdetine göre*” ifadesi papanın gerçekten, doğunun ilk genel konsillerine benzeyen bir genel konsil toplama niyetini gösterir. Çünkü Papa III. İnnocent, batının tüm piskoposlarının şahsen veya temsilcisi ile bu konsile iştirak etmelerini emretmekle yetinmemiş; yakın doğunun Latin piskoposlarını, Ermenileri, Maronitleri, ayrılıkçı Rumları ve büyük tarikatların liderlerini, laik iktidarın Hıristiyan temsilcilerini de davet etmiştir. Konsilde

²¹⁰ Francis Dvornik, a.g.e, s.37; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsil*, s.30.

²¹¹ Francis Dvornik, a.g.e., s.38; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, s.162.

²¹² Francis Dvornik, a.g.e, s.38.

²¹³ Francis Dvornik, a.g.e, s.38.

“imanın ve geleneklerin saflaştırılması ve yeni bir haçlı seferi” gibi konuların müzakere edilmesi bütün Hıristiyanları ilgilendiriyordu. Burada Hıristiyanlık âleminin dini sorunları görüşülecek ve her şeyden önce Bizans Kilisesi yeniden Hıristiyanlık cemaatine katılacaktı.²¹⁴ Ayrıca konsile katılanların sayısı da dikkat çekiciydi. 404 piskopostan bazıları ilk defa böyle bir konsilde temsil edilen Boheme, Polonya, Macaristan Livonie ve Esthonie gibi ülkelerden gelmişlerdi. Yine kilise idarecilerinden başka, ilk defa sayıları 800’e varan muhtelif ülkelerin temsilcileri de bu konsile davet edilmişti. İmparator II. Frédéric, birçok kral ve birçok şehir de bu konsile temsilci göndermişlerdi.²¹⁵

Ne yazık ki III. İnnocent’in tüm çabaları, Greklerin bu konsile katılmasını sağlayamamıştı. Orada sadece doğunun Latin patrikleri temsil edilmişti. Papa tarafından hazırlanan ve konsil tarafından kabul edilen 70 karardan sadece ikisi Grek problemini ele alıyordu. 4 karar da Latinlerin, Grekler tarafından yeniden vaftiz edilmesini yasaklıyordu. Beşinci karar, dördüncü ve beşinci genel konsillerin papadan sonra İstanbul patrikliğine verdikleri dereceyi tasdik ediyordu. 1204’ten itibaren İstanbul Latin haçlıları tarafından işgal edilince; İstanbul Patrikliği de Latinlerin eline geçmişti.²¹⁶ Yapılan bu işgaller sonucunda Haçlı savaşlarının kutsal savaş idealiyle yola çıkılmadığını göstermiş oldu. 1204’te IV. Haçlı seferi sırasında, Latinler İstanbul’u işgal ettiler. Kilise ve manastırlar da dâhil olmak üzere kenti yağmaladı. Haçlı seferleri için birleşen İstanbul ve Roma arasındaki düşmanlık, dökülen kanla birlikte büyüdü. Haçlılar, 1240’tan 1261 yılına kadar, merkezi İstanbul olan bir “Doğu Latin imparatorluğu” kurdular. Latin işgali üzerine İstanbul Patrikhanesi İznik’e taşındı. Ancak 1261’de imparator Mikhail VII. Palaiologos(1259–1282) şehri geri alarak Patrikliği İstanbul’a geri getirdi.²¹⁷

Her katoliği yıllık günah çıkarmaya ve paskalya ayinine iştirak etmeye mecbur tutan karar ise, daima yürürlükte kalmıştır. Diğer kararlar ise, piskoposlukların tatili sırasında takip edilecek prosedürü belirtiyordu. İlahiyatta üstad olanları ve vaazları her şehrin kilisesine bağlama zarureti üzerinde ısrar ediyor ve ayrıca evliliğin geçerliliğindeki engelleri sınırlandırıyor. Aslında Avrupa’nın politik gelişmesini düzenleyen bu kararlar, papa III. İnnocent’in saltanatı sırasında kilisenin yararlandığı parlak prestiji açıklamaktadır. İmpratorluk liyakatı II. Frédéric’e tevdi edilirken; asiller tarafından tehditle ve zorla alınan Magna Charta, İngiliz Jean’ın isteği üzerine mahkum edilmiş; Albigeois veya Cathare’lar tarafından yağma edilen Toulouse, Montfort’lu Simon’a verilmiştir.²¹⁸

²¹⁴ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Terc: Fikret Işıltan, TTK Yay., Ankara, 1987, C.3, s.127.

²¹⁵ Francis Dvornik, a.g.e, s.38; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.31.

²¹⁶ Francis Dvornik, a.g.e, s.39; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.31.

²¹⁷ Uğur Yıldırım, a.g.e, s.25.

²¹⁸ Francis Dvornik, a.g.e, s.37.

Özellikle bir nokta üzerinde bu konsil, ilk genel konsiller örneğini takip etmiştir. Bu konsilin ilk kararı, Albigois’li ve Vaudouis’li itizallere karşı aldığı iman ikrarıdır:

“Bu yüce gerçek birdir. O, anlaşılmaz ve dille ifade edilemez. O, gerçek Baba’dır, Oğul’dur. Kutsal Ruh’tur. Bu gerçek. cevher, öz veya ilahi tabiat, üç varlığa aittir. O, her şeyin temel prensibidir. O’nun dışında hiçbirşey yoktur. Bu realite doğmamıştır, doğurmamıştır, fakat baba meydana getirmiş, oğul meydana gelmiştir, Ruhu’l-Kudüs meydana gelmiştir.”²¹⁹

Bu ikrar teslis üzerindeki doktrini ve sakramentleri hatırlatıyor ve ilk defa, ekmek ve şarabın İsa’nın bedeni ve kanına dönüşmesi olan **“Transsubstantiation”**²²⁰ sonunda kilise müeyyidesini veriyordu. 11, 20, 30 Kasım tarihleri arasında toplanan bu konsilden geriye bir belge kalmamıştır.²²¹ Ayrıca üç yıl boyunca kilise gelirlerinin yüzde yirmisinin katkısıyla finanse edilmiş, Mısır’a karşı gerçekleştirilmiş olan Haçlı seferi, çok iyi organize edilmesine rağmen felakete sonuçlanmıştır.²²²

Dini tarikatların çoğalmasına engel olan faktörlerden biri 1215 yılında yapılan bu konsildir. Çünkü bu konsil, daha fazla dini tarikatın ortaya çıkışını yasaklamıştır. III. İnnocent’in papalığı sırasında onun davetiyle toplanmıştır. Papa, konsilin amacını şu sözlerle açıklamıştır: *“Ahlaksızlıkların kökünü kazımak ve fazileti yerleştirmek, hataları düzeltmek ve ahlakî reform yapmak, sapkın fikirleri kaldırmak, imanı güçlendirmek ve ihtilafları yatıştırıp barışı tesis etmek, zulmü kaldırmak ve hürriyeti teşvik etmek, prensleri ve Hıristiyan halkı kutsal toprakların yardımına ve imdadına yetişme konusunda ikna etmek”.*²²³

Konsilde alınan kararlar şunlardır:

1. Evharistiya’daki ekmekle şarabın İsa’nın eti ile kanına dönüştüğünü kabul etmişlerdir.
2. Katolikleri her yıl bir Confession’a (Günah itirafına) ve Communion’a mecbur etmişlerdir.²²⁴
3. Zındıklıkla mücadele ve engizisyon: orta çağda Katolik ilkelerinden ayrılma, laneti gerektiren bir günah sayılıyordu. Bundan sonra kilise, zındıkların takibatında devlet kuvvetini yardıma çağırdı. Böylece engizisyon teşkilatı ve zındıklıkların takibatı konusu ilk defa 1184 yılında Verona Konsili kararları esasına dayanarak meydana çıktı ve IV. Latran Konsili’nde (1215) tasdik edildi. Papa 9. Gregor, 1231 yılında

²¹⁹ Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, s.97.

²²⁰ Mircae Eliade, “Hıristiyanlık”, a.g.e, s.136.

²²¹ Francis Dvornik, a.g.e, s.39.

²²² Francis Dvornik, a.g.e, s.39; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.31.

²²³ Ali İsra Güngör, *Cizvitler ve Katolik Kilisesi’ndeki Yeri*, Asam Yay, Ankara, 2002, s.16; Mehlika Aktok Kaşgarlı, a.g.e, s.45.

²²⁴ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, s.163.

Papalık Engizisyonunu kurdu. Bu teşkilatta çalışanlar, Dominiken ve Franziskan tarikatlerinin mensuplarıydı.²²⁵

IV. Latran Konsili'nin önemi, imanın ve geleneklerin saflaştırılması ve Haçlı seferleri gibi bütün Hıristiyanları ilgilendiren meseleleri konu etmesi ve Papa'nın konsile batı piskoposları yanında yakın doğunun Latin piskoposlarını, Ermenileri, Maronitleri, Rumları, tarikat liderlerini ve laik iktidar temsilcilerini davet etmesinden kaynaklanmaktadır.²²⁶

1.5. (1245) I. Lyon Konsili

II. Frédéric'in babası IV. Henri, kendisine Normandlardan miras kalan Sicilya ile Suriye, Filistin ve İstanbul'a kadar eski Roma-Akdeniz imparatorluğunu yeniden kurmayı tasarlamıştı. IV. Henri'nin ani ölümü Papa III. İnnocent'te, Hıristiyanlığın en büyük şefi Hz. İsa'nın vekili sıfatıyla, imparatorluk tahtını düzenleme fırsatını vermişti. Babasının izini takip eden II. Frédéric tarafından derhal papalığın; manevi olduğu kadar maddi iktidarın da mutlak hâkimi olduğu iddiası ele alınmıştır.

II. Frederic'in İtalya'yı Sicilya ve Almanya ile birleştirmek ve İtalya'da mutlakiyetçi bir rejim tesis etmek için giriştiği teşebbüsler papalık devletinin varlığını tehdit etmeye başlamıştı. Bunun için papa IV. Gregoire ise Lombardeslerle ittifaklar yapmış ve manevi otoritesini kullanarak II. Frederic'i aforoz etmiş ve müttelik olan şehirleri imparatora karşı ayaklandırmıştır. Almanya'da imparator aleyhine başlatılan kampanya başarısızlıkla sonuçlanmış; batı Hıristiyanlığını bir genel konsile davet, başarıya götüreceği gibi olmuştur.

Fakat 1240'da toplanması kararlaştırılan konsil, gerçekleştirilmemiştir. Çünkü imparator, mensuplarının bu konsile katılmalarını yasak etmiş, konsil için yola çıkmış olanların da yakalanmasını emrederek; filosuna, Jenova'lı gemilerin taşıdığı 100 piskoposu yakalatmıştır. Hatta papa IX. Gregoire 1241'de öldüğü zaman, imparator ordusu Roma kapılarında toplanmıştı. Böylece Frédéric, Antik-Roma Bizans Krallığının büyüüne kendini kaptıran batı imparatorlarının sonuncusu olmuştu. İşte bu haleti ruhiye içerisinde o kendini "İsa'nın vekili, Allah'ın sureti, Kurtarıcı, Tanrı ve Aziz" olarak tavsif etmiş ve Bizans imparatorlarının konsil toplama haklarını haksız olarak üstlenmiştir. Artık onunla birlikte batıda bu tip özlemlerin yankısı son defa çınlamaktaydı.²²⁷

Bütün bunlara rağmen, Frédéric'in iddialarını kesin olarak çürüten bir genel konsil çağrısı papa tarafından yapılmıştı. Frédéric papa IV. İnnocent'in, IX. Gregoire'in enerjik politikasını takip etmeye hazırlandığını öğrenince; papayı zorla izole etmiş ve ikametgâhını ordusuyla kuşatmıştır. Fakat papa buna rağmen, doğduğu şehir olan Génes'e ulaşmayı başarmış ve oradan

²²⁵ Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e, s.305.

²²⁶ Ali İsmail Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s.24.

²²⁷ Francis Dvornik, a.g.e, s.39.

Lyon'da bir genel konsil toplama çağrısında bulunmuştur. İmparatorun aleyhte çabalarına rağmen, yüzelli civarında piskopos; özellikle Fransa, İtalya, İngiltere, İtalya ve Almanya'dan gelerek 28 Haziran 1245'te Lyon'da toplanmıştır. Açış konuşmasında Papa, Rabb'ın beş musibetiyle mukayese ederek kendisini üzen beş tehlikeden bahsetmiştir. Papaz sınıfındaki ahlaki gevşeme Kudüs'ün düşmesiyle gittikçe büyüyen İslam tehdidi (1244), İstanbul'a doğru ilerleyen Grek'lerin Latin imparatorluğu için tehlike arz etmesi, Macaristan'ı tahrip eden Moğol istilası ve sapıklık ve dinsizlikle itham edilen II. Frédéric tarafından işlenen kilise zulmü.²²⁸

Frédéric konsile, Suesse'li Sicilien Thaddée'yi göndermişti. Orada o, hükümdarını Papanın ithamlarına karşı savunmuştu. Tabii ki 1240 konsiline giden piskoposlara yaptığı kaba müdahale haklı gösterilemedi. İmparatorun davası 5 Temmuz'da hala devam ediyordu.

Müteakip oturumda pederler sadece dini problemleri müzakere etmişlerdir. Onlar, hukuki prosedür reformunu da tasdik etmişlerdi. Bu reforma tecrübeli bir kilise hukukçusu olan papa da ilgi gösteriyordu. Alınan diğer kararlar, muhtemel Moğol istilasına karşı daha ciddi bir savunmayı, kutsal yerlerin yeniden fethini, Latin imparatorluğuna yardımı ve cari olan bazı yolsuzlukları kaldırmak için bir kısım disiplin düzenlemelerini ihtiva ediyordu.²²⁹

II. Frederic, Papanın kendisine karşı politikasını engellemek istediye de başarılı olamamış beş oturumda konsil tamamlanmıştır. Konsil babaları 22 maddeyi oylamışlardır. Açılış konuşmasında Papa²³⁰; *Din adamlarının ahlaken gevşek olmasından, 1244'de Kudüs'ün Müslümanların eline geçmesinden dolayı oluşan tehditkâr durumdan, Greklerin İstanbul'a doğru ilerlemelerinin Latin imparatorluğu için ortaya koyduğu tehlikeden, Macaristan'ı tahrip eden Moğol istilasından, i'tizalle suçlanan II. Frederic'ten bahsetmiştir.*

Konsil babaları bu konuları müzakere etmişlerdir. Bunun sonucunda aşağıdaki kararları almışlardır:

1. Kilise hukuk prosedürü reformunu kabul etmişlerdir.
2. Moğol istilasına karşı savunma amaçlı kararlar, ayrıca kutsal yerlerin yeniden fethini hedefleyen kararlar alınmıştır.
3. Toplumdaki huzursuzluk ve yolsuzluklara karşı önlemler hususunda birkaç disiplin kararı da alınmıştır.
4. 17 Temmuz'daki üçüncü oturum sırasında konsil, yirmi iki karar da önerilen bütün tedbirleri müeyyidelemiş ve imparatorun davasının soruşturmasını sürdürmüştür. İmparatorun davasının soruşturulması sürmüş, II. Frederic; ruhban sınıfına olduğu kadar laiklere karşı da yalan söylemekle, kutsal şeylere saygısızlıkla, gaddarlık ve

²²⁸ Francis Dvornik, a.g.e, s.40.

²²⁹ Francis Dvornik, a.g.e, s.40.

²³⁰ Mehmet Aydın, *Hiristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.32.

sapıklıkla itham edilmiştir. Bunun sonucunda papa, imparatorun aforozunu ve görevden alınmasını önermiştir.²³¹

5. Bu konsil, ortaçağ papalığının en büyük zaferlerinden biridir. Batı kilise hukuku tarihi içerisinde oldukça önemli bir rol oynar. Hatta Bologna'da kilise hukuku profesörü olan IV. Innocent, üniversitelerdeki kilise hukuku profesörlerine bu konsili tavsiye etmiştir. Ayrıca kendi özel kararlarından on birini bu kararlara ilave etmiş ve 1253'te yayınlanan kilise hukukunda onları diğer kararlarla bütünleştirmiştir.²³²

1.6. (1274) II. Lyon Konsili

Hohenstaufen hanedanlığının gerilemesi, kiliseye tehlikeli bir krizden fazla acı çekmeden kurtulmasını sağlamıştır. Papalık makamının uzun tatili 29 Kasım 1268'den papa IV. Clement'in ölüm tarihi olan 1271 Eylülüne kadar devam etmiştir. Nihayet, bölünmüş olan kardinaller, halkın baskısı altında Tedaldo Visconti'yi papa seçmek zorunda kalmışlardır. Yeni Papa X. Gregoire, yakın doğu'daki durumu çok iyi biliyordu. Seçim haberi kendisine, hala Latinlerin elinde olan Filistin'in yegâne kalesi durumundaki Akkon'da ulaşmıştı. Zeki, gayretli ve dindar olan papanın, doğuda kilisenin durumunu düzeltmek için tüm çabasını harcaması bekleniyordu.²³³

Kiliseler Birliği papalığın belli başlı kaygılarından biri haline gelmişti. Bu kaygı, II. Urbain'in yeni bir haçlı savaşı fikrine sıkıca bağlıydı. Bu ve önceki haçlı seferlerinde meydana gelen üzücü olaylar, Latin ve Grekler arasındaki bölünmeyi daha da arttırmıştı. Çünkü IV. Haçlı seferi 1204'te İstanbul'un ele geçirilmesiyle ve Latin imparatorluğunun kurulmasıyla sona ermişti. Ayrıca, İstanbul'da Latinler tarafından işlenen cinayetler ve Grek mabedlerinde icra edilen saygısızlıklar, Latinlerle Grekler arasındaki uçurumu daha da açmıştır.²³⁴

Böylece 1204'e kadar gizli kalan bölünme artık tam olarak su yüzüne çıkmıştır. Bu olay, III. Innocent'in ve haleflerinin kilise birliği lehinde gösterdikleri tüm çabanın başarısızlığını açıklamaktadır. İşte bu başarısızlıklardan yılmayan Gregoire, politik ortamın müsait görüldüğü bir zaman, bir defa daha kiliseleri birleştirmeyi denemiştir. Fakat uğradıkları bozgunun şokundan kurtulan Grekler, Küçük Asya'da İznik'teki üstlerinden, Latinlere karşı taarruza geçmişler ve 1261'de İstanbul yeniden imparator VIII. Michel Paléologue tarafından geri alınmıştır. İmparatorluğun yeni fetih başarılarına rağmen VIII. Michel, Fransız kralı Aziz Lui'nin kardeşi olan güney İtalya ve Sicilya'nın yeni hâkimi olan Charles'in İstanbul'u yeniden ele geçirme planlarını başarısız hale getirmek için VIII. Michel, Roma ile müzakerelere başlamıştı. Bunun

²³¹ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.32.

²³² Francis Dvornik, a.g.e, s.41.

²³³ Francis Dvornik, a.g.e, s.41.

²³⁴ Mustafa Daş, *Bizans'ın Düşüşü*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2006, s.29.

için o, papalığın başlıca kaygısı olan, kiliselerin birleşmesi ve kutsal yerlerin yeniden fethi konularında yardımlar vaat etmişti.²³⁵

Fakat X. Gregoire, sadece basit vaadlerle yetinmeyip, imparator VIII. Michel'e kiliselerin birleşmesi için ilk adımı atmazsa; Charles ve müttetiklerini Greklere karşı düşmanca amaçlarda frenleyemeyeceğini de duyurmuştu. Böylece sıkıştırılmış olan Michel Paléologue konsile bir delege göndermeyi kabul etmiş ve toplantı perspektifini Grek hiyerarşisinin bazı üyelerine benimsetmiştir.

Papa ikinci defa en uygun konsil yeri olarak Lyon'u seçmişti. Çünkü Kudüs'ün yeniden fethi için kaçınılmaz yardımı sadece Alplerin batı yamaçlarında kurulan krallıklardan bekliyordu. Davet mektupları, 1273 Nisanında batı hiyerarşilerine, manastırlara ve prenlere gönderilmişti. Ayrıca imparator Michel ve onun patrikliğinden başka Ermeni Catholicos'u ve Moğol Hanları da konsile davet edilmişlerdi.²³⁶

Bu davete 200'den fazla kişi icabet etmişti. Kilise papazları, manastır görevlileri istisna edilirse, bu davete gelenlerin sayısı o devrin tarihçilerine göre binden fazla idi. Bu toplantı IV. Latran Konsili'nden sonra en gösterişli olanı idi. Bu arada Papanın, Rumların hatalarını reddettiği kitabını konsile getirmesini istediği Thomas d'Aquin konsil toplantısına gelirken ne yazık ki yolda ölmüştü.²³⁷

Nihayetinde Papa, konsil yeri olarak yine Lyon'u tercih etmiş 7 Mayıs 1274'ten 17 Mayıs 1274'e kadar süre II. Lyon Konsili'nde, altı oturumda 31 konu oylanmıştır.²³⁸

Belli başlı konuları; Rumlarla birleşme, Haçlı savaşı, kilise reformu olarak belirlenmiştir.

1. Birinci ve ikinci oturumlarda, haçlı seferini finanse ve teşkiline yönelik kararlar alınmıştır. Bunun için yüksek rütbeli papazların (altı yıl boyunca) gelirlerinin onda birini almayı sağlamıştır.
2. Bizans imparatorluğunun temsilcileri, ancak 24 Haziranda gelebilmişlerdi. Bu heyetin içinde eski Germain Patriği, İznik Metropoliti Theophane, Adalet Bakanı George Acropolite ve iki yetkili vardı. Petrus ve Pavlos Bayramı'nda Papa tarafından icra edilen ayinde İznik Kredo'su *Filioque* ile okunmuştur. Bu, Rumlara geçmişte olduğu gibi, Kredo'nun kendilerine has tercümesini kullanabilmeleri için bir tolerans sağlamış oluyordu.

²³⁵ Francis Dvornik, a.g.e, s.42.

²³⁶ Francis Dvornik, a.g.e, s.42.

²³⁷ Francis Dvornik, a.g.e, s.42.

²³⁸ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.33; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, s.163.

3. Bizans rahiplerinin karşı çıkmasına rağmen Bizans imparatoru VIII. Mihail ve Papa X. Gregoire arasında 6 Temmuz'daki dördüncü oturum sırasında kiliseler arasındaki birlik ilan edilmiştir.²³⁹
4. İmparatorun temsilcileri, Roma'nın önceliğini, Filioque'ı, Araf ve yedi sakrament inançlarını kabul eden bir "iman ikrarı" imzalamışlardı.
5. 16 ve 17 Temmuzda yapılan beşinci ve altıncı oturumlar, kilise reformunu ilgilendiren tartışmalara tahsis edilmişti. Alınan en önemli kararlardan birisi papalık seçimi usulünü düzenleyen ikinci karardı. Bu karar, X.Gregoire'in seçiminden önce olduğu gibi uzun tatillerden sakınmak için, papanın ölümünden sonra on gün içinde kardinallerin dış dünyadan tamamen ayrı (Konklave) bir yerde yeni papayı seçmek için toplanmalarını öngörüyordu. Eğer seçim üçgün içinde gerçekleşmezse kardinallerin yiyecekleri tedricen azalacaktı. Beş gün sonra, kardinaller sadece su ve ekmek ile besleneceklerdi. Bütün konklave boyunca seçmenler, kilise gelirlerinden hiç birşey alamayacaklardır. Konklave sırasında her kardinalin ufak bir çalışma odası vardır. Bu durumda hiçbir kardinal dışarı ile haberleşme imkânına sahip değildir. İşte bu usül çok az bir değişiklikle çağdaş papalık seçimlerinde de aynen geçerlidir.²⁴⁰
6. Aslında aziz bir kişi olan ve öldükten sonra kilise tarafından kutsallaştırılan X. Gregoire kilise reformu üzerinde samimiyetle durmuştu. Hatta konsil davetine teşebbüs etmeden önce, bu konudaki görüşlerini almak üzere piskoposlarla istişare etmişti. Neticede üç proje ortaya çıkmıştı: 1.Dominikenlerin meşhur üstadı Humbert de Romans'ın, 2. Moravie'de Olomouc piskoposunun, 3. ise sahibi bilinmeyen birinindi. Yapılan yolsuzlukları etkisiz hale getirmek için 31 disiplin kararı oylamıştı. 23. karar, şehirlerde laik papaz sınıfının karşısına "dilenci tarikatlarını" çıkaran nazik rekabet problemini ele alıyordu. Daha önce, IV. Latran Konsili'nde olduğu gibi, bazı politik problemlerin Lyon'da da çözülmesi olayı, bir defa daha XIII. yyda papalığın prestijini açıklamaktadır. Papa, Pudolphe de Habsbourg'un tarafını tutmuş; rakibi olan Alphonse de Castille'i iddialarından vazgeçmeye çağırarak, yeniden imparatorluk taç kavgasına girmişti. Konsilde hazır olan tek Monark, Aragon Kralı I. Jaques'di. Bu da taç giymesi için, şart koşulan papaya bağımlılığı kabul etmediği için, papa tarafından taç giydirilme şerefine nail olamamıştı.²⁴¹

²³⁹ Yorgo Benlisoy, Elçin Macar, *Fener Patrikhanesi*, Ayraç Yay., Ankara, 1996, s.27; Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, Terc: Galip Üstün, İletişim Yay., İstanbul, 1994, s.103.

²⁴⁰ Mehmet Aydın, "Vatikan Ruhani Devletinin İdari Yapısı", *Diyanet İlmî Dergi*, S.4:Ekim, Kasım, Aralık, Ajans Yay., Ankara, 1997, C.33, s.4.

²⁴¹ Francis Dvornik, a.g.e, s.43.

Diğer politik problemler arasında Moğol hanı tarafından, Bizans imparatoru ile iyi ilişkiler içerisinde olan Memluklulara karşı bir birlik önerisi de konsilde reddedilmişti. Ancak papa, yine de Hıristiyanlar için elverişli olan Han'la dostane ilişkiler içinde olmaya özen göstermişti.

Konsil tarafından oylanan kararlar, papa tarafından ancak bir veya birkaç düzeltmeden sonra kabul edilmiştir.

Pek tabii ki, çok önemli olan konsil kararlarının sonuçları, kısa süreli olmuştur. X. Gregoire'un itina ile hazırladığı haçlı seferleri zamanında tamamlanamamıştı. Diğer taraftan Ortadoğu'da, Hıristiyanların ellerindeki son kuvvetli yer olan Akkon'da yardım ulaşmadan Türklerin eline geçmişti.

1.7. (1311–1312) Viyana Konsili

Almanya ve Sicilya'da Hohenstaufen hanedanlığının düşüşü, imparatorun oldukça parlak unvanını ortadan kaldırıyordu. O zamana kadar Roma imparatorluğuna bağlı olan politik evrensellik fikrini gerçekleştirmeye, görünüşte yalnız Papalık galibiyetli görülüyordu. Ancak, papanın teokratik iddiaları, Fransa kralı tarafından protesto edilmişti. Fransa kralları monarşi idarelerini sağlamlaştırmışlar ve çok iyi organize edilen bir devletin sağlam temellerini atmışlardır. Böylece Fransa, Saint Louis (1226–1270) ile ortaçağ tarihinde altın çağa ulaşıyordu. Louis'in kardeşi Charles Papa'nın elinden Sicilya tacını kabul ettikten sonra, Latin imparatorluğunun doğusunda bir Rönesansın büyük projesini tamamlama cüretini gösteriyordu.²⁴²

Batı'da Fransa'nın üstünlüğü, Güzel Philippe devrinde (1258–1314) kendini göstermişti. Philippe, krallık otoritesinin çok yüksek bir fikrine sahipti. Devlet başkanlarının mutlak iktidar üzerindeki fikirleri ve ruhani iktidardan bağımsız devletlerin oluşması (muhtariyeti) konularındaki fikirleri Roma hukuku temelleri üzerinde hukukçular tarafından hazırlanmış ve başarı ile Fransa'da yayılmıştır. Bunun için VIII. Boniface'nin papazlara empoze ettiği yasaklara IV. Philippe karşı koyduğu zaman mukavemet, Fransız kamuoyu tarafından desteklenmişti.²⁴³ Yine Boniface tüm milletler ve şefleri üzerindeki otoritesini açıkladığı meşhur fermanını (Unam Sanctam–1302) ilan ettiği vakit, Philippe şiddetle protesto etmiş, ona karşı en saçma ithamlarda bulunmuş, onun tutuklanmasını emrederek; Fransa'da bir konsil önünde muhakeme etmekle tehdit etmişti. Ancak ölüm, Boniface'i yeni küçük düşürücü şeylerden korumuştur.²⁴⁴ Boniface'in halefi IX. Benoit (1303–1304)'nın Philippe'e verdiği tavizler kâfi gelmemiş, Benoit'in ölümü üzerine Fransız asıllı V. Clement (1305–1314)'ın papa olmasını sağlamıştı. Ayrıca papayı VIII.

²⁴² Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsiller ve II. Vatikan Konsili*, s.35.

²⁴³ Francis Dvornik, a.g.e, s.45; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.35.

²⁴⁴ Francis Dvornik, a.g.e, s.45.

Boniface'ın aleyhine dava açmakla tehdide devam etmişti. Şüphesiz yeni Papa, Fransa'da oturmayı tercih ettiği için; o ve onun halefleri Fransa krallarından etkilenmişlerdir. Bunun için 1376 yılına kadar devam eden bu devreye “*Babil esareti*” adı verilmiştir.²⁴⁵

IV. Philippe V. Clement'i Kral VIII. Boniface aleyhine dava açmakla tehdit ediyor. VIII. Boniface'ın dava açma korkusu, V. Clement'i çok güçlü bir şövalye tarikatı olan Templier'i kaldırma gibi çok iyi bir tavizi krala götürmüştü. IV. Philippe, Fransa'da kendi pozisyonu açısından bu tarikatı bir tehlike olarak görüyordu. Çünkü Templier Tarikatı, ekonomik yönden zengindi ve gerektiği zaman da on beş bin şövalyeyi bir anda toplayabiliyordu. Diğer yandan Templier'liler papayı destekliyorlardı. Böylece tarikatın gayrimenkullerini müsadere, krallığın mali problemlerini de çözecekti.²⁴⁶

IV. Philippe, Templier tarikatı mensuplarına karşı giriştiği hareketi haklı göstermek için onların putperest ve gayr-i ahlaki pratikler icra ettiklerini iddia etmişti. Bu dedikoduların sebebi, Templier'lilerin gizli toplantılarından kaynaklanıyordu. Bu dedikoduların aslı olmamasına rağmen, IV. Philippe, olayı engizisyon mahkemesine götürdü ve tarikat mensuplarını tutuklattı. İşkence ile alınan itiraflardan sonra, Papa, Templier'lilerin tutuklu kalmasına karar verdi ve onlar için özel bir mahkeme tayin etti. Nihayet 1308'de kralla karşılaştığı Poitier'de birkaç Templier mensubunun itirazlarını dinledikten sonra Papa, IV. Philippe'in VIII. Boniface'ın şahsi manevisine karşı dava açma tehdidinde bir çare bulmak amacıyla Viyana'da bir konsil toplamaya razı oldu.²⁴⁷

Mahkemenin yavaşlığı nedeniyle Papa, konsili 1 Ekim 1311'e kadar ertelemişti. Çoğunluğu İtalya ve Fransa'dan gelmiş olan yüz otuz iki piskoposun yanında, Almanya, İspanya, İngiltere ve İrlanda'dan gelmiş olan yüksek seviyeli din adamları da vardı. İşte bu durum, konsile “Genel Konsil” karakteri veriyordu.

Papa, konsilde konuşulacak konuların²⁴⁸;

1. Templier problemi
2. Doğmatik problemler
3. Kilise reformu
4. Filistin'in yeniden fetih meseleleri olduğunu ilan etmişti.

Papa, bu konsilde yeni bir prosedüre başvurarak, nihai kararların verileceği genel oturumlara proje hazırlayacak olan birçok komisyon oluşturmuştu.

²⁴⁵ Francis Dvornik, a.g.e, s.45.

²⁴⁶ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.45.

²⁴⁷ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.46; Francis Dvornik, a.g.e, s.46.

²⁴⁸ Francis Dvornik, a.g.e, s.46.

Konsilde konuşulan bu kararlardan: Templier Tarikatı konusundaki problem delil yetersizliği sebebiyle çözülememişti. Bu yüzden piskoposlar tarikatın kaldırılmaması yönünde oy kullanmışlardı. Krallığın baskısı sonucu V. Clement bir uzlaşmaya varmıştı.

Bu nedenle Apostolik fazilet ve kilisenin genel menfaatleri nedeniyle Templier Tarikatı'nı mahkûm değil, geçici olarak kaldırmayı ilan eden bir ferman neşretmişlerdir. 3 Nisan 1312'de konsilin ikinci oturumunda kabul edilen ferman okunmuştu. Tarikatın önemli malları Saint Jean Tarikatı'na devredilecek veya yeni dini gruplar kurulmasında kullanılacaktı. Alınan bu karara rağmen, kral müsadere edilen malların büyük bir kısmını ele geçirmişti.

Böylece XII. yy başında “*mabedin fakir askerleri*” (Pauvres soldats du temple) ismiyle kurulan Templier Tarikatı tarihe karışıyordu. Tarikatın kuruluş amacı ise: Kudüs'e gelecek olan hacıların güvenliğini sağlamak ve kutsal yerleri korumaktı.²⁴⁹

1. Yeni haçlı seferinin hazırlanması Papa ile bazı prensler arasındaki özel müzakerelerle sınırlı kalmıştı. Çeşitli vaatler ve altı yıl boyunca kiliselerin vergilendirilmesine rağmen haçlı savaşlarının cazibesi kalmamış, dolayısıyla bu konuda hiçbir olumlu sonuç elde edilememişti.
2. Bu konsilde çözüm bekleyen konulardan biri de “Frère Mineur Tarikatı” ile ilgiliydi. Frère'lerin radikal ve spritiuel azınlığı(daha sonra fraticelles), diğer Frérelere aziz Freançois'in ideallerini terkle itham ederek “Fakirlik Andını” mutlak bir şekilde yorumluyorlardı. Fakat bu tartışma uzayıp gidiyordu. Ama bu ihtilafın acele çözülmesi gerekiyordu. Çünkü spritiuellerin şeflerinden biri olan Jean-Pierre Olivis'in yazıları içinde bazı fikirler, hazımları tarafından sapık olarak itham ediliyordu. Bunun çözülmesi için Papa bir komisyon kurmuştu. Bu komisyonun raporu 6 Mayıs'taki üçüncü ve son oturumda okunmuş ve Papa tarafından da benimsenmişti. Bu kararda “fakirlik andına” verilen anlam Frère Mineur Tarikatı'nın verdiği anlama uygundu ama bu karara pratikte de çok sert bir riayet tavsiye edilmiş ve Olivis'e atfedilen üç doktrin mahkûm edilmiştir.²⁵⁰
3. V. Clement yaptığı konsil davetinde, piskoposları müşahedelerini bildirmeye davet etmişlerdi. Kilisenin gerilemesine sebep olarak yolsuzluklar gösterilmişti. Aslında bu yolsuzluklar, artan milliyetçilik şuurundan ve Roma'nın merkezîyetçi politikasından ileri geliyordu. (bu milliyetçilik şuru, papaz sınıfının dokunulmazlığını reddediyor ve diğer imtiyazları da sınırlıyordu). Çünkü daha I. Lyon Konsili'nde İngiliz Baronları, İngiliz kilise unvanlarının İtalyan papazlarına verilmesine karşı

²⁴⁹ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.36; Francis Dvornik, a.g.e, s.46.

²⁵⁰ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.36; Francis Dvornik, a.g.e, s.47.

çıkışlardı. Gösterilen protestolara rağmen, Roma senatosu bu kilise unvanlarını vermeye devam etmişti.²⁵¹

4. Oturumda alınan 111. karar çok önemliydi. Bu karar, belli başlı üniversitelerde İbranice, Yunanca, Arapça, Keldanice kürsüleri kurulmasına karar veriyordu. Bu fikir Raymond Lulle'den geliyordu. Ona göre Arapları, Hıristiyan yapmanın en iyi yolu Arapça eğitimiydi. Doğu dilleri profesörü yetersizliğinden dolayı bu karar gerçekleştirilemedi. Bu kararın konsilde kabul edilmesi misyonerlik fikrinin batıda ne kadar ilerlediğini göstermiştir.
5. Bu konsilde ne kadar kararın oylandığı kesin olarak bilinmemektedir. Çünkü papa tarafından teklif edilen tedbirler tam olarak tartışmaya açılmamıştır. Ancak konsilin kapanışından sonra bu tedbirleri incelemek üzere Papa, özel bir komisyon tayin etmiş fakat bu konuda son sözün kendisine ait olduğunu bildirmiştir. V. Celement öldüğü zaman bu çalışmalar henüz tamamlanmamıştı. Papa, XXII. Jean, muhtemelen onları gözden geçirdikten sonra "Clémentines" adı ile neşredilmiştir. Bunlar bütün üniversitelere gönderilmiştir ve kilise hukukunun tamamlayıcı bir parçası olmuştur.²⁵²

1.8. (1414–1418) Constance Konsili

V. Clement'in halefi olan XXII. Jean'ın (1316–1334) papalığı sırasında da merkeziyetçiliğin meş'um sonuçları hala ortadaydı. Yeni papa, merkeziyetçi sistemi tamamlamış ve kilise unvanlarını tevdi ederek papazlık imtiyazını bütün batıya yaymıştı. Böylece o, bütün Hıristiyanların tebası bulunduğu hukuki güce ve devlet başkanının mali haklarına tamamen bağlı bir hiyerarşi tarafından yönetilen bir çeşit mutlak bir devlet meydana getiriyordu. Parasal bir ekonomiye doğru, hızlı bir şekilde yol alan bir dünyada politik bir iktidar için sağlıklı bir maliyenin önemini kavramanın, temel şeylerden biri olduğunu kabul etmek gerekir. Fakat bu beklenen, papanın müdafaa ettiği manevi kuvvetlerin zafiyeti olmadan meydana gelmemiştir. Papalık özellikle Viyana Konsili'nde alınan karara rağmen; manastırlarda "Mutlak Fakirlik" bekleyen bir dini camia içinde, fanatik bir muhalefet meydana getirmişti. Neticede İngiliz Fransiscain ve meşhur filozof Guillaume d'Occam, Papa XXII. Jean'ın azılı düşmanlarından biri olmuştu.²⁵³

Diğer taraftan Naples kralının yardımı ile Lombardie'de ve orta İtalya'da politik otoritesini yeniden kurmayı ve böylece Roma'ya yeniden dönmeyi ümit eden papanın, amaçları Alman kralı IV. Louis'e şiddetle muarızdı. Aforozla tehdit edilmiş olan Louis; papayı Alman seçmen prenslerin haklarını gasp etmekle itham etmiş ve papaya karşı itizal ithamında

²⁵¹ Francis Dvornik, a.g.e, s.47.

²⁵² Francis Dvornik, a.g.e, s.48.

²⁵³ Francis Dvornik, a.g.e, s.49.

bulunmuştu. Çünkü papa, spritüellerin doktrinini reddetmiş ve neticede de bu konuyu bir başka genel konsile bırakmıştı. Hıristiyan batıda, politik ve ideolojik atmosferin değişmesi, Roma’da Louis’in imparatorluk liyakatine yükselmesi ile tesirini göstermiştir. Aslında bu yükselme, papanın temsilcisi sıfatı ile değil; papalığa karşı isyan etmiş olan Roma halkı adına tahakkuk etmiştir. Buna göre; kilise otoritesi, devletin gözetimi altında ruhların manevi ihtiyacını karşılamakla sınırlanacak ve papanın faaliyetleri, laiklerin ve devlet temsilcilerinin bulunacağı genel konsiller tarafından kontrol edilecekti.

Şüphesiz bu fikirler tehlikeli ve tamamen yeni idi. Marsile ve mesai arkadaşı Jandumlu Jean bunların, aforoz edilmiş olan imparator tarafından benimsetileceğini ümid ederek yanılıyorlardı. Çünkü bir defa daha papa, Fransa’nın yardımcıları ile imparatorlara üstün gelmişti. Ancak şimdi imparator IV. Louis’i azlederek, müstakbel Bohome kralı IV. Charles’i seçme işi, papa Jean’ın halefi olan VI. Clement’e düşüyordu.²⁵⁴

İmparator IV. Charles, en azından geçici olarak V.Urbain’in, Roma’ya dönüşünü hazırlamıştı. Fakat imparator, batının büyük ayrılığının başladığı 1378 yılında ölmüştü. IV. Urbain’in mağrur tavrından şoke olan birkaç kardinal, seçimi, Roma halkının baskısı altında yapılmış olan VI. Urbain’in seçiminin geçersiz olduğunu ilan etmişler ve Avignon’da oturan VII. Clement’i yeni papa olarak seçmişlerdi.²⁵⁵

İşte 1415 yılına kadar devam eden batının ayrılık döneminde, konsilleri papanın üstünde ilan eden “Konsil Teorisi” formüle edilmişti. (Buna benzer fikirler daha önce Guillaume d’Occam ve Marsile de Padou tarafından ileri sürülmüştü.) Aslında Konsil teorisinin temeli, ortaçağ’daki Lonca kavramıdır. Buna göre Lonca şefi, loncanın her bir üyesi tarafından kendisine havale edilen iktidarın yürütücüsünden başka bir şey değildir. Bu şef, yok olduğunda veya bütün üyeler adına görevini yapmaktan geri kaldığında, tevdi edilen iktidar lonca üyelerine geri dönüyordu.

Papanın şahsında ve dünyevî iktidarda bedenleşen manevi otoritenin en hararetli savunucuları bile; Loncaları yöneten bu ortaçağ prensiplerini kabul ediyorlar ve tereddütsüz onları, kilisede uyguluyorlardı. “Konsil Teorisi”ne göre, bir konsil ve papa, tek başına olan papaya karşı üstündü.

İşte bu muhakemeden hareketle mutlak iktidarın, mü’minler cemaati ile oluşan kiliseye, Allah tarafından tevdi edilmesini anlamak zor iş değildi. İşte mü’minler cemaati, bu iktidarı, kardinaller papayı seçtiği zaman papaya transfer edeceklerdi. Ancak papa hataya düşer veya yetkisini kilise aleyhinde kullanırsa; cemaatin bu transferi iptal yetkisi vardı. Şüphesiz bu prensip

²⁵⁴ Francis Dvornik, a.g.e, s.50.

²⁵⁵ Francis Dvornik, a.g.e, s.50.

kabul edilince geriye, “iktidarı geriye alma” olayının kardinallere mi yoksa mü’minleri temsil eden bir konsile mi ait olduğu meselesi kalıyordu.²⁵⁶

İşte sadece böyle bir diyalektik adına “Papanın Mutlak İktidarı” ilk defa söz konusu edilmiş; Colonne’un kardinalleri ve kral güzel Philippe, Papa VIII. Boniface, IV. Louis ise papa XXII. Jean aleyhine konsile başvurmuşlardı. Louis yandaşlarının ve özellikle Padova’lu Marsilus’un Defensor Pacis(1324)adlı yapıtında, dünyevî yetki ile ruhanî yetkinin net bir biçimde birbirinden ayrıldığı yeni bir Hıristiyanlık tanımı yapmalarını sağlayacaktır.²⁵⁷ Yine 1378 itizali meydana gelmemiş olsaydı “konsillerin üstünlüğü mefhumu bu kadar geniş hazırlanmayacak ve evrensel olarak kabul edilmeyecekti. Durum bizatihi tefrika olayından da ciddi görünmüştü. Bu sadece laik iktidar için değil, kardinaller için de böyle idi. Çokları için tefrika, itizal kelimesinin bir sinonimi idi. Böylece, çift seçimin sonucu olan “itizal olayı”, kardinallerin papa üzerindeki hukuki iktidarı kaldırıyor; papanın işine son verme sorumluluğu, genel konsilde temsil edilen müminlere tevdi ediliyordu. Paris Üniversitesi’nin iki Alman ilahiyatçısı olan Henri de Langestein ve Conrad de Gelnhausen bu durumu açıkça izah etmişlerdi. Fakat onların tezleri, henüz çok yeni idi. Başka bir çözüm yolu olmayınca, Avignon ve Roma gibi birbirine rakip iki senatonun neden olduğu düzensizlikler çok açık hale gelince, “Konsil Fikri” uygun olan tek çare olarak kabul edilmişti. Böylece 1409’da Avignon’un III. Benoit’ına ve Roma’nın Gregoire’ına karşı itaatten çıkan on üç kardinal Pise’de bir konsil toplama çağrısında bulunmuşlardı.²⁵⁸

Konsil daveti, nazik bir otoriteye dayanmasına rağmen; itizalin sona ermesini konsil sayesinde garantiye almış olunuyordu. Bu konsilde, yüze yakın piskopos ve manastır başkanı hazır bulunmuştu. Ayrıca, Viyana Konsili’nde başlatılan âdete göre yüz piskopos, iki yüz manastır başkanı, birçok rahipler meclisi ve on üç üniversite de vekillerini veya temsilcilerini göndermişti.²⁵⁹

Fakat bu konsile katılmayı reddeden her iki papa da birer karşı konsil çağrısında bulunarak meydan okumuşlardı. Pise Konsili’nde ise, her iki papa da görevinden azledilmiş ve konsil, kardinallere yeni bir papa seçme yetkisi vermiştir. Yeni papa V. Alexandre, bir yıl sonra ölünce yerine Balthazar Cossa seçilmiş ve XXIII. Jean, adını almıştır. Ancak Avignon ve Roma’da bulunan her iki papa da istifa etmeyi reddettikleri için, Hıristiyanlık dünyası görülmemiş bir tefrika içine düşmüş bulunuyordu. Pise’de seçilen yeni papa, etrafına çok sayıda

²⁵⁶ Francis Dvornik, a.g.e, s.51.

²⁵⁷ Jacques Le Goff, a.g.e, s.73.

²⁵⁸ Francis Dvornik, a.g.e, s.51.

²⁵⁹ Francis Dvornik, a.g.e, s.51.

tarafıtar toplarken; III. Benoit, İspanya ve İskoçya tarafında tanınıyor, XII. Gregoire ise, Almanya Naples, Venedik ve Rimini dükü tarafından destekleniyordu.²⁶⁰

Tefrikaya son vermek için kardinaller tarafından ilk defa uygulanan “Konsil Teorisi” başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Artık yegâne çare olarak, kilisenin koruyucusu imparator Sigismund (1410–1437)’un müdahalesi kalıyordu.

Batı Hıristiyanlığının içine düştüğü tefrikadan yalnızca İmparator Sigismund’un kurtarabileceği görüşü yayılmıştı. İmparator, bu sonuca zorlamayla değil “Konsil Teorisi” fikriyle ulaşabileceğini düşünüyordu.

O, kendisine itaat şartı olarak XXXIII. Jean’a, Constance’da bir konsil toplamasını istemişti. Derhal Sigismund 1413’de konsil davetini ilan etmiş ve kısa bir zaman sonra da Papa XXIII. Jean onu takip etmişti. Papa XXIII. Jean, bu yeni konsili, Pise Konsili’nin devamı olarak görüyor ve İtalyan piskoposların çok olmasına güvenerek yeniden papa seçilmeyi ümit ediyordu. Constance Konsili 5 Kasım 1414’te açılmıştı. İtalyan asıllı olmayan papazlar, oylamanın adam sayısına göre değil de Üniversite’de kullanılan prosedüre göre yapılmasını talep etmişlerdi. Böylece ruhani meclis 5 millete ayrıldı.²⁶¹

1-Almanlar 2- Fransızlar 3- İngilizler 4- İtalyanlar 5- İspanyollar

Yeniden papa seçilme ihtimalini yitiren XXIII. Jean, Tyrol dükünün yanına sığınmış ve yok olmasıyla konsilin dağılmasını hedeflemiştir. Ancak İmparator Sigismund’un konsilden ayrılma yasağı “Konsil Teorisi”nin işlerliğini kazandırmıştır. “Konsil Teorisi” resmen kabul edilmiş, işlerlik kazanmıştır.

Paris Üniversitesi Rektörü Gerson, 23 Mart’ta yaptığı konuşmada buna başvurmuş ve konsil, 6 Nisan’da oylanan “*Sacrosanta*” kararında bunu kanunlaştırmıştır. Bu kararda konsil, İsa’dan kendisine gelen tam bir yargılama yetkisi ile kendini ökümenik olarak ilan ediyordu. Şüphesiz bundan, bütün Hıristiyanların ve bizzat papanın; inanca, birliğe, kilise reformuna yönelik tüm konularda, konsile itaat zorunda oldukları sonucu çıkmaktadır.

1. Bu dönemde Katolik dünya meşru bir papaya sahip değildi. Çünkü konsilin benimsediği iktidarın icrasında kaçak papanın tutuklanması emredilmişti. Neticede papa, tutuklanarak hapse atılmış ve görevden azledilmiştir. Bunun için konsil, kilise konusunda en yüksek otoriteyi temsil ettiğini iddia ediyordu.
2. Konsil Babaları İngiliz reformist Wycliff’in ve onun müntesibi olan Çek Jean Hus’un doktrinlerini aforoz etmişlerdir. Aşırı kilise reformisti olan Wycliff kilise için mutlak fakirliği istiyor ve kilisenin mallarına devletin el koymasını istiyordu. Ona göre, Papalık devlet tarafından ihdas olmuştur. İmanın yegâne kuralı, Mukaddes Kitap’tır.

²⁶⁰ Francis Dvornik, a.g.e, s.51.

²⁶¹ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.39.

O'na göre kilise; "Allah'ın iyi kullarının görülmez cemiyetidir. İsa, kilisenin şefidir. Papalık, deccal tarafından ihdas edilmiştir." O bunun için kınadığı tüm yolsuzluklara yol açan dini pratikleri reddediyor ve imanın yegâne kaidesi olarak Kitab-ı Mukaddes'i ilan ediyordu.²⁶²

3. Bu doktrinler 4 Mayıs 1415'te mahkûm edilmiş ve konsil tüm dikkatini Jean Hus'un kişiliği üzerinde toplamıştır. Jean Huss, bazı yolsuzlukları eleştirerek piskoposun hoşnutsuzluğuna maruz kalmıştı. Papa XXIII. Jean, kendisine bağlılığı reddeden Naples kralına karşı başlattığı haçlı savaşına iştirak eden herkese endüljans vaat ettiği zaman; Hus, bu konudaki vaazı ve Endüljans satışını protesto etmişti. İşte bu olaydan sonra Wycliff'in fikirlerinden ilham alarak kilise hakkındaki öğretisini kaleme almıştı. Hus, Çek asilzadeleri ve halk nezdinde büyük ilgi görmüştü. Görevinden alınmış ve aforoz edilmiş olan Hus; Sigismond kendisine izin belgesi verdiği zaman Constance'a gitmeye razı olmuştu. Hus, baskı altında olmasına rağmen, Constance'da vaazlar vermiş ve tutuklanmıştı. İtham edildiği sapık doktrinlerin yürürlükten kaldırılmasını ısrarlı şekilde reddetmiş ve inatçı bir sapık olarak mahkûm edilmiştir. Sigismond, onun iadesi için ve 6 Temmuz 1415'te yakılmaktan kurtarmak için bir şey yapmamıştı. Aynı akıbet, 1416'da Hus'un arkadaşı Jérôme de Prague'ı da bekliyordu. Böylece sapık doktrinleri mahkûm eden konsil, genel bir saygı kazanmıştı. Fakat Jean Hus'un öldürülmesi, Orta Avrupa'da uzun yıllar yeni problemlere de sebep olmuştur.²⁶³
4. Papa XXIII. Jean'ın görevden alınmasından sonra, Temmuz 1415'te XII. Grégoire'ın konsili meşrulaştıran fermanı neşredilerek; iradî olarak görevden çekilmesi, mevcut tefrikanın dağıtılmasını nispeten kolaylaştırmıştı. Fakat Avignon'daki Papa XIII. Benoit, Fransızların desteğini kaybedince istifayı reddetmiş ve İspanya'da Peniscola'ya sığınmıştı. İspanyollar ve Portekizliler ona bağlılığı reddetmelerine rağmen, istifa etmeyi reddetmiş, 2 Temmuz 1417'de konsil tarafından görevden alınmıştır.²⁶⁴
5. Alman ve İngiliz temsilciler yeni papa seçimine, kilise reformları üzerindeki kararlar oylandıktan sonra geçilmesi konusunda ısrar etmişlerdir.
6. Beş karardan en mühim olanı, 9 Ekim 1417'de yürürlüğe girmiş ve konsil teşkilatını papalığın muayyen kontrolü ile zenginleşmiş sürekli bir kurum haline getiriyordu. Gelecek konsil 5 yıl içerisinde onu takip eden konsil 7 yıl sonra, sonrasında da her on yılda bir konsil toplanacaktı.

²⁶² Francis Dvornik, a.g.e, s.51.

²⁶³ Francis Dvornik, a.g.e, s.53.

²⁶⁴ Francis Dvornik, a.g.e, s.54.

7. Kardinaller ve beş milletin temsilcilerinden oluşan elli altı kişilik konsil kurulu conclave halinde toplanmış 11 Kasım 1417'de V. Martin'i papa seçmişlerdir.
8. Mart 1418'de kırk üçüncü oturumda oylanan yedinci karar, tefrikaya çare bulmuş ve ruhanilerin birkaç mali imtiyazlarını sınırlandırmıştır.
9. Papa, kardinallerin seçimi, mali ve idari konularla ilgili hususlarda tavizler vererek her milletle kişisel konkordatolar imzalamıştır.
10. Kırk beşinci ve son oturumun sonunda 22 Nisan 1418'de ilan edilen "Konsil Teorisi" ilan edilmiştir. Oysa V. Martin'in halefi olan IV. Eugène, Constance Konsili kararlarının, papanın önceliğine ve otoritesine hanel getirmeyeceği ölçüde kabul ettiğini 1446'da bildirmiştir.²⁶⁵

1.9. (1431–1442) Balé- Ferrrare- Florence Konsilleri

Papalık, kilise içindeki mevkiini tedricen elde etmesine rağmen konsilin papaya üstünlüğü meselesi (Konsil Teorisi) birden sökülüp atılamamıştır. Constance Konsili kararlarından etkilenen V. Martin beş yıl sonra Pavie'de bir konsil toplamaya teşebbüs etmişti. Fakat daha sonra toplantı Sienne'e nakledilmişti. Ancak V. Martin'in çağrısına çok az piskopos cevap verdiği için papa; konsili feshettiğini bildirmişti. Bu başarısızlığa rağmen piskoposlar, Constance'da verilen karar gibi yedi yıl sonra, yeni bir sinod toplanması konusunda ısrar etmişlerdi. 1431'te Bale'de yeni bir konsil toplamaya mecbur kalmış ve tartışmaları yürütmek üzere kardinal Julien Césarini'yi başkan tayin etmiştir.

Papa V. Martin'in halefi IV. Eugène Césarini'nin başkanlığını tasdik etmiştir. Fakat yeni papa Cesarini'yi Hussites'lere karşı savaşa delege olarak göndermeyi gerekli görmüş ve Bâle'e henüz hiçbir piskopos gelmediği halde konsili 23 Haziran'da açmak üzere temsilcilerini göndermekle yetinmişti. Hussites²⁶⁶'lere karşı girilen haçlı savaşı felaketle sonuçlanmış, neredeyse tutuklanacak olan Césarini, Bâle'e ancak Eylül ayında varabilmişti. Delegelerin sayısı çok az arttığı için ve V.Martin'in, Rumlarla İtalya'da bir konsil toplama konusunda önce anlaşığı için; Bâle'deki durum hakkındaki aşırı dedikodulardan cesareti kırılmış olan papa IV. Eugène, konsilin fesh edildiğini ilan etmişti.²⁶⁷

Ancak Hussites'lerle olan mücadeleler sonucu IV. Eugène konsilin fesh edildiğini ilan etmiştir. Fakat Konsil Babaları, fesih kararının kabulünü reddetmişler ve konsil gündemine; konsilin papaya karşı üstünlüğünü belirleyen *Sacrosanta* kararını yeniden getirmişlerdir. Böylece konsil işlemeye devam etmiştir.

²⁶⁵ Francis Dvornik, a.g.e, s.54.

²⁶⁶“ XV. yy'da sapık olarak yakılan Jean Huss'un Boheme'deki taraftarlarına verilen isimdir.” Mehmet Aydın, “Jean Huss” Maddesi, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s.316.

²⁶⁷ Francis Dvornik, a.g.e, s.55.

Konsil, Hussiteslerin ılımlı kesimiyle müzakerelere devam etmiş ve onlara bazı tavizler vermiştir. İki türlü cemaat imtiyazı, vaaz hürriyeti, büyük günah işleyenlerin cezalandırılması ve kilise gayr-i menkullerinin sınırlandırılması gibi imtiyazlar sağlayan kararın COMPACTATA DE PARAGUE kabul edilmesini sağlamıştır.

Bale Konsili için bu sonuç büyük bir başarıdır. Özellikle bu sonuç, Hussites'ler için giriştiği her haçlı seferinin felakete bittiği ve Boheme sınırındaki toprakların muzaffer Hussites'ler tarafından yağmalandığı Almanlar tarafından sükûnetle kabul edilmişti. Diğer taraftan Roma'da zor şartlar içinde çırpınan papa, daha önce çıkardığı konsili fesh fermanını, iptal kararı almış, Bale Konsili'ni meşru olarak kabul etmişti. Fakat bu karar Bâle'e çok geç ulaşmıştı. Çünkü bu arada konsil, konsil prensiplerini uygulamaya da koymuştu. Konsil dört millete bölünmüştü: Fransa, İtalya, Almanya ve İspanya. Diğer taraftan konsil azası olarak kabul edilen her vekil ve ilahiyatçı toplantıda güçsüz ve azınlıkta olan piskoposla veya kardinaller gibi aynı rey hakkına sahiplerdi. Böylece konsil, kilise yüce otorite rolünü oynamayı denemiş oluyordu.

Konsilin belli başlı konusunu kilise reformu teşkil ediyordu. En önemli konusu kilisedeki reformlarda ruhbanların hayatı, mahalli konsil teşkilatları, dini merasimlerin kutlanmasını ilgilendiren çok sayıda karar oylanmış ayrıca, papaya başvurma hakkı kısıtlanıyor ve papalıkça konulan vergiler de kısıtlanıyordu. Bu karar da papaları gelirlerinden mahrum ediyor ve onları konsile bağımlı kılıyordu.

Ferrare (1437–1439): Türklerin Sırbistan, Bulgaristan, Macaristan yakınlarında, Bizans topraklarında ilerlemelerinden kaygı duyan Sigismond'un çıkarlarına yeniden hizmet etmek için Bâle Konsili Greklerle birleşmeyi ileri götürmeye teşebbüs etmişti. Ancak 1396'da Nicopolis'de maruz kaldığı bozgun, Sigismond'a Türklerin ne müthiş bir düşman olduğunu göstermiştir. Bu durumda o, V. Martin tarafından başlatılan ve IV. Eugéne tarafından iyi bir şekilde sonuçlandırılan müzakerelere canlılık kazandırmıştı.²⁶⁸

Osmanlılar tarafından her yandan tehdit edilen VIII. Jean Batı'nın yardımı olmadan Bizans İmparatorluğu'nun geri kalan kısmını ve İstanbul'u kurtaramayacağını düşünüyordu. Şartlar, Rumların sadece genel bir konsilde alınan kararlarla birleşmeye yanaşacaklarını gösteriyordu. Konsil yeri olarak İstanbul ya da Rumlara yakın gelebilecek İtalya şehirlerinden biri olabileceği konusu düşünülmüş ancak IV. Eugéne ile anlaşılammıştı. Konsil azalarının çoğunluğu Avignon veya Bâle'de konsilin toplanması taraftarıydılar. Fakat Bâle kendi delegelerini İstanbul'a göndermişti. Cesarini ve küçük bir azınlık ise, Rumların isteklerine cevap vermek için, bir İtalyan şehrini tercih eden papanın yanında yer almışlardı. Diğer taraftan konsil

²⁶⁸ Francis Dvornik, a.g.e, s.56.

babalarının uyumsuzluğundan cesaret kazanan IV. Eugène, Rum Patriğini, İmparatorunu ve yedi yüz kişilik Rum delegesini italya'ya götürmek üzere bir donanma hazırlamış ve İstanbul'a göndermişti. Fakat Bâle'de aynı amaçla İstanbul'a birtakım gemiler göndermişti. İmparator, konsil yeri olarak Ferrare'yi teklif eden papa'ya iştirak etmişti.²⁶⁹

Rumların isteklerine cevap vermek için İtalyan şehri Ferrare'de bir konsil toplamaya karar verdiler.

Papa, 18 Eylül 1437'de konsil toplantısını Bale'den Ferrare'ye nakletmişti. Konsil Babaları arasında ihtilaflar olsa da, konsil, 8 Ocak'ta başlamış ve Bale Konsili'nin devamı olarak görülmüştür. VIII. Jean Paléologue (1425–1448), genel patrik Joseph ve diğer üç doğu patrikliğinin temsilcileri olduğu halde Mart'ta konsil yerine ulaşmışlardı.

İmparator ise, kendilerinden askerî yardım beklediği Avrupa prenslerinin gelmesini ümid ederek tartışmanın ertelenmesini arzu ediyordu. Ancak sadece birkaç prens konsile temsilci göndermişti. Diğer prensler, daima Bâle Konsili taraftarı olmuşlar veya Papa ile Bâle Konsili arasındaki tartışmada tarafsız olduklarını söylemişlerdir.

1. Konsilde çeşitli ilahiyat meseleleri tartışılmış ancak bir sonuca varılamamıştır.
2. Kiew metropoliti İsidore'nin konsile katılmasından sonra Filioque'nin Kredo'ya ilave edilmesi tartışılmış bu konuda da bir anlaşmaya varılamamıştır.

Latin ilahiyatçılarının ve Rum delegasyonunun ikamet masraflarını papa karşılayamadığı için; bu ağır masrafı üstlenmeye hazır olan Florance şehrinin teklifini kabul etmek zorunda kalmıştı. Ferrare'de veba salgını da başladığı için Papa, 10 Ocak 1439'da konsili Florence'ya nakletmişti. Florence'de alınan kararlar ise şöyle kaydedilmiştir:

1. Roma Kilisesi ile İstanbul Kilisesi arasındaki birleşmeye engel olan “Kutsal Ruh”un çıktığı yer konusundaki tartışmalar Şubat'ta başlamış ve Haziran'a kadar sürmüştür.
2. İznik metropoliti Bessarion ve diğer Rum yüksek papazlarının müdahalesiyle Rumlar, neticede bir formül kabul etmişlerdi. Buna göre Kutsal Ruh, tabiatı ve cevheri içinde Baba'dan ve Oğul'dan aynı anda çıkmıştır ve devamlı da ikisinden bir tek Spiration'la tek prensip olarak çıkmaktadır.²⁷⁰ Bu formül 8 Haziran'da kabul edilmiştir.
3. Araf ve Evharistiya konularında ittifak sağlanmıştır. Araf, Katolik öğretisinde işlenen küçük günahların cezası olarak ölümden sonra geçici cezaya çarptırılma ve böylece günahların kirinden kurtulma veya kurtulma yeri anlamına gelmektedir. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren ölümler için dua edilmesi bir gelenektir. Fakat

²⁶⁹ Francis Dvornik, a.g.e, s.56.

²⁷⁰ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.42.

Araf(purgatory) kelimesinin Hıristiyan teolojisine girmesi 12. yy'ın sonlarında ilk olarak Florance Konsili'nde gerçekleşmiştir.²⁷¹

4. Roma Apostolik kutsal merkezinin ve Roma piskoposunun tüm dünyaya karşı manevi üstünlüğü konusunda birleşme sağlandı. Bu birleşme kararı, 6 Temmuz 1439'da Rumlar ve Latin piskoposları tarafından imzalanmıştı.
5. Florance Konsili'nde alınan son karar konsilci hareketin ilerlemesini engellemiş oluyordu. Kilise içindeki asi üyeler aforoz dilmiş, kiliseleri birleştirme işine girilmiştir.²⁷² 22 Kasım 1439'da Ermeni Kilisesi ile Roma Kilisesi birleşme kararı almıştı. 4 Şubat 1442'de Mısır Kıptileri onları takip etmişti. Ayrıca 1443 Eylül'ünde konsilin Roma'ya nakledilmesinden sonra, 1445 Ağustos'unda Süryani Kilisesi ile de birleşme sağlanmıştı. Bu birleşme olayına Kildani ve Maronite Kilisesi de katılmıştır.²⁷³
6. Erken dönemlerden itibaren Hıristiyanlığın diğer dinlere yaklaşımı dışlayıcı bir çizgide olmuştur. Hıristiyanlar, Hıristiyanlık dışında bir kurtuluş olmadığını, diğer bütün dinlerin “pagan” olduğunu savunmuşlardır. Ayrıca, Hıristiyan olmadan ölen kişiler için şeytan ve yardımcıları için hazırlanan ateşle cezalandırılacağı kararı bu konsilde vurgulanmıştır.²⁷⁴

Bu arada IV. Eugéne, papalıkla Bâle asileri arasında mütereddit olan prenslerle birleşmeye devam ediyordu. Böylece konkordato imzalamalarla, Aragon, İskoçya ve Alman prenslerini ve İmparator III. Frédéric'i elde etmişti. Ancak Roma'da ve Florance'de Rumlarla ve kiliselerle akt edilen birliğin devam etmemesinin sebeplerinden biri, Avrupalı prenslerin bölünmüş olmasıydı.

IV. Euqene, İstanbul'un savunması için Rumlara yaptığı askeri yardım vaatlerini unutmuyordu. Bunun için, imparatorun olmadığı bir anda, şahsen bir okçu birliği ile konuşmuş ve 1442'de Césarini'yi, Polonya ve Macaristan Kralı Ladislas'a, Geneslerin, Venedik'in, Sırbistan'ın, Transilvanie ve Jean Hunyadi'nin yardımlarıyla Türklere karşı bir haçlı seferi organize etmesine yardım etmek üzere orta Avrupa'ya göndermişti. Hemen birkaç başarı elde etmiş olan haçlılar Bulgaristan'a girmişlerdi. Fakat 10 Kasım 1444'te Hıristiyan ordusunun bozguna uğraması, İstanbul'a ve Rumlarla birleşmeye son darbeyi indirmiş ve Kral Ladislas ve Césarini öldürülmüştür.

Efes'li Marc, Rum Katoliklerin tehlikeli bir düşmanıydı. O, İstanbul'a imparatorun önce girmiş; sağlanan birlik aleyhinde çalışmalara başlamış, Anti-Katolik fikirlerini rahipler ve halk

²⁷¹ Muhammet Tarakçı, a.g.e, s.236.

²⁷² Uğur Yıldırım, a.g.e, s.25.

²⁷³ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.43.

²⁷⁴ Şinasi Gündüz, *Hiristyanlık*, s.98.

arasında yayararak, onları yanına çekmiştir.²⁷⁵ Batı'nın önemli takviyeleri gelmiyor ve birlik davası aleyhte bir durum arz ediyordu. Bu arada papa, Yunanistan'a ve İstanbul'a Rum Katoliklere yardım etmek için yeni kardinalliğe yükselmiş olan İsidore'i göndermişti. Bu zat Polonya ve Litvanya hâkimiyeti altındaki Rus topraklarında, birliği sağlayamamış ve Moskova'dan kovulmuştu. Çünkü Polonya Piskoposları, Bâle Konsili taraftarıydılar. Bununla beraber IV. Eugène'e sunduğu raporları birliğin yaşama şansı olduğuna işaret ediyordu.

Bununla beraber VIII. Jean'ın halefi olan XI. Constantin, birliğe boşuna bağlı kalmış ve boşuna Rum Katoliklere cesaret vermişti. Çünkü Latinlerin kini millete öylesine yerleşmişti ki onun çabaları boşunaydı.- Bizans halkı "Bizans'da kardinal külâhı görmektense, Türk ve Müslüman sarıkları görmeyi tercih etmiştir".²⁷⁶ Batı'nın yardımı böylece anlamsız oldu ve Bizans'ın son imparatoru, Osmanlı imparatorluğunun başşehri olacak olan şehrin savunmasında öldü. Önce birleşme taraftarı sonra onun amansız düşmanı Gennade Scolarius, Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'a yerleştirilmiş 1484 Florence Konsili'nde ilan edilen birlik, 1448'de İstanbul'da toplanan bir konsille resmen geçersiz ilan edilmiştir.

²⁷⁵ Ahmet Hikmet Eroğlu, a.g.e, s.412.

²⁷⁶ Süreyya Şahin, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken Yay., İstanbul, 1980, s.20.

IV. BÖLÜM
REFOM DEVRİ KONSİLLERİ

1. Papalığa Karşı Reform Devri

Hıristiyanlığın gücünü artmasına paralel olarak, bu dinin en büyük ruhani lideri konumunda olan papalalarında güç ve otoritesi arttı. Papalar sürekli yükselen otoritelerine dayanarak siyasi olaylarla da ilgilenmeye başladılar. Krallar ise papalrın bu durumundan rahatsızlık duymaya başladı. Çünkü papalar tarafından hâkimiyet sahalarının yavaş yavaş daraltıldığını, güç ve yetkilerinin papalrın eline geçmeye başladığını fark ettiler. Dolayısıyla papalara karşı tepkilerini artırmaya başladılar. Buna kaşın papalar ise, kralların gölgesinde kaldıklarını düşündüler. İki taraf arasında bu hakimiyet yarışı bir mücadeleye dönüşmüştü.

Papa II. Nikola'nın müşaviri VII. Gregory 1059'da yayınladığı bir emirle papa ve piskoposların seçiminde kralları devre dışı bırakmıştı. IV. Henri bu karara karşı çıkınca onu aforoz etti. Tebası tarafından dışlanan IV. Henri aforozu kaldırtmak için papadan özür dilemek zorunda kalmıştı. Bu hareket sonunda papalar gücünü oldukça artırdı ve kralları kendilerine bağlamış oldular.

Sonraki yıllarda da paların bu gücü devam etti. Emirleri ile bütün Avrupa harekete geçiyor, haçlı seferlerini bile düzenleyebiliyorlardı. Krallar ister istemez bu kararlara uydular. Papalar ekonomik olarak çok güçlendiler. Endüljans gibi kendilerine maddi gelir sağlayacak bir sistem geliştirdiler. Varis bırakmadan ölenlerin mal varlığının kiliseye bırakılması, ya da büyük bağışlara zorlanması gibi uygulamalarla ciddi anlamda bir ekonomik yönden gelişmişlerdir.

Krallar ve papalar mücadleye devam ettiler. Bu mücadele zaman zaman askeri ve sşyasi mücadelenin dışına taşı. Karşılıklı suçlamalar ve birbirlerinin kusurlarını ortaya çıkarma şekline döndü. Dolayısıyla bu işten papalar zararlı çıkmaya başladı. Karşılıklı suçlamalar ve birbirlerinin kusurlarını ortaya çıkarma yarışına dönüştü. Papaların gayr-i ahlaki işler yaptıklarının ortaya çıkması, haçlı seferlerinin başarısızlıkla sonuçlanması halkın güveninin azalmasına sebep oldu.yine coğrafi keşiflere paralel olarak Avrupa'nın zenginleşmesi ve kültürlenmesi insanların papayı, İncil'i ve Hıristiyanlığı sorgulamasını sağladı. Diğer teknolojik ve bilimsel gelişmeler de bu süreci hızlandırdı. Nihayet Reform hareketleri ile Avrupa'da yeni bir din anlayışının gelişme süreci de başlamış oldu.²⁷⁷

²⁷⁷ İbrahim Balık, a.g.e, s.197.

1.1. (1512–1517) V. Latran Konsili

Birleşme konsili, en azından Batı Kilisesi'nin kendisini kutlaması lazım gelen sürekli bir sonuç getirdi. Bu, papalığın prestijinin artması idi. Ancak Rumlar daima batı konsili mefhumuna muhalif olan geleneksel konsil kavramı taraftarıydılar. Onlara göre bir konsilin konsil olabilmesi için beş patrikliğin o konsilde temsil edilmesi gerekmektedir. Patrikliklerden birincisi olan Roma, Bâle Konsili'nde temsil edilmemiştir. Üstelik Bâle Konsili'nde sadece piskoposların rey hakkı olduğu konusuna da saygı gösterilmemiştir. İşte bu tür mütalâalar Bâle konsili, Rumlara çok imtiyazlar vermesine rağmen, Rumların kararını etkilememiştir.²⁷⁸

Bâle'deki zaferiyle takviye edilen, kilise içindeki papalığın önemi, birçok kilise hukukçusu özellikle kardinal Torquemada tarafından belirtilmiştir. Ancak maalesef papalar, kilisenin başı ve uzuvları içinde ivedi reform çağrılarını hesaba katmamışlardır. Oysa Rönesans'ın fikirleri, kardinaller meclisine ve Roma piskoposlar senatosuna varıncaya kadar nüfuz etmişti. Bu arada, klasik antikitenin hazinelerinin keşfi, Avrupa'nın kültürel gelişmesini canlı şekilde harekete geçirmişti. Bununla beraber, Edebiyatta ve klasik sanatlarda ifade edilen düşünce ve kişisel faaliyet hukukları üzerinde yeniden durulması, özellikle kilise hayatı içinde derin bir ahlâki çöküş meydana getiren bir Hedonizm²⁷⁹ dalgasına yol açmıştı.²⁸⁰

Artık, Rönesans'ın papaları, kardinalleri ve piskoposları tarafından yapılacak bir reform beklenemezdi. Bunun için yeni konsil çağrıları tekrarlanıp gidecekti.

Bâle Konsili'ni yeniden diriltme çabaları, fiyasko ile bitmişti. Fakat birçok prens, konsileciliği papaları tehdit etme silahı olarak kullanıyorlardı. Diğer yandan papalar, artan prestijlerinin karşısında yeni bir bölünme şeklinde dejenere olabilecek bir konsil toplama konusunda tereddüt ediyorlardı. İşte bu muhtemel tehlikeye karşı koyabilmek için II. Jules, V. Latran (1512–1517) konsilini toplamaya kendini zorunlu gördü. O'nun esas hedefi, Fransa kralı XII. Louise'in önce 1511'de Pise'de, sonrada 1512'de Milano'da papa karşıtı bir konsil daveti yaparak Louise'in, ihtilalci teşebbüslerini başarısızlığa uğratmaktı. Fakat bu, konsilin papa üzerindeki teorik olarak üstünlüğünün yenilenmiş tehdidi olan bu davet, Jules'in halefi olan X. Leon tarafından çok çabuk bir şekilde ekarte edilmişti. Çünkü o, 1516 yılında XII. Louise'in halefi olan I. François ile her ikisinin yararına olan ve Latran Konsili tarafından tasvip edilen bir konkordato imzalamışlardı.²⁸¹

Yine gayretli reformistler tarafından kiliseyi reform etme tarzı konusunda papaya, aşağıdaki şekilde sayısız tavsiyeler yapılmıştı: Latran Konsili, pluralizm gibi(gelirlerin tek bir

²⁷⁸ Francis Dvornik, .a.g.e, s.59.

²⁷⁹ "Haz=hedone'yi ahlak ilkesi olarak kabul eden; ahlak eyleminin ereğini ve ölçüğünü hazda bulan ahlak öğretisi."

[http://www.felsefeekibi.com/site/default.asp?PG=196\(15.05.2010\)](http://www.felsefeekibi.com/site/default.asp?PG=196(15.05.2010)).

²⁸⁰ Francis Dvornik, a.g.e, s.59.

²⁸¹ Francis Dvornik, a.g.e, s.60.

şahsın elinde toplanması) en açık yolsuzluklara ve onur sahiplerinin ve diğer yüksek papazların gayr-i mukim durumlarına dokunmamıştı. Son oturum olan on ikinci oturumda (5 Mart 1517) önce, toplanan dört oturum sırasında oylanan ve papalık fermanı ile yayınlanan kararlar, papalığın vergilendirme sistemini ıslah etmek; makamlara, laik piskoposları seçmek, dini eğitim ve ısrar, dindarlık kredilerini ve dini eserlerin sansürü gibi konuları ıslah ve tavsiye konusunda, övgüye layık teşebbüslerde bulunmuştur. Bununla beraber bu tedbirler yine de icraata sokulmamıştır. Çünkü X. Léon, asrın fikirleri ile bozulmuş olan papalık mensuplarının arasında reformist bir papa olmaktan uzaktı. Sarayın şatafatı, himaye ettiği çok sayıda dâhi sanatkarlar ve çok pahalıya alınmış olan sanat hazineleri, manevi iktidarın hâkim olduğu eski mutlu çağın geri geldiği imajını uyandırıyordu.²⁸²

Böylece İngiltere ve Bohême'deki sosyal ve dinî savaflara müteakip Wycliff ve Jean Hus'un aşırı öğretilerinin verdiği uyarılara dikkat edilmemişti. Bilakis onlar, kilise hayatındaki gerilemenin ve yanlış yolda olan bir reformun sorumlusu görünmüşlerdi. Bu ihtilalci teşebbüsler üzerindeki zafer o kadar kesin görünüyordu ki papalar, Bâle konsili babalarının ılımlı Hussite taraftarlarına verdikleri tavizleri veya Compactata'yı kabul etmeyi reddetmişlerdi. Yine Hussite'lere temelde Katolik olmalarına rağmen, seçtikleri piskoposu takdis etme yetkisi de verilmemişti. Bu arada, II. Paul tarafından kral Georges Porebrad aforoz edilmiş ve yeni bir savafla tehdit edilmiştir. Oysa savaflar, dinî hedeflerine ulaşmış, sadece orta Avrupa'da papalığa karşı hincını artırmaya yaramıştı.²⁸³

Papa II. Jules 1503 yılında papa seçildiği zaman iki yıl içinde bir konsil toplamayı vaat etmişti. Fakat Hıristiyan prensleri arasındaki savaflar bu vadin ertelenmesine sebep olmuştu.

Papa II. Jules İtalya'dan Fransızları uzaklaştırmak istiyordu. Çünkü Fransız kralı XII. Louis papanın karşısındaydı. 16 Mayıs 1511'de dokuz kardinal Pise'de bir konsil çağrısı imzalamışlardı. Fransa kralı bunu duyunca bu konsil davetinin geçersizliğini ilan ederek 19 Nisan 1512'de Roma'da Latran Sarayı'nda bir konsil toplayacağını ilan etti. Fakat Papa II. Jules'in karşısında bu konsil tutunamamıştı. Konsil, 3 Mayıs 1512'de Latran Kilisesi'nde resmen başlamıştı. Konsil 5 yıl devam etmiş ve 16 Mart 1517'de tamamlanmıştır.

1. Latran Konsili'nin başlıca hedefi, XII. Louis desteğindeki Pise Konsili'ni bertaraf etmektir ve amacına ulaşmıştır.
2. İngiltere, Aragon kralları, İmparator Maximillien, Papa II. Jules'in konsiline katılmışlardı. II. Jules'in ölümünden sonra yerine geçen X. Leon papa olmuş ve Fransa ile olan düşmanlığa son vermişti. Fransa 19 Aralık 1513'te konsilin altıncı

²⁸² Francis Dvornik, a.g.e, s.60.

²⁸³ Francis Dvornik, a.g.e, s.60.

oturumuna katılmıştı. (X. Leon ve I. François arasında akdedilen Konkordato, Latran Konsili'nin 19 Aralık 1516'da yapılan onbirinci oturumunda resmen kabul edilmiştir.)

Papalığın vergilendirme sistemini ıslah etmek, piskoposluk makamlarına layık piskoposları seçmek, dini eğitim ve vaaz üzerinde ısrar etmek, dindarlık kredilerinin ve dini eserlerin sansürü gibi konular üzerinde dikkatle durulmuştur.²⁸⁴

1.2. (1545–1563) Trente Konsili

Papalık gerilemeyi durdurmak için ciddi bir çaba göstermediği için çok sarsılmıştı. Durum o kadar kötü idi ki ciddi bir sarsıntı, otoritelerin vicdanını uyandırabilir ve onları aksiyona sevk edebilirdi. Fakat sarsıntı o kadar köklü ve tehlikeli göründü ki onu önceden tahmin mümkün olmadı. Aslında buna Wittenberg Üniversitesi'nde profesör olan rahip Martin Luther (1483–1546) sebep olmuştu. Wittenberg Kilisesi kapısına 95 maddelik meşhur bildirisini asması hareketin kıvılcımı olmuştur. Kilisenin günahları bağışlaması, bunu kağıtlar üzerinde makbuzlaması, dinin mali bir oyuncak yapılması, yozlaştırılması, halkın öfkesinin ve tepkisinin artmasına dolayısıyla yeni bir reform hareketine sebep olmuştur.²⁸⁵

Luther'in ihtilalci hareketi ile ondan önce görülen aynı türden gösteriler arasındaki yakın ilişki, Jean Hus'un meydana getirdiği olaylara benzer olaylar sonucunda Martin Luther'in kilisesi ile açık ihtilafa girmesi olayı ile aydınlık kazanıyordu: Bu olayları, Roma Saint Pierre Kilisesi'nin yapımı için endüljans vaazındaki yolsuzluklar olarak gösterebiliriz. Yine burada, Hus'un eserinin ilk basımının, Luther'in kışkırtması üzerine basıldığı belirtilmesi de manidardır. Luther, Eck ile yaptığı tartışmalarda Constance'da mahkûm edilen Hus'un mahkûmiyetinin haksız olduğunu ilan etmişti. Yine, iman konusunda yegâne otoritenin İncil olduğunu beyan eden Wycliff'in sözü, Alman reformisti Luther tarafından kabul edilmiştir.

Bütün bunlara rağmen aferez edilen iki reformist, Luther'in isyanının ana nedeni değildir. Çünkü insanın günahkâr tabiatı nedeniyle ve Hıristiyan hümanistlerinin yazıları ile belirtilen Allah'ın mutlak yüceliği karşısında, insanın kurtulması imkânına derinden inanan vatandaşlarının endişesine katılan Luther, aradığı cevabı Pavlos'un Roma'lılara mektubunda bulmuştu: "*çünkü onda Allah'ın salâhi imandan imana keşfolunur; nitekim: fakat salih imanla yaşayacaktır*" diyerek yazılmıştır.(I,17)

Luther'e göre; Kutsal Kitap tanrı'nın sözüdür. Kurtuluşu getiren sadece iman ve tanrı sözünün etkisidir.²⁸⁶ Allah'ın vaadlerine mutlak bir iman, insanın kurtuluşunu sağlayabilecekti.

²⁸⁴ Mehmet Aydın, Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili, s.46.

²⁸⁵ Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e, s.307; Hakan Olgun, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık*, İz Yay., İstanbul, 2006, s.21.

²⁸⁶ Hakan Olgun, *Luther Reformu ve Katolisizmi Protesto*, Fecr Yay., Ankara, 2001, s.139

İşte böyle bir yorumun mantikî sonucu, kilisenin, insanın kurtuluşu veya kurtuluşa ulaşmak için vasıta olarak gördüğü ayin, takdis merasimleri, endüljans gibi hayır işleri ve takdis vasıtaları Luther'e anlamsız görünmüştü. Ancak birçoklarının gözünde bu gibi vasıtaların gerçekleşmesi belli bir takım vaziyetteydi. Bu vasıtaların yönetimi için rahip sınıfının aracılığı zarureti, Luther'in tüm Mü'minleri rahipler gibi görmesini ifade eden vaazlarına başladığı zaman manasız görünmüştü. Aslî suçla tamamen bozulmuş hür iradeden mahrum olan onun insan tabiatı doktrini, insanın sadece imanla kurtuluşa erebileceği kanaatini doğruluyordu. Ancak onun bu kanaati, reform taraftarı ve Luther'in gayretlerini sempati ile takip eden çok sayıda hümanistin protestosuna sebep olmuştu.

Gösterilen protestolara rağmen, mevcut sosyal düzensizlikler, Almanya'nın dinî ve politik hayatında papaz sınıfının müdahalesine karşı gösterilen milli tepki arzusu, asillerin kilise mülkiyetine el koyma temayülü köklü bir reform gerektiği şeklindeki genel arzu sayesinde Luther'in doktrini devam etmişti. Bunun için her taraftan yeni bir konsile davet sesleri yükseliyordu. Bizzat Luther'in kendisi, papanın elçisi ile kendisine verilen aforozu protesto ederek 1518'de ve 1520'de papaya başvurarak daha iyi bilgi sahibi olmayı ve bir genel konsil toplamayı ümid ettiğini bildirmişti.

Papa X. Leon, Luther'in yazılarından (15 Haziran 1520) özetlenen kırk bir tezi, sapık ve yanlış olarak aforoz etmiş olmasına rağmen; bu aforoz bir konsil tarafından tasdik edilmedikçe kesinleşmiyordu. Diğer taraftan, Almanya'daki Protestan devletler, Alman topraklarında hür bir konsil toplantısı istemişlerdi. Papa VII. Clement (1523-1534) ise, yeni bir Bâle olayı vuku bulmasından korkarak, bu konsil projesine karşı çıkıyordu. Çünkü Alman prensleri, bu konsil davetine papalığın kabul edemeyeceği şartlar koymuşlardı.

Bu durum politik karışıklıklarla daha da komplike hale gelmişti. İspanya, Hollanda ve Almanya'nın sahibi olan imparator V.Charles (1519-1558), şefi olduğu Habsbourg evi tarafından yönetilen bir dünyanın temellerini atmamakla meşguldü. Habsboruglar tarafından kuşatılmaktan korkan Fransa ise, İtalya'ya ayak basmayı denemiş fakat I. François mağlup olarak Pau'de 1525'de tutuklanmıştır. Fakat V. Charles'in başarısı, deniz yoluyla yayılmayı düşünen İngiltere ve İspanya'nın İtalya'yı kuşatmasından korkan papalığı, reaksiyona sevk etmiştir. Pek tabii ki sonuçta Fransa, Avrupa ve Hıristiyan birliğine kat'î darbeyi vuran bir antlaşmayı Türklerle yapmak zorunda kalmıştır.

Bu durumda Almanya'nın sükûnet içinde olmaması, Fransa'nın menfaati icabıydı. Bu vaziyet Almanya'nın korkunç rakibi olan Charles de Habsbourg'un gücünü artırıyordu. Diğer taraftan papa da, Almanya'da toplanan tüm konsillere Alman imparatorunun hâkim olmasından korkuyordu. İşte kararsızlık içinde kaybedilen bu yıllar esnasında Luther'in ihtilalci reformu,

Almanya'dan İskandinavya'ya ve Bohem'e kadar yayılmıştı. Ayrıca da Alman prenslikleri, imparatora karşı kendi çıkarlarını savunmak için Schmalkalden hattını oluşturmuşlardı.²⁸⁷

III. Paul'un papalık makamına seçilişi sırasında (1534–1549) bir değişiklik meydana gelmişti. O, imparatorun ve kamuoyunun baskılarına boyun eğerek 1537'de Montoue'da bir genel konsil toplamıştı. Fakat bu konsil, aynı yıl Vicence'a nakledilmek durumunda kalmıştı. Fakat Fransa'nın Alman devletlerinin ve nihayet imparatorun muhalefetleri nedeniyle konsil 1539 yılında hiçbir çalışma yapmaksızın askıya alınmıştır.

Aslında imparator, hiçbir sonuç vermeyen halka açık tartışmalarla: Protestanlarla bir uyum sağlamayı ümit ediyordu. Diğer taraftan Kardinal Contarini'nin Almanya'daki görevi başarısızlıkla sonuçlanmış ve bir defa daha yeni bir konsil toplamaktan başka çare kalmamıştı. İşte bu beklenen konsil, 1542 yılında gerçekleşmişti. Konsil yeri olarak da Papa, Trente'i seçmişti. Fakat yeni karışıklıklar bu konsilin açılmasını üç yıl kadar geciktirmişti. Yeniden Fransa ile savaş halinde olan imparator, Papanın protestolarına rağmen, Protestan devletlere bazı tavizler vermek zorunda kalmıştı. Bu olay, 1544'te Crépy Barış Anlaşması'ndan sonra meydana gelmiş ve konsil yeniden 1544 Kasım ayında gelecek yılın Mart ayında toplanmak üzere davet edilmişti. Fakat yeni güçlükleri yenerek konsil, Aralık ayında ancak çalışmaya başlayabilmişti.²⁸⁸

İmparator dogmatik tartışmaların meydana gelmemesi için ısrar etmiş ve hatta bundan dolayı reformlar bile oylanmayacaktı. Diğer taraftan Papa sapık doktrinlerin mahkûm edilmesini ve Katolik doğmalarının tarifini, konsil babalarının ilk işi olarak görüyordu. Şahsen o, hısım ve akraba kayırcılığından suçlu ve zevke düşkün olmasına rağmen, yine de köklü reformların zaruretine inanıyordu. İşte bu amaçla o, ahlak ve entellektüel yönden yüksek din adamlarından meydana gelen ve ilk planda Papalık mensuplarının reformunu hedef alan bir program hazırlamakla görevli Kardinal Carafa ve Kardinal Contarini tarafından yönetilen bir reform topluluğu meydana getirmişti.

Reform ve doktrinlerle ilgili kararların açıkça yürütülmesi konusunda ittifakla karar verilmiş; Constance ve Bâle Konsili'nde, konsillerin teşkili ve seyri konusunda alınan prensipler reddedilmişti. Oy verme hakkına ise, sadece Kardinaller, Piskoposlar ve dinî tarikat başkanları sahiptiler. Bunun için tüm problemler, önce ilahiyatçılardan teşekkül eden komisyonlarda incelenmiş; daha sonra da onların kararları, oy hakkına sahip yüksek rütbeli papazlar tarafından genel kurullarda tartışmaya açılmıştır. Bu genel kurullar daha sonra, tüm üyelerin katılacağı oturumlarda kabul edilecek olan kararların açıklanmasını yapacak delegeleri seçmişlerdir. Konsil

²⁸⁷ Francis Dvornik, a.g.e, s.62.

²⁸⁸ Francis Dvornik, a.g.e, s.63.

oturumlarına yüksek rütbeli din adamlarından del Monte, Cevrini ve Reginald Pole başkanlık etmişlerdir.²⁸⁹

Konsilin dikkatinde ilk olarak Protestanlar tarafından reddedilen temel öğretiler vardı. Böylece, IV. oturumda, imanın kaynağı olarak İncil’le birlikte gelenekler de belirtilmişti. Ayrıca, ilham mahsulü kitapların kararı belirlenmiş, Vulgat veya İncil’in Latince tercümesi mevsuk ilan edilmiş ve kutsal metinlerin yorumu için birtakım kaideler ortaya konmuştur. Daha sonra ise, “aslî suçun” Katolik manada tarifi yapılmış ve VII. oturumda “manevî arınma olayı” formüle edilmiştir. Manevî kurtuluşun yegâne kaynağını İsa’nın liyakatlerinden çıkararak Luther’in doktrinine karşı; ruhların kutsallaştırılmasını ilahi kutsallıkla gerçekleştirmek için tanrısal inayetle müşterek olan hür iradenin önemi üzerinde fazlaca durulmuştu. Daha sonra, Katolik sakramentler doktrini incelenmiş ve VII. Muhteşem oturum sırasında iyice belirlenmiştir. Bu oturum sırasında, özellikle vaftiz ve konfirmasyon ayini üzerinde durulmuştur. Teolojii ve özellikle kutsal kitap yorumunu ilgilendiren çok sayıda reform kararları V,VI ve VII. Oturumlara bırakılmıştı. Diğer kararlar kilise liyakatine sahip olanlara, ikamet görevini ve vaaz zarureti hatırlatıyordu. Diğer bir yandan İtalyan yüksek rütbeli rahiplerin sayısı, otuz birden altmış dörde yükselmiş ve gelen yedi tarikat başkanı da onların sayılarını bir hayli kabartmıştır.²⁹⁰

İstememesine rağmen Papa, konsilin Almanya topraklarında toplanmasına razı olmuştu. Ancak imparatorun, İspanyol yüksek rütbeli papazları vasıtasıyla müdahalesine; mevcut piskoposlar ve papanın delegeleri kızmışlardı. Bu arada 1547 baharında, konsilin VIII. oturumu sırasında ortaya çıkan salgın hastalıktan yararlanan delegeler, konsili Bologne’a nakletmek için teşebbüse geçmişlerdi. Bu teşebbüsten onuru kırılan imparator, on üç yüksek rütbeli din adamına Trente’de kalmayı emretmişti. Çünkü konsilin bir başka yere nakli, vakitsiz görünüyordu. Diğer taraftan Schmalkalden hattı ile savaş halinde olan imparator, Muhulberg savaşını 24 Nisan 1547’de kazanmış ve kendisini Almanya’nın hâkimi hissederek, konsil babalarının Trente’ye dönmelerini ısrarla istemişti. Çünkü Protestanların papalık topraklarında bir konsile katılmaları imkânsızdı. Ayrıca imparator, papadan IX. ve X. oturumlarda alınan kararların neşredilmemesi vaadini de almıştı. V. Charles, askerî zaferinden yararlanarak Protestanlara, bazı tavizler vererek geçici bir uzlaşmaya (Modus Vivendi) varmak istemişti. Augsburg uzlaşmasıyla, Hıristiyanlara Communion ayini iki çeşit takdim edilmiş ve rahiplere de evlenme izni verilmişti. Bu kararlar, konsil çalışmalarına başlayıncaya kadar kanun kuvvetine sahip olacaktı. İşte bu tedbirlerden hoşnut olmayan III. Paul, konsili 13 Eylül 1549’da askıya almıştı. Fakat iki ay sonra öldüğü için

²⁸⁹ Francis Dvornik, a.g.e, s.63.

²⁹⁰ Francis Dvornik, a.g.e, s.64.

yeni Papa III. Jules (1550–1555) (bu adam Kardinal del Monte iken konsil başkanı idi) imparatorun ısrarlarına boyun eğerek konsili yeniden 14 Kasım 1550’de toplantıya çağırmişti.²⁹¹

Trente Konsili’nin bu ikinci devresinde altı oturumu(1Mayıs 1551’den 28 Nisan 1552’ye kadar) önceki oturumlardan çok farklıydı. Çünkü Fransa ile imparator arasındaki savaşlar nedeniyle, hiçbir Fransız yüksek rütbeli papaz, konsile gelmemiş ve İspanyol piskoposları da tarafsızlıklarını devam ettirmişlerdi. Üç Alman piskoposu ve Mayence’li Treves’li ve Cologne’lu seçmen prensler, on piskoposun sonra konsile katılmışlar ve ayrıca imparator, Protestan delegelerin de konsilde hazır bulunmasını talep etmişti. Konsil babaları, bunların konsile iştiraklerinden önce, Bologne’daki iki oturumda hazırlanan Sakramentler üzerinde tartışmaya devam etmiş ve XIII. oturumda, Evharistiya da İsa’nın hazır olması konusundaki kararları neşretmişlerdir.

Şüphesiz Protestan delegelerle yapılan tartışmalar 1551 Ekim’inden 1552 Mart’ına kadar hiçbir sonuç vermeden devam etmişti. Çünkü Protestan delegeler, daha önce konsil tarafından belirlenen bütün tartışma konularının yeniden ele alınması, konsilin papa üzerindeki üstünlüğü, Papaya bağlılık konusunda konsil üyelerinin mutlak bağımsızlığı gibi, konsil babaları tarafından kabul edilmeyen bir takım öneriler sunuyorlardı.

Ancak politik olaylar, bir defa daha bu tür tartışmalara son vermişti. Çünkü imparatorun müttefiki olan saxe seçmeni, imparatorun desteğini çekerek Fransa ile birleşmiş ve Tyrol üzerine yürümüştü. Olayların beklenmedik şekilde gelişmesi karşısında şaşırıp imparator, İnnbruck’dan kıl payı ile kaçmış ve ölmek üzere olan konsil başkanı Kardinal Crscenzio’nun direktiflerinden mahrum kalan konsil, çalışmalarını iki yıl ertelemiştir.²⁹²

Fakat Trente Konsili’nin üçüncü kez toplanabilmesi için iki yıl değil, on yıl geçmişti. V. Charles, Protestanlarla anlaşmak zorunluluğunu hissetmiş ve Augsbourg anlaşması(1555), Katolik devletlerle Protestan devletler arasındaki hukuk eşitliğini ve tabalara imparatorlarının dinini empoze eden “Cujus Regio İllius Etreliquo” gibi Hıristiyan olmayan bir prensibi kesin olarak kabul etmişti. Böylece, Almanya’daki dini birliği yeniden kurma çabalarının faydasızlığına inanan Charles, Almanya’da 1556’da Avusturyalı kardeşi I. Ferdinand lehine; İspanya, İtalya ve Hollanda’da ise oğlu II. Philippe lehine işten el çekmişti. Diğer yandan insanlar ve devletler üzerindeki mutlak otoritesine güvenen IV. Paul(1555–1559), Sinod lehindeki tüm çağrılara kulak tıkıyordu. Kilise reformunu gerçekleştiren enerjisine dayanarak ve özellikle engizisyon sayesinde eş-dost kayırcılığına benimsemiş, II. Philippe ve I. Ferdinand ile mücadeleye girişmişti.²⁹³

²⁹¹ Francis Dvornik, a.g.e, s.64.

²⁹² Francis Dvornik, a.g.e, s.65.

²⁹³ Francis Dvornik, a.g.e, s.66.

Onun halefi olan IV. Pie (1559-1565) ise, Papalığın ve Katolik Kilisesi'nin hamisi rolünü oynayan Philippe'in iddialarını endişe ile takip ederek, Habsbourg'lar karşısında tavır değiştirmiştir. Kardinal ve Milan Piskoposu yaptığı yeğeni Charles Borromé tarafından desteklenen Papa, ciddi bir reforma karşı değildi. Üstelik Fransa'da Kalvinizm'in ilerlemesi de (Kalvin doktrini İsviçre'den Macaristan'a ve Polonya'ya kadar yayılmıştı.) Fransa'da Katolikliği kurtaracak yegâne vasıta olarak konsilin yeniden toplanmasını ivedi hale getiriyordu. Bunun için 29 Kasım 1560 tarihli bülteniyle IV. Pie Trente Konsili'nin üçüncü devresini açıyordu. (18 Ocak 1562'den 4 Aralık 1563'e kadar, on yedinci oturumdan yirmi beşinci oturuma kadar). Fakat hala çok sayıda karışıklılar, konsilin açılmasını geciktiriyordu. Protestanların konsile katılmalarını reddetmelerine rağmen I. Ferdinand, bir başka Alman kentinde yeni bir konsili takdim ettiği takdirde, Protestanların kararlarından vazgeçeceklerini ümit ediyordu. Ayrıca Fransa krallığı da yeni bir konsilden yana idi. Fakat o, konsilin Trente'de toplanmasından yanaydı. Ancak Papa, konsil daveti çağrısında toplantı yerini bildirmemişti. Fakat o, bu toplantıyı önceki iki toplantının bir devamı olarak kabul ediyordu. İşte bu konudaki problem Augsbourg anlaşmasına saygı göstermemekle itham edilmekten korkan Alman piskoposlarının çekimserliği ile çözülmüştür.

Papa konsil başkanı olarak Kardinal Gonzaga'yı tayin etmişti. Ona, dört kardinal yardımcı olacaktı. Ancak yeni güçlükler ortaya çıkmıştı. I. Ferdinand, Protestanlığa, yeni iltihaklardan korkarak, rahiplerin evlenmesinin ve Comunion ayininin iki tür altında yasalaşmasını istemişti. Diğer taraftan papalıkta daha çok bağımsız olmak için, İspanyol ve Fransız piskoposları, piskoposluğun tanrısal hukuklu bir tarifinin yapılmasını istemişlerdi. Bu istekler, ayinin kutsal karakteri konusunda Katolik öğretinin belirlediği XXI. Ve XXII. oturumlardan sonra derhal sahneye çıkmıştı. Comunion ayininin iki tür altında icrası lehindeki Ferdinand'ın isteği ise, Papa'nın kararına bırakılmış, o da bazı Alman ve Habsbourg topraklarında bunun tatbikine razı olmuştu. Fakat bu taviz, beklenen sonucu meydana getiremediği için bir müddet sonra geri alınmıştı.

Fakat durum Kardinal Gonzaga'nın ölümünden sonra konsil başkanı olan Kardinal Morone tarafından kurtarılmıştı. Yeni başkan, imparatoru teskin etmiş, Fransız ve İspanyol piskoposları ile anlaşmış nihayet konsilin üçüncü devre oturumunu 14 Temmuz 1563'te açmıştır. Ordre sakramenti ve hiyerarşi konusundaki Katolik doktrin ilan edilmiş, kilise liyakati sahiplerinin ikamet mecburiyeti karara bağlanmış, rahip sınıfının eğitimi için seminer düzenlenmesi kabul edilmiştir.²⁹⁴

Yine Morone, imparatora, diğer prensliklere, Fransız piskoposluğuna, İtalyan piskoposlarına ve yüksek rütbeli din adamlarına bağlı olarak ileri sürülen çok sayıdaki reform isteklerini hal yoluna koymasını bilmiş ve bunun için konsilin tasvibine kırk iki madde

²⁹⁴ Francis Dvornik, a.g.e, s.66.

sunulmuştur. Hatta konsilin son iki toplantısı bu maddelerin görüşülmesine tahsis edilmiştir. Bu maddeler, piskoposların atanmalarını düzenliyor, onların görevlerini ve bilhassa piskoposluklarını, ziyareti belirliyordu. Ayrıca yıllık piskoposluk Sinodlarının ve her üç yılda bir bölge Sinodlarının toplanmasını emrediyordu. Yine bu maddeler, katedral meclislerini reforme ediyor, böylece din adamlarının tayini için bazı prensipler getiriyor, özellikle onlara düşen vaaz etme vazifesi üzerinde ısrarla duruyordu. Bunlardan başka, manastır hayatı ile ilgili olarak da birkaç karar oylanmıştı.

XXIV. oturum sırasında evlenmenin dinî karakterine işaret edilmişti. Diğer yandan Tametsi kararı, bölge din adamlarının, iki şahit huzurunda icra ettiği evlenen merasiminin meşru olduğunu belirtiyordu. Bu konsil kararları, yüz seksen dokuz piskopos, on dört kilise başkanı ve tarikat lideri tarafından imzalanmış ve 28 Ocak 1564'te Papa tarafından onaylanmıştır.²⁹⁵

Reform döneminin başlangıcında gerek siyasi, gerekse dini sebeplerden dolayı papalık çok zarar görmüştü. Bünyesinde reform kabul etmeyince papalığın durumu biraz daha sarsılmıştı. Nitekim bu durum Martin Luther'in büyük bir sarsıntı yaratmasına sebep oldu.

Luther ve Jean Hus'u harekete geçiren benzer olaylar sonucunda Martin Luther kilise ile açık bir savaşa girmişti.

1. Saint Pierre Kilisesi'nin yapımı için endüljans vaazındaki yolsuzluklar
2. Reformist Hus'un eseri Luther'in desteğiyle yayınlanmıştı ve Hus'un mahkûmiyetinin haksız olduğunu ilan etmesi
3. İman konusunda yegâne otoritenin İncil olduğunu beyan eden Wycliff'in sözü Luther tarafından kabul edilmiştir. Luther'e göre sadece, Allah'ın vaadlerine mutlak bir iman, insanın kurtuluşunu sağlayabilecekti. İşte böyle bir yorumun mantıki sonucu, kilisenin insanın kurtuluşu veya kurtuluşa ulaşmak için vasıta olarak gerekli gördüğü ayin, takdis merasimleri, endüljans gibi hayır işleri ve takdis vasıtaları Luther'e anlamsız gibi görünmüştü. Luther, tüm Hıristiyan müminlerini rahipler olarak görüyordu. İleri sürdüğü "*insan tabiatı doktrini*" insanın sadece imanla kurtuluşa erebileceği kanaatini doğruluyordu. Ancak onun bu kanaati, reform taraftarı ve Luther'in gayretlerini sempati ile takip eden çok sayıda hümanistin protestosuna sebep olmuştu.²⁹⁶

Köklü bir reform arzusu Luther'in görüşlerinin yayılmasını sağlamıştır. Luther kendisi için verilen aforoz kararını protesto ederek 1518 ve 1520'de papaya başvurarak daha iyi bilgi sahibi olmayı ve bir genel konsil toplamayı ümid ettiğini bildirmişti. Papa X. Leon Luther'in

²⁹⁵ Francis Dvornik, a.g.e, s.67

²⁹⁶ Ahmet Aras, *Protestanlık Tarihinde Kalvinizm*, Yaprak Grafik, Konya, 2004, s.53; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel, Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.47; Mustafa Numan Malkoç, *İstanbul'daki Protestan Kiliseler*, Kaya Yay., İstanbul, 1999, s.3

tezini sapkın olarak ilan etmiş ve aforoz etmiş olmasına rağmen bu karar, bir konsil tarafından tasdik edilmedikçe kesinleşmiyordu. Fakat Almanya, İngiltere ve Fransa gibi devletlerin siyasi ve dini hedef kolları yüzünden gerçekleşemedi. II. Paul papalık makamına seçildikten sonra imparator ve kamuoyunun baskılarına boyun eğerek 1537'de Montoue'de bir genel konsil toplamıştı. Fakat bu konsil, aynı yıl Vicence'a nakledilmişti. Ancak 1539 yılında hiçbir çalışma yapmadan dağılmıştı.

1542 yılında Trente'de beklenen konsil gerçekleşti. Fakat politik sebepler yüzünden konsil üç yıl ertelenmek zorunda kalmıştır.

4. Konsilde ilk konu, sapık doktrinlerin mahkûm edilmesi ve Katolik dogmaların tarifi olarak görülüyordu ve bu konuları görüşmek üzere bir komisyon kurulmuştu.
5. Reform ve doktrinlerle ilgili kararların açıkça yürütülmesine ittifakla karar verilmiştir.
6. Constance ve Bale Konsili'nde, konsillerin teşkili ve seyri konusunda alınan prensipler reddedilmişti. Oy verme hakkına ise, sadece kardinaller, piskoposlar, dini tarikat başkanları sahiptiler.
7. Dördüncü oturumda, imanın kaynağı olarak İncil'le birlikte, gelenekler de kabul edilmiştir.
8. İncilin Latince tercümesi mevsuk kabul edilmiştir.
9. "Asli Suç"un Katolik manada tarifi yapılmış ve yedinci oturumda "manevi arınma" olayı formüle edilmiştir.
10. Sakramental doktrin, Katolik manada incelenmiş ve yedinci oturum sırasında da iyice sağlama bağlanmıştır.
11. İlahiyat, özellikle Kutsal Kitap yorumunu ilgilendiren çok sayıda reform kararları, beşinci, altıncı ve yedinci oturumlara bırakılmıştı.

Papa III. Paul, 13 Eylül 1549'da ölünce yerine geçen papa III. Jules, konsili 14 Kasım 1550'de toplantıya çağırılmıştı.

Trente Konsili'nin bu ikinci devresinin altı oturumunda alınan kararlar ise ilk devreden biraz farklı olarak şöyle kaydedilmiştir:

1. Konsil Babaları, Bologne'deki iki oturumda hazırlanan sakramentler üzerinde tartışmaya devam etmişler ve on üçüncü oturumda, Evharistiya'da İsa'nın hazır olması konusundaki kararları neşretmişlerdir. Ayrıca, Tövbe Sakramenti ve Son Yağlama konularında Katolik doktrinini belirlemişlerdir.
2. Protestan delegelerle yapılan tartışmalar 1551'den 1552'ye kadar sürmüş, ancak; konsilin papa üzerindeki üstünlüğü, papaya bağlılık konusunda konsil üyelerinin mutlak bağımsızlığı konularında bir sonuç alınamamıştı.

3. İki yıl gibi belirlenen ara tam on yıl sürmüştü ve bu esnada V. Charles, Protestanlarla anlaşmak zorunda kalmış ve Augsburg Antlaşması (1555) Katolik devletlerle Protestan devletler arasındaki hukuk eşitliğini ve tebaalara imparatorlarının dinini empoze eden “*Cujus regio illius et religio*” (halkın dini, imparatorların dinidir) gibi bir prensibi, kesin olarak kabul etmişti.²⁹⁷

Fransa’da Kalvinizm’in yayılması konsilin yeniden açılmasını gerekli hale getirmişti. IV. Pie, 29 Kasım 1560’da Trente Konsili’nin üçüncü devresini açan bir bülten yayınladı. Fakat konsil, 14 Temmuz 1563’de konsil başkanı Morone tarafından açılmıştır.

Konsilin bu devresinde alınan kararlar şöyle kaydedilmiştir:

1. Ordre sakramenti ve hiyerarşi konusundaki Katolik doktrini ilan edilmiş, kilise liyakati sahiplerinin ikamet mecburiyeti karara bağlanmış, rahip sınıfının eğitimi için seminer düzenlenmesi kabul edilmiştir.
2. Morone, konsilde konuşmak üzere İmparatora, diğer prensliklere, Fransız piskoposluğuna, İtalyan piskoposlarına ve yüksek rütbeli din adamlarına bağlı olarak ileri sürülen reform isteklerini düzenleyen kırk iki maddelik bir rapor sunmuştu. Bu maddelerin çoğu birer karşı reform özelliği taşıyordu.
3. Yirmi dördüncü oturum sırasında evlenmenin dini karakterine işaret edilmişti. Bölge din adamının iki şahit huzurunda icra ettiği evlenme merasiminin meşru olduğunu belirtiyordu. Bu kararlar 28 Ocak 1564’te onaylanmıştır.
4. IV. Pie, hala mevcut olan bir komisyon kurmuştur. kararları bütün piskoposlara göndermiş ve konsilin dogmatik kararlarını özetleyen “*Roma Din Kitabını*” bölge papazlarına göndermek üzere yayınlamıştır. Bunun yanında bir de dua kitabı neşredilmiştir.

Trente Konsili, Luther, Calvin ve diğer reformistler tarafından meydana getirilen dinî bölünmeleri ortadan kaldırmaya muvaffak olamamıştır. Bununla beraber bu konsil, kilisenin bizzat kendi kendini reforme edebileceğini ve onun ruhani hayatının kirlenmediğini ispat etmiştir. Aslında bu konsil, Batı Kilisesi’nin en önemli olaylarından birini teşkil eder. Çünkü bu konsil, Katolik gerçekleri açıkça tarif etmiş, reform kararları ile kilise hayatını, ortaçağdan oldukça farklı olan bir devrin ihtiyaçlarına adapte etmiştir. Karşı reform ve özellikle Cizvitlerin(Jésuites) tarafından teşkilatlandırılmış olan misyonerlik faaliyetleri ile kendini göstermiştir. Kilise, reform problemlerinin farkına vardığını göstermiştir. “*Konsil Teorisi*” fikrinin geçerliliği de kalkmış oluyordu. Çünkü bütün kararları papanın tasdikine bağlı olması

²⁹⁷ Francis Dvornik, a.g.e, s.65.

konsile karşı papanın üstün olduğunu ispatlıyordu. Katolik din esaslarının hemen hemen tamamını gözden geçirmiş olması itibariyle oldukça önemli bir konsildir.²⁹⁸

²⁹⁸ Suat Yıldırım, a.g.e, s.183.

V. BÖLÜM
XIX ve XX. YY'LARDA UNİYAT KİLİSELER

1. (1868–1870) I. Vatikan Konsili

Kilise içinde Papa'nın yüce mevkiinin sağlamlaşması için yeni bir konsil davetinden önce, üç yüz yıla yakın bir zaman geçmiştir. Bu arada otuz yıl savaşlarından sonra (1648), Batı Kilisesi'nin iki ayrı gruba bölünmesi de kaçınılmaz hale gelmişti. Ancak karşı reform hareketi Protestanlığın Avusturya, Macaristan, Almanya ve Polonya'da ilerlemesini durdurmuştu. Katolik doktrin üzerinde Luther ve Calvin'in doktrinlerinin tesiri Jansenizm hareketinde görüldüğü gibi, Fransa ve Hollanda'da sadece sofular(Dévots) dairesinde sınırlı kalmıştı. Böylece dinî gerilim azalmış, düşünce tarzları gün geçtikçe daha toleranslı hale gelmiş fakat gittikçe dinî problemlere karşı lakaytlaşmıştır.²⁹⁹

Bunun için XVII. ve XVIII. Yüzyıllar tüm Avrupa monarşilerinde mutlakiyetin kuvvetlenmesiyle devlet mefhumunun laikleşmesiyle karakterleşmiştir. Politik felsefe içinde vasıflandırabileceğimiz faydacılık cereyanı, artık kilisede sadece vatandaşların devlete karşı görevlerini ifaya yardım eden bir organizma görevi yapıyordu. İşte kurulmuş kiliseler meydana getirmek ve onları Roma'nın her çeşit müdahalesine karşı koruma temayülü buradan kaynaklanıyordu. Fransız Gallicanizmi, Alman Fébronianizmi ve Avusturya Joséphizmi, gelişimi dikkat çekici bir şekilde açıklamaktadırlar.³⁰⁰

Bu yeni temayüller, İngiltere'den tüm Avrupa'ya yayılan aydınlanma çağına özgü fikirlerle desteklendikçe daha tehlikeli hale geliyor ve imanla akıl arasında açılan çukur, Rönesans ve reformla genişliyordu. Diğer yandan, felsefedeki ve maddi ilimlerdeki ilerlemeler, XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da doruk noktasına ulaşan ve Fransız ihtilalinin ilk tohumlarını saçan bu gelişmeyi hızlandırmıştı.

Böylece Fransa meşrutiyetçi dönemlerinin hatalarını pahalı bir şekilde ödeyecek ve kilise prensliklerinin laikleşmesi(1803) Alman kiliselerinin geleneksel yapısını ebediyen sarsacaktı. Çünkü anayasal ve demokratik hükümetlerin 1848 ihtilaline varan yeni fikirleri, birçok ülkelerdeki kiliselere daha çok hürriyet vermiş; fakat ilimlerdeki ilerlemeler ve maddi alandaki refah, Liberalizm, Pozitivizm ve Materyalizm gibi dinî hayat için tehlikeli doktrinlerin

²⁹⁹ Francis Dvornik, a.g.e, s.68.

³⁰⁰ Francis Dvornik, a.g.e, s.68.

doğmasına neden olmuştur. Ayrıca endüstriyel ilerlemenin meydana getirdiği sosyal problemler, kiliseye düşman olan sosyalizmin ve Komünizmin asıl problemleriydi.³⁰¹

Papa X. Pie reform dönemi ve sonrasında ortaya çıkan doktrinlerin Katolik imanı için ne kadar tehlikeli olduğunun farkına vararak 1854'te "Hz. Meryem'in, insan ilişkisi olmadan hamileliğini" vahyedilmiş bir dogma olarak ilan etmiştir. Ayrıca zamanın belli başlı doktrinel hatalarının bir katalogunu yapmak üzere bir komisyon kurmuş "Sylabus" denilen "günahlar listesi" 8 Aralık 1864'te böylece meydana gelmiştir.³⁰²

Bu liste bir genelge ile bütün piskoposluklara gönderilmiştir. Bu genelgenin en önemli tarafı seksen yanlış doktrin mahkûm edilmesidir. Bu çalışma ile Hıristiyanları yanlış inançlardan korumak amaçlanmıştır.

Panteizm, rasyonalizm, dini ilgisizlik, tabiatçılık, ahlak ve evlenme konularındaki yanlış görüşler, komünist fikirler, devlet ve kilise ilişkileri konusundaki yanlış kavramlar yer alıyordu.³⁰³

Sylabus'u neşreden Papa, yeni bir konsil toplamayı da düşünüyordu. 8 Aralık 1869'da Roma Saint Pierre Kilisesi'nde olacak konsilin daveti yapıldı. Fakat Ortodoks patriklerinin konsile iştiraki reddetmeleri ve Protestanlara ve Katolik olmayanlara davet için yazdığı açık mektupların cevapsız kalması olaylarıyla papanın konsil toplama fikri başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Konsil çalışmalarının iyi yürümesi için Papa 1865'te kardinallerden oluşan özel bir komisyon kurmuştu. Bu komisyonun kontrolünde, altı alt komisyon; dogma, kilise disiplini, dini tarikatlar, doğu kiliseleri, misyonerler, kiliseye ait politik işler ve konsil esnasında riayet edilecek merasimler konusunu iletmişlerdir.³⁰⁴

Alt komisyonun hazırlık çalışmalarına iştirak etmek üzere seçkin ilahiyatçılar davet edilmişlerdir. Papa, beş kardinali başkan olarak atamıştır. Bunların başında daha sonra hasta düşen Kardinal Reisach vardı. Sonra onun yerini Kardinal Angelis almıştı. Papa, Saint- Pölten piskoposu olan J. Fessler'i, sekreter olarak atamıştı. Bundan başka diğer sorumlu şahısları da atadı. Bütün konsil üyeleri Postulatis komisyonu tarafından incelenecek olan birtakım öneriler teklif edecekler, projeye veya taslağa dâhil edilmeden önce, Papa tarafından tasdik edilecekti. Önceden basılmış olan projenin muhtelif metinleri, bir kardinalin başkanlık ettiği tüm babaların oluşturduğu bir kurul tarafından ele alınacaktı. Eğer teklif edilen metinler, iman, disiplin, dini tarikatlar ve doğu kiliseleri ile ilgili problemleri incelemekle görevli kurullar veya alt komisyonlar tarafından tasvip edilmezse; genel kongrede ıslahat önerileri sunulacak ve itirazlar

³⁰¹ Francis Dvornik, a.g.e, s.68.

³⁰² Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.52.

³⁰³ Francis Dvornik, a.g.e, s.69.

³⁰⁴ Francis Dvornik, a.g.e, s.69.

incelenecekti. Nihai oylama, Papanın başkanlık edeceği açık oturum sırasında olacaktı. Oylamaya yetkili olanlar, sadece kardinaller, piskoposlar, Nullius şefleri(yargılama piskoposlukları hariç), Kurul başkanları ve dinî tarikat şefleri idi. Ayrıca, Katolik devlet başkanlarına hiçbir özel davet gönderilmemişti.³⁰⁵

Papa'dan bir konsil toplamasını isteyen çok sayıda piskopos "*papanın yanılmazlığı*" konusunun da belirlenmesini görmek istiyorlardı. İtalya ve İspanya'nın Roma'ya bağlı piskoposlarının bunu istediği belli olmasına rağmen konsil çağrısında böyle bir şeyden bahsedilmemiştir. Cizvitlerin 6 Şubat 1869 tarihli "Civiltà Cattolica" dergisinde anonim bir makale, toplanacak konsilin, belli başlı hedefinin Syllabus'da gösterilen doktrinlerin mahkûm edilmesi ve papanın yanılmazlığının (infaillibilibite) ilan edilmesi olduğunu açıklamıştı.³⁰⁶

Ancak bu haber, liberal Katolikler nezdinde büyük protestolara neden olmuş ve meşhur kilise tarihçisi Döllinger, Roma'ya bağlı olanlara (Ultramontanisme) karşı, şiddetli bir hücumla cevap vermişti. Diğer taraftan endişe içinde olan Sorbon Dekanı Mgr Maret olduğu gibi, Fransız yazar Louis Veuillot, Westminster piskoposu Mgr Manning ve Malines piskoposu Mgr Déchamp tarafından savunulmuştu. Yine Bavière Başkanı Hohenlohe, bir sirkülerle laik iktidarı "*papanın yanılmazlığı*" ilanına karşı ortak bir aksiyona davet etmişti. Fakat laik iktidarların hiçbiri kiliseyle anlaşmazlığa girmeyi arzu etmiyordu.

Paris Piskoposu Mgr Darbois ve Orleans piskoposu Dupanloup "*papanın yanılmazlığı*"nı kabul ettikleri takdirde, bunun Ortodokslar ve Protestanlar nezdinde meydana getireceği sonuçlardan korkuyorlardı. Alman ve Avusturyalı piskoposların çoğunun korkusu ve tutumu da bu şekildeydi.

Konsil, tespit edilen tarihte Saint Pierre Kilisesi'nde toplandı. Yedi yüz yetmiş dört piskopos toplantıda hazır bulunmuştu. Katolik imanı projesi 28 Aralık'taki genel kurulda yapılan ilk tartışma sırasında çok şiddetli bir şekilde eleştirilmişti. Sonraki aylarda bu iman projesi, tekrar incelenmiş ve 24 Nisan 1870'de 3. oturum sırasında altı yüz altmış yedi oyla kabul edilmiştir. Bu ilk dogmatik yasa, 18 kararı ihtiva eden 4 bölüme ayrılmıştı. Bunlar "*kişileşmiş bir Allah'ın varlığını, vahyin zaruretini, imanın özünü, ilimle iman arasındaki ilişkileri ele alıyordu*".³⁰⁷

Bu arada konsil babaları, zamanlarını kilise reformu konusundaki tartışmalar ile geçiriyorlardı. Sayısız öneriler verilmiş ve tartışılmıştı. Kardinaller meclisinin ve papalığın eleştirileri gelişmiş, Roma'da kilise işlerinin aşırı merkezileşmesine karşı birtakım şikayetler formüle edilmiş ve bazı piskoposlar, projenin onların haklarından değil, sadece onların ödevlerinden bahsettiğine işaret etmişlerdir. Doğulu piskoposlar ise, imtiyazlarına ve

³⁰⁵ Francis Dvornik, a.g.e, s.70.

³⁰⁶ Francis Dvornik, a.g.e, s.70.

³⁰⁷ Francis Dvornik, a.g.e, s.71.

geleneklerine saygı gösterilmesini istemişlerdir. Sonra da dua reformu teklif edilmiştir. Böylece bütün Hıristiyanlar için kısa bir din kitabı hazırlanması problemi ortaya çıkmıştı. Bu konudaki projeler alt komisyonlara havale edilmiş ve bu konu yeniden kaleme alınarak Mayıs ayında yeniden tartışması yapılmıştır. Fakat bunların hiçbiri oylamaya ve neşre hazır bulunmamıştır. Aralarında bazıları ve tartışma sonuçları yine de kilise hukukunu yeniden tedvinle görevli kilise hukukçuları tarafından kullanılmıştı.³⁰⁸

“Katolik İmanı” üzerindeki tartışmalar boyunca, konsil babaları özellikle ikinci dogmatik konu olan “İsa’nın kilisesi” isimli konunun tartışması sırasında çözülecek olan “yanılmazlık” problemi ile meşgul edilmişlerdir. Bu arada çok az piskopos “papanın yanılmazlığı”na itiraz etmişlerdi. Fakat piskoposların beşte biri, bunu bir iman maddesi haline getirmenin uygun olmayacağını düşünüyor, liberal Katoliklerin dinden dönmesi, Katolik, Protestan ve Ortodokslar arasındaki uçurumun derinleşmesi arasındaki ilişkilerin tehlikeye girme riski doğuracağını düşünüyorlardı. Azınlığın şefleri, yüksek ve bilgin papazlardı ve önemli piskoposlukların piskoposları idi.³⁰⁹

Yine konsildeki Fransız üyelerin üçte biri, Amerikalı azaların yarısı, üç Kanadalı ve tahminen içlerinde Milan piskoposunun da bulunduğu yedi İtalyan rahibi de buna karşı idiler. “Papanın yanılmazlığı”nı kabul edenlere gelince bunların başında Kardinal Manning ve piskopos Dechamps, konsil kanaatini işlemeye başlamışlardı. Neticede isteklerini destekleyen üç yüz seksen imza toplamışlardı. Azınlıktaki muhalefetin topladığı imza sayısı ancak yüzde kırka ulaşabilmişti.

İlk dogmatik proje üzerinde ve disiplin konuları konusundaki tartışmalar, tartışma kurallarının yeniden gözden geçirilmesinin konsil çalışmalarının iyi bir şekilde yürütmesi için gerekli olduğunu göstermişti. Neticede 22 Şubat’ta yeni bir konsil prosedürü, Papa tarafından devreye sokulmuştu. Buna göre, ıslah projeleri genel kurulda tartışılmadan önce alt komisyonlara havale edilecekti. En az on konsil babası bir konudaki tartışmaların kapanmasını talep ettikleri vakit kurul başkanı, öneriyi oylayacak, eğer çoğunluk karşı ise, tartışmaların bitmesini isteyebilecekti. Küçük bir azınlık, tartışmaların önemli bir şekilde kısaltılmasından endişe ederek bunu protesto etmişler fakat bir sonuç alamamışlardır.

Konsil babalarının “papanın yanılmazlığı”nı kabul niyetinde oldukları haberi İtalya dışına yayılmıştı. İngiltere’de bizzat Newman, korkularını bir mektupla Birmingham piskoposu olan Ullathorne’e bildirmişti. Fransa’da Montambert, ölüm döşeğinde bir ihtar neşretmiş, ama en kuvvetli hücum Almanya’da Döllinger’den gelmişti. Ayrıca birçok hükümet bu durumu protesto

³⁰⁸ Francis Dvornik, a.g.e, s.71.

³⁰⁹ Francis Dvornik, a.g.e, s.72.

etmiş ve Avusturya ise böyle bir tanımın kabulünün kilise-devlet arasındaki ilişkileri bozacağını belirten bir uyarıyı Roma'ya göndermişti.³¹⁰

Papa ve piskoposların çoğunluğu ise bu konuda kararlıydılar. “İsa'nın Kilisesi” konusundaki tartışmalar da alt komisyonlardaki hazırlık çalışmalarından sonra 13 Mayıs'ta başlamıştı. Bu tartışmalar 3 Haziran'a kadar devam etmiştir. Şüphesiz belli başlı tartışma konusu “Papanın önceliği” ve “yanılmazlığı” konusuydu. Neticede otuz dokuz konuşmacı papanın yanılmazlığı lehinde söz almış ve yirmi altısı aleyhte konuşmuştur. Diğer kırk piskopos daha konuşacaktı. Fakat yüz elli konsil babası, genel tartışmanın kapanmasını teklif ettiği için çoğunluk, azınlığın protestolarını hesaba katmadan bu öneriyi oylamıştı.

Papanın üstünlüğünün tarifi formülü 6–14 Haziran'da tartışılan projeye tahsis edilen ilk üç bölümde kolayca kabul edilmişti. Bu formül, daha önce Florance Konsili sırasında Rumlar tarafından kabul edilen anlamı, yeniden kazanıyordu ve aşağıdaki kararın sonu da buna dâhildi: *“havarilerin işlerinin ve kutsal kararların ifade ettiği gibi.”* Alt komisyonlara teklif edilen birçok ıslah önerileri başlıca, papalığın mutlak iktidarı ile piskoposların yargılama alanı arasındaki ilişkileri ilgilendiriyordu. Bazı piskoposları tatmin etmek için de konu aşağıdaki gibi belirlenmişti: “Papanın iktidarının normal iktidarla ve doğrudan doğruya piskoposların yargılama alanı ile çatışmaması için, havarilerin halefleri olan piskoposları Kutsal-Ruh, kiliseyi yönetmek için koymuştur. Bu yargılama alanı ile piskoposlar, kendilerine tevdi edilen özel sürüleri gerçek çobanlar olarak otlatırlar ve idare ederler. Bunun için piskoposların yargılama alanı, yüce ve evrensel papa tarafından kabul edilmiş ve savunulmuştur.”³¹¹

Şüphesiz en titiz şekilde tartışılan problem, projenin dördüncü ünitesinde bulunan “papanın yanılmazlığı” problemi olmuştur. Bu konuda, yirmi iki piskopos azınlıkların istikametinde ıslahat önerisinin lehinde konuşmuş, otuz beş piskopos ise, bu önerinin aleyhinde konuşmuştur. Önerilen formülün değiştirilmesini isteyen yüz kırk dört öneri de alt komisyon tarafından reddedilmiştir.

13 Temmuz'da yapılan genel kurulun kesin oylaması, dört yüz elli bir konsil babasının, papanın yanılmazlığını tasvib eden kararı kabul ettiğini; seksen sekiz konsil babasının ise tasvip etmediğini, ayrıca altmış iki konsil babasının bu konuda şartlı tasvibkar olduğunu da gösteriyordu. Konsilde küçük bir azınlık papanın yanılmazlığı konusunda kilisenin yanılmazlığı ile şartlı bir belirleme getiren bir madde eklenmesini arzu ediyordu. Bu konudaki diğer metinlerin konsile teklif edilmesini papa reddettiği için; elli beş piskopos oylamaya katılmamış ve Roma'yı terk etmiştir.³¹²

³¹⁰ Francis Dvornik, a.g.e, s.73.

³¹¹ Francis Dvornik, a.g.e, s.73.

³¹² Francis Dvornik, a.g.e, s.74.

Halka açık IV. konsil oturumu papanın huzurunda 18 Temmuz'da yapılmıştı. Papanın yanılmazlığını ihtiva eden "Pastor aeternus yasası" beş yüz elli üç oyla kabul edilmişti. Yalnız Little Rock Piskoposu Fitzgerald ve Cajazzo piskoposu Riccio "papanın yanılmazlığı"nın aleyhine oy kullanmışlar fakat neticede çoğunluğun kararına tabi olmuşlardır. Papa da konsilin kararını tasdik etmiştir.

Papanın yanılmazlığının kabul edilmesi, konsil çalışmalarına son vermemiştir. Maalesef politik olaylar, tartışmanın devamını imkânsız hale getirmiştir. Dördüncü oturumdan sonra Fransa ile Almanya arasında savaş çıkmış, neticede çok sayıda piskopos Roma'yı terk etmiştir. Papalık devletlerini himaye eden Fransız ordusu Roma'yı terke mecbur kaldığı için Piemontaise ordusu, bu devletleri istila etmiş ve 20 Eylül'de Roma'yı işgal etmiştir. Vatikan'da hapis olan papa, bir ay sonra, konsili erteleyen bir bülten neşretmiştir. Böylece Kardinal Manning ve piskopos Spalding tarafından konsilin Belişka'nın Malines şehrinde devam etmesi şeklindeki teklifleri yerine getirilememiştir.³¹³

Konsilde aydınlatılması istenen konu "*papanın yanılmazlığı*" konusu idi. Katolik imanı 24 Nisan 1870'deki üçüncü oturum sırasında altı yüz altmış yedi oyla kabul edilmiştir. Bu yasa, on sekiz kararı ihtiva eden dört bölüme ayrılmıştı. Bunlar; kişileşmiş bir Allah'ın varlığını, vahyin zaruretini, imanın özünü, ilimle iman arasındaki ilişkileri ele alıyordu.³¹⁴

1. İsa'nın kilisesi konusundaki tartışmalar, alt komisyonlardaki hazırlık çalışmalarından sonra 13 Mayıs'ta başlamıştı. Bu tartışmalar 3 Haziran'a kadar sürmüştü.
2. Belli başlı tartışma konusu "*papanın yanılmazlığı, papanın önceliği*" idi. 13 Temmuz'da yapılan genel kurulun kesin oylaması, 451 Konsil Babası'nın, papanın yanılmazlığını kabul ettiğini ortaya koymuştu.
3. Halka açık dördüncü konsil oturumu, Papa'nın huzurunda 18 Temmuz'da yapılmıştı. Papa'nın yanılmazlığını ihtiva eden Pastör Aeternus yasası 553 oyla kabul edilmişti. Bu yasayı Papa da kabul etmişti.
4. Papanın yanılmazlığı kabul edildikten sonra konsil çalışmalarına ara verilmiş, Fransa ve Almanya arasında savaş çıkması sonucu dördüncü oturumdan sonra 1 ay süreyle konsile ara verilmişti.
5. Bu konsil kararları, Almanya'daki bazı gruplar istisna edilirse, tüm Hristiyan müminler ve rahipler tarafından genel olarak kabul edilmiştir. Papa'nın yanılmazlığı konusundaki kararı yerinde bulmayan bir azınlık, bunları kabul etmemiş ve piskoposların hareket hürriyetinden mahrum olduklarını beyan ederek konsilin "*genel*" olma karakterini reddetmişlerdir. Sonucunda aforoz edilmişlerdir. Azınlıklar

³¹³ Francis Dvornik, a.g.e, s.74.

³¹⁴ Mehmet Aydın, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.52.

içerisinden Prof. F. Döllinger “Eski Katolikler Kilisesi”ni kurmuştur. Eski Katolikler kilisesi Prusya hükümeti tarafından desteklenmesine rağmen ümid edildiği kadar yayılamamıştır. Hıristiyan-Katolik kilisesi adında buna benzer bir kilise daha İsviçre’de kurulmuştur.

6. Papa’nın yanılmazlığı konusunda Konsil Babaları şöyle bir formül geliştirmişlerdir: “*Roma piskoposu, tüm Hıristiyanların bilgini ve papazı olarak dogmatik bir şekilde konuştuğu zaman, yüce Apostolik otoritesi gereğince, iman veya ahlak konusunda bir doktrinin evrensel kilise tarafından kabul edilmesini belirlemiş, Saint Pierre’in şahsında kendisine vaat edilmiş olan ilahi inayetle o, “bu yanılmazlıktan” yararlanmaktadır. Kutsal kurtarıcı, kilisenin iman ve ahlak doktrinini belirleyerek buna sahip olmasını istemiştir. Netice olarak Roma piskoposunun (papa) “yanılmazlığı” kilisesin rızası olmasa bile değiştirilemez.*”³¹⁵
7. “Yanılmazlık” konusu I. Vatikan Konsili’nin temel konusu olmasına rağmen i’tizallerin ortadan kalkmasını sağlayamamıştır.
8. 3 Ocak’ta yapılan VI. Genel Kurul toplantısı sırasında, Savannah, daha sonra Floride piskoposu Verot, insanın menşei konusundaki tartışmalar sırasında siyahların da ruhu olduğunu, onların da beyazlarla eşit olduğunu bildiren bir madde eklenmesini teklif etmiştir.³¹⁶
9. 27 Ocak’ta yapılan XVII. Genel kurul sırasında Verot, Büyük Konstantin’in I. Sylvestre tarafından vaftiz edilmesi gibi efsanelerin “dua derslerinden” temizlenmesini istemiştir. Kilise Babaları’ndan alınan derslerin dikkatli bir seçiminin yapılmasını da istemiştir.
10. 22 Mart’taki XXXI. Oturum sırasında da piskopos Strossmayer, tüm modern i’tizalleri Protestanlığa bağlayan ifadenin taslak cümlesinden çıkarılmasını istemiştir.
11. Papanın yanılmazlığını kabul olayının bazı hükümetleri kiliseden uzaklaştıracağı şeklinde azınlığın ifade ettiği korkular vardı. Baviere, papanın yanılmazlığını devlete düşman bir unsur olarak ilan etmişti. Prusya Alman Katoliklerinin tesanütünü kırmayan Kulturkampf’ı başlatmak için bunlardan yararlanmıştı. Avusturya ise bunda 1855’te yapılan Konkordato’yu geçersiz ilan etme fırsatını bulmuştur. Yine de hiçbir devlet, toprakları üzerinde konsil kararlarını n ilanını yasak etmemiştir.

³¹⁵ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.53.

³¹⁶ Francis Dvornik, a.g.e, s.71.

2. (1962–1965) II. Vatikan Konsili

Gerçekten papalığın haklarının savunucuları, I.Vatikan Konsili'nin kararlarını çok geniş anlamda yorumlamışlardır. Buna göre papa, her şeyi yapabilme iktidarına sahipti. Bu ise, papanın basit vekilleri telakki edilen piskoposların otoritesini sınırlandırıyordu.

Vatikan Konsili'nde Papa'nın yanılmazlığı konusu kabul edilmiş ve çok yorumlanmıştı. Buna göre kutsal kitap ve gelenek gibi imanın esası ve kaynaklarını ikinci plana itiyor, Kitab-ı Mukaddes'in daha derin tetkiklerini ve Konsil Babaları'nı etkiliyordu. Papa istediğini yapabilme gücüne ve yetkisine sahip oluyordu. Bu durum papalık lehine, kilise yönetiminde merkeziyetçiliği artırmıştı.³¹⁷ Roma'ya karşı Katolik olmayanların kaygısını artıran bu terslikler, zahiren papanın üstünlüğünü kabul etmeyen ve piskoposluğun ilahi hukukunu savunan kimseleri haklı çıkarmıştı.

XX. yüzyılın başından itibaren dünyadaki siyasî ve politik yelpazenin değişmeye başlaması, kiliseyi yeni problemlerle karşı karşıya getirmişti. Kilise karşısında değişen bu sosyal kökenli problemleri şöyle maddeleyebiliriz:³¹⁸

1. İki dünya savaşının ortaya koyduğu problemler
2. Ateizm cereyanının dünyada etkinliğini artırması
3. Batı sömürgeciliğinin ve ona dayalı misyon faaliyetlerinin son bulması ve yeni devletlerin sahneye çıkması
4. Teknolojideki ilerlemeler
5. Tıp sahasındaki yeni buluşlar, kalabalıklaşan dünya, dev şehirleşme olayı, sosyal tabakadaki dengesizlik, toplumdaki dayanışmayı sağlayan manevi değerlerin çöküşü.
6. Milletler arasındaki ekonomik güç farklılığı
7. İşsizlik olayı ve iş piyasasına makinenin hâkimiyeti
8. İnsanlardaki bencillik duygusunun artması ve şahsi menfaatin her şeyin önüne geçmesi.

Hıristiyan batının içinde bulunduğu bu problemler, insanları kilise karşısında lakayt bırakmış, dolayısıyla din problemi ikinci plana itilmiştir.

Hıristiyanlığın en ihtişamlı konsili Papa XXIII. Jean tarafından 25 Ocak 1962'de ilan edildi.

Konsilin gayesi:³¹⁹

1. Katolik inancını geliştirip kuvvetlendirmek
2. Hıristiyanlara, dini yaşayışlarında yeni bir moral vermek
3. Dini müesseseleri, modern çağın ihtiyaç ve metotlarına uydurmak

³¹⁷ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.56.

³¹⁸ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.56.

³¹⁹ Suat Yıldırım, a.g.e, s.184.

4. Ayrılan Hıristiyanları birliğe çağırma idi.

Böylece maddi ilerleme konforu artırmış, mesafeleri kaldırmış, insanlığa yeni ufuklar açmıştır. Fakat buna paralel olarak, manevi bir gelişme kaydedilmemiştir. Neticede dünyanın, kilise ve din karşısında bağımsız bir tavır aldığı görülmüştür. Pratik bir materyalizm, insanlığın çoğunun gözünü kör etmiştir. Cemiyetin bu yeni çehresi, kilisenin bölgesel yapısı içinde derin değişikliklerin, erkek ve kadın haklarının en iyi şekilde belirlenmesini; piskoposların, rahiplerin, laiklerin kilise hayatı içinde ve köklü şekilde değişikliğe maruz kalan bir dünyada karşılıklı rolleri konusunda daha derinlemesine düşünmeyi gerekli kılıyordu.

İşte Papa XXIII. Jean, kilise ile dünya arasında meydana gelen bu mesafeyi görmüştür. Bulgaristan ve İstanbul'da papalık elçisi olarak ikameti sırasında Ortodoks çevreleri tanımış, muhtelif kiliseleri karşı karşıya getiren sert savaşların ve Hıristiyanî bölünmenin, Allah'tan uzaklaşan kitlelerin hidayete ermesini ve materyalizmle mücadeleyi imkânsız hale getirdiğini anlamıştır. Böylece yeni durum karşısında, alışılmış olanın dışına çıkarak bir takım tedbirler alma zaruretine inanmıştır. Bunun sonucu olarak kafasına ona, semavî bir ilham olarak görülen bir konsil toplama fikri doğmuştur. Kendi açıklamalarına göre konsilin hedefi, “ Hıristiyanların manevi mutluluğunu sağlama ve birlik için, dağınık cemaatleri davet idi.”³²⁰

Konsil hazırlıkları iki ayrı zamana bölünmüş ve üç yıldan fazla devam etmişti. 17 Mayıs 1959'da Papa, başkanlığını kardinal Tardini'nin yaptığı on üyeli bir komisyon kurarak hazırlık öncesi devreyi başlatmıştı. Bu komisyon; piskoposlara, din büyüklerine, papalık mensuplarına ve ilahiyat fakültelerine de danışmakla yükümlü tutulmuştu. Konsilde ele alınacak konuların programı bu şekilde hazırlanacaktı.³²¹

5 Haziran 1959'da on iki komisyon ve üç sekreteryaya kurulmuştu. Hıristiyan birliği sekreteriyasına başkanlık eden Kardinal Bea, kısa zaman sonra meşhur olmuştur. Çünkü bu sekreteryaya bölünmüş Hıristiyanlara karşı sevginin ve iyi niyetin bir belirtisi olarak kurulmuştu. Bu sekreteryaya ayrılmış Hıristiyanlarla, Ortodokslarla diyalogu hazırlayacak ökümenizmin Katolik uzmanlarını bir araya getiriyor ve ayrılmış kiliseleri, konsile kendi gözlemcilerini göndermeye davet ediyordu.

5 Haziran 1960'da XXIII. Jean “hazırlık komisyonlarını” meydana getiren (papanın resmi mektubu) “*Muto proprio dei nutu*” kararını da imzalamıştı. Bu karara göre on komisyon ve üç sekreteryaya kurulmuştu. Bir de başkanlığını Papa'nın üstlendiği merkezî komisyon vardı. Bu merkezî komisyonun görevi, diğer çalışma gruplarıyla koordineyi sağlamaktı.

³²⁰ Francis Dvornik, a.g.e, s.84.

³²¹ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.57.

Muhtelif komisyonlar, 14 Kasım 1960'da konsilin hazırlık devresini açarak Roma'da ilk çalışma toplantılarını yapıyorlardı. Bunlar hazırlık öncesi komisyona tevdi edilen 8972 öneri ve istekten başlayarak konsil taslağını hazırlayacaklardı. Bir kardinalin başkanlık ettiği her komisyon, bir takım üyeler ve müşavirlerden oluşuyordu. Bir komisyon tarafından benimsenen her taslak papanın başkanlık ettiği merkezî komisyona gönderiliyordu. Bir metnin konsil babalarına takdim edilip edilmemesine sadece papa karar veriyordu. Şayet merkezî komisyon taslağı üçte bir oyla reddetmişse bu taslak onu hazırlamak isteyen komisyona düzeltilmek üzere geri gönderiliyordu. O zaman merkezi komisyonun yeni bir oylama yapması gerekiyordu.³²²

Haziran 1961'de ilk oturumu sırasında merkezi komisyon, konsil teşkilatını tespit etmişti. Buna göre, piskoposlar ve dini tarikatlerin liderleri, konsilin asıl azaları olacaklardı. Uzman olarak kabul edilen ilahiyatçılar ve kilise hukukçularının oylama hakkı olmayacaktı. Resmi dil olarak Latince benimsenmiş, fakat diğer dillerin kullanılması kabul edilmişti.

“MOTU PROPRİO” kararına göre teşkil edilen on komisyon şunlardı:³²³

1. Kitab-ı Mukaddes, din geleneği (tradition), iman ve adetler.
2. Piskoposlar ve dini bölgelerin idaresi.
3. Hıristiyan halk ve ruhban disiplini
4. Dindarlar (ruhban sınıfı) komisyonu
5. Sakrament disiplinleri
6. Ayin ve ibadetler (Liturgie)
7. Din öğretimi ve öğrenimi
8. Doğu kiliseleri
9. Misyonerlik çalışmaları
10. Laikler komisyonu.(gerek dinî, gerek ictimâî olarak, laik Hıristiyanların her türlü hizmetle ilgili faaliyetleri) şeklinde adlandırılmıştır.

Üç sekreteryaya kurulmuştur. Kurulan sekreteriyalar:³²⁴

1. Basın ve gösteri sekreteryası
2. Hıristiyanları Birleştirme sekreteryası
3. Teknik ve ekonomik yönden konsili yönetim sekreteryası.

Bunlar içerisinde en önemli olanı Hıristiyanları birleştirme sekreteryasıdır.

Haziran 1961'de merkezî komisyon ilk oturumda konsil teşkilatını tespit etmişti. Buna göre, piskoposlar ve dinî tarikatların liderleri konsilin azaları olacak (Asil Üyeler), uzman kabul edilen ilahiyatçılar ve kilise hukukçularının (müşahitler) oylama hakkı olmayacaktı. Diğer

³²² Francis Dvornik, a.g.e, s. 85.

³²³ Suat Yıldırım, a.g.e, s.184; Ali İsmail Güngör, *Vatikan Misyon ve Diyalog*, s.69.

³²⁴ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.58.

tarafından resmî dil Latince olarak belirlenmiş ama diğer dillerin kullanılması da kabul edilmiştir.³²⁵

II. Vatikan Konsili'nde 2450 Konsil Babası'nın katıldığı gözlenmiş ve tarihin en büyük konsili kabul edilmiştir.

25 Aralık 1961'de papa XXIII. Jean bir bültenle resmen konsil toplantısını ilan etmiş ve konsilin açılış günü olarak da 11 Ekim 1962 tarihi seçilmişti. Bu arada papa, genel toplantılara kendi adına başkanlık etmek üzere on kardinal atamış ve bu kardinallerin, on konsil komisyonuna başkanlık edeceğini bildirmişti. Ayrıca konsilin genel sekreterlik görevini de piskopos P. Telici'ye vermişti.

Merkezî komisyon hazırlık komisyonunun hazırladığı yetmiş taslağı gözden geçirmiştir. Bu taslaklar, ilahiyat, piskoposlukların rolü, rahip sınıfı, Hıristiyan cemaati, dini tarikatlar, sakrament ve liturji disiplini, kilise etüdüleri ve seminerler, doğu kiliseleri, laiklerin misyonerliği konuları ile ilgiliydi.³²⁶

II. Vatikan Konsili'nde kullanılan dil Latince idi. Karar taslakları önce komisyonlarda tartışılıyor daha sonra genel oturumlarda inceleniyordu. Her tartışılan taslak, beş kategorilik bir oylamaya tabi tutuluyordu:

1. Metni değerlendirmeye alma oylaması,
2. Her metin için önerilen ıslah tekliflerinin kabulü veya reddi oylaması
3. Metinlere girilen ıslahatların oylanması
4. Metnin kabulünün kurul tarafından nihai olarak oylanması
5. Resmî yayın için yapılan oylama

Konsilin sisteminde oylama çok önemliydi. I. Oturumda 33, II. Oturumda 94, III. Oturumda 150, IV. Oturumda 261 oylama yapılmıştır.³²⁷

II. Vatikan Konsili, Katolik Kilisesi'nin kendi kendine bir hesaplaşması olarak yapılmış ve Katolik doktrini ve Hıristiyanlığı ilgilendiren temel problemlere yeni bir yorum getirmeye yönelmiştir.

Üçüncü genel kurul toplantısından itibaren konsil babaları bir mesaj yayınlamışlardır. Bu mesajda incil'e göre İsa'da dünyayı yenileme konusunda endişeli olduklarını, insan hayatına büyük bir sosyal adalet getirmeyi ve milletler arası barışı temin etmeyi arzuladıklarını ifade etmişlerdir.

³²⁵ Francis Dvornik, a.g.e, s.85.

³²⁶ Francis Dvornik, a.g.e, s.85.

³²⁷ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.62.

II. Vatikan Konsili'nde kabul edilen dogmatik yasalardan kısaca bahsetmek istiyoruz.

- I. Kilise Konusundaki Doğmatik Yasa (Lumen Gentium)
- II. İmanın Kaynakları Yasası (Dei Verbum)
- III. Dua ve Kilise Litürjisi (Sacra Sanctum Concilium)
- IV. Piskoposlar (Christus Dominus)
- V. Rahipler (Optatum Totius)
- VI. Dindar Gruplar (Perfectae Caritatis)
- VII. Hıristiyan Eğitimi ve Laiklerin Havariliği
- VIII. Misyonerlik Faaliyetleri (Ad Gentes)
- IX. Ökumenizm: Hıristiyan Birliği (Unitatis Redintegratio)
- X. Hıristiyanlık Dışı Dinler ve İnanmayanlar (Nostra Aetate)
- XI. Kilise ve Dünya (Gaudium et spes)
- XII. Dini Hürriyet (Dignitatis Humanae)

Bu kararları biraz daha geniş bir şekilde ele alırsak:

2.1. Kilise (Lumen Gentium): Bu karar üç bölüm ihtiva ediyordu. Birincisi kiliseler birliğinin Katolik prensiplerini; ikincisi kiliseler birliğinin Katolik uygulamasını; üçüncüsü de Roma'dan ayrı kiliseleri ilgilendiriyordu.

21 Kasım 1964'te yürürlüğe girmiştir. Aşağıdaki konularda uzlaşmıştır.

I- Kilisenin Sırrı: İlk kez kilisenin tanımı yapılmıştır. Bu konsile kadar kendine has teşkilatı ve şefleri olan, yapısı ve kanunları olan bir topluluk olarak tasarlanan kilise; Allah'ın insanların içinde ikamet ettiği, hem manevî hem de maddî kutsal bir sırdır. Bu sır İsa'dan çıkmıştır. Kilise kutsal bir site: "*Göksel Kudüs*" olarak tanımlanmıştır. Allah'ın sitesidir. Lekesiz kuzunun temiz eşidir. Kilise, başı İsa olan mistik bir bedendir. İsa, kiliseyi eşi gibi sevmektedir. Kilise hem görülebilir hem de manevîdir.

II- Allah'ın Cemaati: Kilise herhangi bir cemaat değildir. O, "*Allah'ın cemaatidir*". İnsanlar, inançları, dilleri, ırkları ayrı olan Allah'ın yeni cemaatini oluşturmaya çağırılmışlardır. İsa, Allah'ın tüm dağılmış çocuklarını bir birlik içinde toplamak için ölmüştür. Bu birliği meydana getiren millet, tüm dünyaya uzanıyor ve tüm kültürleri kuşatıyor. Kiliseler vaftiz ve sakramentlerle büyüyen organik canlılardır. Kilise, tüm dünyanın Allah'ın cemaati olması için dua eder.

III- Piskoposluk: Allah'ın cemaati içinde herkes, Allah'a bir şükür nişanesi olarak

imanda aynı kültü ve aynı hayat tarzını icraya davet edilmiş kardeşlerdir. Bu eşit olarak Allah'ın çocukları olma liyakati içinde herkesin iştirak ettiği evrensel bir mü'minler topluluğudur. Bu cemaat yapısal bir cemaattir. Kilise hiyerarşisi bu cemaatin hizmetindedir. Buna göre yapılan icraatlar, İsa'nın incil'de dediği gibi, hizmet değildir. Ancak kardeşlerin yaptıkları hizmet olabilir. İsa, Saint Pierre(Petrus'a) şöyle demişti: “Sen taşın. Ben kilisemi bu taşın üstüne inşa edeceğim. Böylece İsa onu, on iki havarinin başına iman ve cemaat birliğinin prensibi daimi temeli olarak yerleştirmişti. Bu kurul, Kudüs'te, Yahuda da, Samari'de ve yeryüzünün en ücra köşelerinde İsa'nın tanığı olarak teşekkül etmiştir. On iki havariye havale edilen bu misyon, sadece mekanda değil; zamanların içinde de geçerlidir. Havarilerin İsa'dan aldıkları yeteneğin haleflerine intikal etmesiyle bu misyon devam etmiştir. Apostolik kurulun baş Pierre olduğu gibi Roma piskoposu olan papanın başı olduğu piskoposlar kurulunun üyeleri ve şefi ile, hiyerarşik cemaat içinde öğretme, idare ve kutlama görevi vardı. *Fonksiyonları içinde piskoposlar İsa adına özel bir güç icra ederler. Bunun için onlar, milletlerinin manevi şefleri olmaya davet edilmişlerdir.* Bu yasa ile I. Vatikan Konsili'nde geçen piskoposluk konusu II. Vatikan Konsili'yle tamamlanmıştı.

IV- Laikler: Laikler, vaftiz olmuş, İsa'yı dünyada kabul eden tüm Hıristiyanlardır. Yani vaftiz olmuş insan topluluğudur. Bunlar, aynı bedeninin uzuvları, aynı liyakata ve aynı İncil misyonuna iştirak eden, İsa'yı dünyada kabul eden insanlardır.

V- Kutsallığa Çağrı: Bütün laikler veya Allah'ın cemaatinin hizmetindeki hiyerarşinin tüm üyeleri, kutsallığa davet edilmişlerdir. Papazlar gibi, makamları ve mevkileri ne olursa olsun müminlerden her biri, kendi özel yolunu takip ederek İsa tarafından tam olarak babanın tasarrufunda bulunan kutsallıkla olgunlaşmaya davet edilmişlerdir. Hıristiyan antropolojisi sıradan bir antropoloji değildir. Ona göre insan hür ve sorumlu olarak, Allah'ın Şeklinde yaratılmış ve Mükemmel olan İsa gibi günlük hayatta “Allah'ın oğlu” olma duygusunu duymaktır. İşte İsa'nın özel hayatına iştirak ederek bu idealle birleşen laikler, cemiyetle, cismanî yönetim arasında Allah'ın krallığını kurmak için görev alırlar.

VI- Dindarlar: İffet, fakirlik, itaat gibi üç istekle Hıristiyan, bu üç İncil tavsiyesini yaşamaya kendini adar. İffet: insan kalbini, Allah'ın ve tüm insanların aşkı ile yanıp tutuşması için serbest bırakıyor. İradi fakirlik: İsa gibi bir terk alâmetidir ve Allah'a tam

bir güven hareketidir. İtaat ise, kurtarıcının sözleri ve misalleri üzerine kurulmuştur. İsa, her şeyin üstünde sevimlidir.

VII- Yürüyen Bir Cemaat: Tüm Hıristiyanlar, laikler, dindarlar, rahipler, piskoposlar ve papa, krallığa doğru yol almaktadır. Yaşadıkları Hıristiyan hayatı, onları, sakramentlerin de yardımı ile biçimlendirecek ve bir gün Allah'ın hayatına iştirak edeceklerdir. Hıristiyan cemaati tektir. Bazıları yürümekte bazıları ise, ölümden sonra hedefe vasıl olmuştur. Bu fani dünyada, Hıristiyan cemaati, yeni dünyanın doğumunun acılarına iştirak edecektir.

VIII- Bakire Meryem: II. Vatikan Konsili Bakire Meryem'i kilisenin merkezine yerleştirmiştir. Meryem, İsa ve kilisenin sırrı içinde anlaşılmalıdır. II. Vatikan Konsili, Hıristiyanları, Meryem'i "Allah annesi" olarak telakki etmeye davet etmiştir.

2.2. İmanın Kaynakları Yasası (Dei Verbiium): 18 Kasım 1965'te IV. Paul tarafından yürürlüğe konmuştur. Aslında uzun ve zor bir çalışmanın sonucunda gerçekleşmişti. Bu konuda beş defa metin hazırlanmıştı. Nihayet beşinci metin, 6 oya karşı 2344 oyla kabul edilmiştir. Bu dogmatik yasa altında alınan kararlar şöyledir:

I- İncil Vahyi: Hikmetli ve lütfü içinde, "iradesinin sırrını" bizzat ortaya koymak ve tanıtmak Allah'ın hoşuna gitmişti. Görünmeyen Allah, aşkla, insanlara bir takım dostlara hitap eder gibi hitab ediyor ve onları cemaate davet için sohbet ediyor. Allah kendi kelamı ile her şeyi yarattı ve muhafaza etti. Yaratılmış dünyada, insanlara bizzat sürekli bir tanık oldu. Babalarımıza da başka bir yaratılışta kendini gösterdi. Atalarımızın düşüşünden sonra, onlara bir kefarete vaat etti. Onlara, kurtuluş ümidi verdi. Bunun için büyük bir millet yapmak üzere İbrahim'i davet etti. Bu milleti, Hz. Musa ve diğer peygamberler vasıtasıyla "vaat edilmiş kurtarıcıyı" kabul etmeleri için eğitti. Şimdiye kadar birçok şekillerle ve muhtelif şekiller altında peygamberlerle konuştuktan sonra bugün de Oğul aracılığıyla konuşmuştur. Tanrı, oğul aracılığı ile insanlara konuşmuştur. Ebedi kelime olan oğul, kurtuluş işini tamamlamak üzere baba tarafından gönderilmiştir.

II- Tam Vahiy Olan İsa: II. Vatikan Konsili'nin yaptığı açıklamaya göre "kurtuluş tarihi" tam olarak ifasını, İsa-Masih'te bulur. Konsile göre İsa-Masih, karanlıklardan kurtulmamız ve ebedi hayat için dirilmemizdir. Sözleriyle, eserleriyle, alametleriyle

özellikle ölümü ve muhteşem dirilmesiyle İsa, vahyin tamamlanmansa son şeklini veriyor.

III- Vahyin İntikali: İsa, havarilere, incili vaz etme hakkı veriyor. II. Vatikan Konsili, bu emrin havariler tarafından sadakatle uygulandığını ve İsa'nın ağzından aldıkları ve Kutsal Ruh'un telkinleri altında öğrendikleri her şeyi nakletmişlerdir. Havariler öldükten sonra da tanrısal vahiy kesilmemiştir. Böylece İncil, kesintisiz ve canlı bir şekilde kilisede muhafaza edilmiştir, nakledilmiştir. Bu kesintisizliğin olması için, havariler, piskoposları, halefleri olarak bırakmışlardır. Aziz İrénee'nin ifadesine göre havariler, piskoposlara özel öğretim vazifelerini nakletmişlerdir.

IV-Gelenek ve Kutsal Kitap: II. Vatikan Konsili'ne göre, vahyin iki ayrı kaynağı vardır. Biri gelenek, diğeri kutsal yazılar. Havarilere özgü vaaz, vahyedilmiş kitaplarda tamamen özel bir tarzda nakledilmiştir. Havarilerden gelen bu gelenek durgun bir madde değil, kutsal ruhun yardımı altında kilise içinde gelişen canlı bir vücuttur. Gelenekle kutsal kitap arasında sıkı bir ilişki vardır. Kutsal Kitap, Kutsal Ruh'un ilhamı altında yazı ile tespit edilmiştir. Gelenek ise, havarilere İsa ve Kutsal Ruh tarafından tevdi edilmiştir.

V-Kilise ve Öğretme Yetkisi: Gelenek, Kutsal Kitap, kilisenin öğretme yetkisi birbirine sıkıca bağlıdır. Biri olmadan diğeri olamaz. Hepsi de Kutsal Ruh'un aksiyonu altında gerçek görevini ifa eder. Kilise doğru öğretiyi yalnızca kitaptan almaz. Papaların, piskoposlara danışarak yaptığı araştırmalarla da gerçek öğreti elde edilebilir. Mesela, "Meryem'in temiz hamileliği" ve "Bakire Meryem'in Göğe Çıkması" olayında olduğu gibi. Çünkü kutsal kitap bütün geleneği ihtiva etmez.

VI- Kutsal Kitap'ın İlhamı ve Onun Yorumu: Konsilde "*Eski ve Yeni Ahidin bütün kitapları, Kutsal Ruh'un ilhamı altında meydana gelmiş ve yazar olarak da Allah'a ait bulunmaktadır.*" kararı alınmıştır.

VII- Eski Ahit: II. Vatikan Konsili'nde Eski Ahid de gündeme gelmiştir. Hıristiyan inancına göre "kurtuluş tarihine" bağlıdır. Bu anlayışa göre Eski Ahid, Allah'ın eğitimini, aşkı, Allah'ın milleti için olan sabrını anlamaya yardım eder. Öyleki, kurtarıcı İsa-Mesih'in gelişini anlamak için Eski Ahid'e ihtiyaç vardır.

VIII-Yeni Ahid: II. Vatikan Konsili'nin yaptığı açıklamaya göre, İsa; gönderildiği

işi, ölümü, dirilişi, yükselişi ve Kutsal Ruh'un gönderilmesiyle tamamlamıştır. Bunun için Yeni Ahid'in yazıları tanrısal ve daimi şahadetlerdir. Dört İncil, Matta, Markos, Luka ve Yuhanna apostolik bir kaynağa sahiptir. Bunlar bize, insanların arasında yaşadığı süre içinde, İsa'nın yaptığı, onların ebedi kurtuluşu için öğrettiği şeyleri sadık bir şekilde nakletmişlerdir. Aziz Pavlos'un mektupları ve Yeni Ahid'in diğer yazıları İncilleri tamamlamaktadır. Çünkü bunlar, İsa doktrinini, kilisenin başlangıcını ve onun yayılışını anlatmaktadır.³²⁸

IX- Kilise Hayatında Kutsal Kitap: Kutsal Kitap'a saygı önemlidir. Çünkü Kutsal Kitap, Allah'ın kelimeleridir. II. Vatikan Konsili, kutsal kitapların etüdünün, ilahiyatın, vaazların, din eğitiminin ve her türlü Hıristiyan eğitiminin ruhu olmasında ısrar eder.

2.3. Dua ve Kilise Liturjisi (Sacrosanctum Concilium):

I-Liturji: "Sacra Liturgia" yasası, papa VI. Paul tarafından Aralık 1963'de yürürlüğe konulmuştur. II. Vatikan Konsili Litürjiyi, İsa- Mesih'in ruhban görevinin icrası olarak telakki etmiştir. Buna göre kilisede birisi vaftiz olduğunda vaftizi yapan, konuşan bizzat İsa orada hazır bulunmaktadır. Hatta öyle ki; vaftizi yapan, ayin esnasında kutsal kitaplar okunduğu zaman konuşan bizzat İsa'dır.

II-Liturji'nin Islahı: Trente Konsili'nden beri litürji hep aynı kalmıştır. Bu yüzden II. Vatikan Konsili'nde Litürji ıslah edilmek istenmiştir. 4 Aralık 1963'te kabul edilen litürji yasasında aşağıdaki hususlar kabul edilmiştir. "metinleri ve dini ayin usullerini daha açık bir şekilde ortaya koymak ve böylece Hıristiyan halkın, mümkün olan ölçüde ibadet dilini anlamalarını ve onların ayinlere aktif ve tam olarak iştiraklerini sağlamak gerekiyordu. Bunun için litürjinin şunları ihtiva etmesi gerekiyordu."³²⁹

- 1- Litürjinin temel esprisi değiştirilemez.
- 2- Sınırları birbirine yakın bölgelerdeki litürji ritüelleri konusundaki farklılıktan kaçınmak gerekir.
- 3- Litürjinin basitleştirilmesi, kısa olması, tekrarlardan kaçınılması icap eder.
- 4- Dini ritüellerin fazla açıklamaya ihtiyaç göstermemesi gerekir.

III- Hıristiyan Cemaatin Aktif İştiraki: II. Vatikan Konsili, kilisenin resmî

³²⁸ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.69.

³²⁹ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.70.

liturjisini ıslah ederken kuvvetle manevî hayatın sadece liturjiye bağı kalmamasını da hatırlatıyordu. Bir Hıristiyan hem cemaatle hem de kendi başına odasında dinî ibadetini yapabilmelidir görüşü ön planda tutuluyordu.

IV- Litürji Dili: Konsil, Latincenin dini merasimlerde ön planda tutulacağını hatırlatmıştır. Fakat ayin ve dini merasimlerde, cemaat için daha faydalı olan ülke dilinin de kullanılabilmesi kabul edilmiştir. Dil konusundaki kararı, bölge piskoposları ile yapılan müzakereden sonra yetkili kilise otoritesi verir. Kullanılacak dil konusundaki nihai kararı Roma verebilir. Konsil, Latin ayinlerinde Latin dilinin kullanılması gerektiğini ifade etmiş, bölgesel dilin kullanılmasını talep etmemiş, sadece izin vermiş ve tavsiye etmiştir.³³⁰

V-Piskoposluk ve Paroisses: Piskopos, cemaatinin en büyük rahibidir. Hıristiyanlığı yaygınlaştırmak, yerleştirmek için, her piskopos, bulunduğu bölgede Paruas (*Paraoisse*) denilen mahallî teşkilat kurmakla görevlidir. Burada rahip piskoposun yerini işgal eder. Hıristiyanlığın iyice yerleşmesi için, Paruass'ların yaygınlaştırılması gereklidir.

VI- Evharistiya Sırrı: İsa sakramentlerde daima hazırır. İsa, son gecede etinin ve kanının evharistik kurbanını tesis etmiştir. Bunu da, geleceği dünyanın sonuna kadar, asırlar boyunca Haç'ın takdisinin devamı için yapmıştır. Ayrıca İsa, sevgili eşi olan kiliseye, ölüm ve dirilme hatırasını emanet olarak tevdi etmiştir. Konsilde, merasimlerin özünü muhafaza ederek onları sadeleştirmek ve onlara ilave edilen faydasız şeyleri çıkarmak düşüncesi kabul edilmiştir. Bunun bir sonucu olarak da kutsal kitabın halka daha fazla sunulması kabul edilmiştir. Ayrıca, konsilde alınan karara göre, Pazar ve bayram günleri, dinî nasihatler mutlaka yapılacaktır. Dua, İncil okuma ve onun açıklaması yapıldıktan sonra yapılacaktır. Toplu ibadette ülkenin dili tavsiye edilmiştir.

VII- Diğer Sakramentler: Hıristiyanlıkta sakramentlerin hedefi, insanları kutsallaştırmak, Allah'a ibadet etmektir. Konsilde, sakramentlerin öğretme, imanı besleme rolleri kabul edilmiştir. Buna göre, sakramentler gözden geçirilmeli, bulunulan yere ve şartlara göre yorumlanmalıdır. Son yağlama, hasta sakramenti olarak adlandırılabilir. İhtiyarlık ve ölüm tehlikesi anında da yapılabilir. Ayrıca evlenme

³³⁰ Ali İbra Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, s.93; Mircae Eliade, Ioan P.Couliano, "Hıristiyanlık" Maddesi, a.g.e, s.137.

merasimi de düğünlerde icra edilecektir. Bu merasim ülkelerin adet ve geleneklerine göre yapılmalıdır.

VIII-Şükran Duası: Antik Hıristiyan geleneğe göre, gece ve gündüz olan her gelişme Allah'a hamde takdis edilmelidir. Toplanan dinî cemaatle her gün koro halinde "şükran duasını" okuyup tamamen veya kısmen kutlama yapmalıdırlar görüşü benimsenmiştir.

IX- Müzik ve Kutsal Sanatlar: Konsilde ele alınan konulardan biri de müzik ve kutsal sanatlar konusudur. Kilisenin zengin bir müzik geleneği vardır. Gregorien Müzik, Latince liturjiye özgü bir şarkıdır. Org, Liturjinin geleneksel aletidir. Fakat diğer aletler de kullanılabilir.

X-Takvim: Bu yasadaki son konu, takvim konusudur. Paskalya Bayramı'nın, diğer ayrılmış Hıristiyanlarla anlaşmak şartıyla özel bir güne bağlanabilir, halka daimi bir takvim de hazırlanabilir görüşü kabul edilmiştir.

2.4. Piskoposlar (Christus Dominus): 28 Ekim 1965'te yürürlüğe girmiştir

I- Evrensel Kilise'de Piskoposlar: Piskoposlar havarilerin varisleridir. Onlar, İsa'nın ebedî işinin devamlılığı için gönderilmişlerdir. II. Vatikan Konsili, bir milletin veya bir bölgenin piskoposlarının bir tek cemaat oluşturmalarını ve tecrübelerini sunmak üzere belli tarihlerde toplanmalarını ümit etmektedir. Bu konferansın statüleri papalık tarafından tespit edilmesi gerekir.

II-Piskoposlar ve Vatikan: Piskoposlar, havarilerin halefleri olarak kendilerine havale edilen piskoposluklarda bölgesel görevlerini icra için gerekli iktidara sahiptirler. Roma piskoposu olan Papa, kilise üzerindeki yüce iktidarı içinde, Roma piskoposlar meclisinden yararlanır.

III-Piskoposlar ve Özel Kiliseler: Katolik doktrinine göre piskoposluk, bir piskoposa emanet edilen Allah'ın cemaatinin bir parçasıdır. Piskoposluk rahibine bağlıdır. Piskoposluk rahibi ile birlikte Kutsal Ruh'ta toplanmıştır. Piskoposun yaptığı işlerin en önemlisi Öğretme işidir. Çünkü O, Hıristiyan doktrinini, zamanın gereklerine göre takdim etmek zorundadır. Yani, insanları en çok kaygılandıran problemleri ve

zorlukları çözmek birinci derecede piskoposun görevidir. II. Vatikan Konsili, piskoposların tayin hakkının sadece yetkili kiliseye ait olduğunu, aynı zamanda; yaşlılık ve hastalık sebebiyle güç durumda kalan piskoposları derhal görevlerini terk etmeleri gerektiğini hatırlatır.

IV-Piskoposun Yardımcıları: Konsilde, piskoposların görev alanlarının çok geniş olması nedeniyle yardımcı edinebileceklerini fakat bu yardımcıların piskoposa varis olamayacağını hatırlatır. Piskoposluk hizmetlerinin daha iyi yürütülebilmesi için bir de "piskoposluk kurulu" vardır. Konsilde, bu kurulun daha çağdaş bir şekilde organize edilmesini istemiştir. Ayrıca, piskoposun başkanlık ettiği ve rahiplerin, dindarların, özellikle seçilmiş laiklerin iştirak ettiği bir konsey tavsiye eder.

V-Piskoposluk Din Görevlileri ve Dindarlar: VI. Paul 15 Haziran 1966'da piskoposların yetkilerinin ne olduğunu açıklamıştı. 6 Ağustos'ta yayınlanan Motu Proprio "Ecclesiae sanctae" piskoposluk sınırlarının tatbiki için yeni değer ölçüleri getirmiştir.

2.5. Rahipler (Optatam Totius): II. Vatikan Konsili, rahipler için iki doküman kabul etmiştir. Biri, rahiplerin formasyonu "*Optatam Totius*"dur. Bu, 28 Ekim 1965'te yürürlüğe girmiştir. Diğeri ise, rahiplerin öğretme yetkisi ve hayatı ile ilgili olan (*Presbyterorum Ordinis*)'dir. Bu da, 7 Aralık 1965'te yürürlüğe girmiştir.

I-Rahiplerin Formasyonu: II. Vatikan Konsili, bütün kilisenin yenilenme arzusunun büyük ölçüde İsa'nın ruhu ile canlanmış öğretme yetkisine ve rahiplerin formasyonuna bağlı olduğu şeklindedir. Trente Konsili'nde kurulmuş olan seminerler rahipler için son derece yararlı olmuştu. II. Vatikan Konsili bu seminer kurumunu yeni ihtiyaçlara göre yenileme taraftarıydı. Fakat II. Vatikan Konsili için önemli olan rahipleri bilgili kılmadan önce kutsallaştırıcı temayülleri artırmak gerekir. Bu da önce ailelere düşer. İman ruhu ile canlı olan aileler, bu işi en iyi şekilde yapmalıdırlar. Ancak yine de, rahiplerin yerini hiç kimse dolduramaz.

II-Seminerler: Rahipler için hazırlanan seminerler, iyi eğitimciler sayesinde, hem pedagojik hem de manevî anlamda rahip, üstad yetiştirmeye hizmet etmektedir.

III-Manevî Formasyon: Manevî formasyon, seminerlere İsa- Mesih'le daimî

şekilde Kutsal Ruh'un samimiyeti içinde yaşamayı öğretir. İsa'nın samimiyetine ulaşabilmek için seminerciler, kilise sırrı ile bütünleşmek ve onun hayatına iştirak etmek zorundadırlar. Konsil, Aziz Agustin'in şu sözlerini kabul etmektedir: *“herkes, kiliseyi sevdiği ölçüde Kutsal Ruha sahiptir. İtinâlı bir hazırlık seminerciye, İsa'ya bağlanmak için cinsel aşktan vazgeçmeye yardım eder. Kısaca seminercinin hayatı, aşk ve dindarlıkla meşbu' olarak, bir rahibin süreceği hayata bir giriş oluşturması gerekir”*.

IV-Seminer Derslerinin Gözden Geçirilmesi: Seminerin hedefi, dünyaya ve kiliseye hakim olan İsa'nın sırrına seminercinin ruhunu açmaktır. Seminerlerde, Allah, insan ve kâinat hakkında kesin bilgi vermeye yardım eden felsefî etüdler, felsefî araştırmalar ve modern ilmî ilerlemelere dikkat edilir. Seminerlerde ilk konu olarak; Kutsal Kitap, doğu ve batı kilise babaları olmalı ayrıca ahlak ilahiyatı, kilise hukuku, kilise tarihi, litürji gibi konular da verilmelidir.

V- Pastoral Formasyon: Seminercinin fonksiyonu hep pastoral amaca yöneliktir. Bu yüzden gideceği çevre ile ilgili bir ön bilgisinin olması gerekir. Ayrıca, diğer Hıristiyan gruplar, diğer büyük dinler, inançsız insanlar konusunda bilgi verilmelidir. Seminercinin pastoral çevreye uyumu için pedagoji, sosyoloji, psikoloji alması gerekir.

VI-Daimî Formasyon: Misyonerlik ve başlangıç formasyonu hep aynıdır. Ama değişen dünya için bu yetersiz kalmaktadır. Daimi formasyon rahipler için geçerli olmakla birlikte hedef, rahipleri tedrici bir şekilde kutsal hayata ve apostolik faaliyete dahil etmektir.³³¹

VII-Kilise Misyonunda Presbyterat: Konsile göre rahip, İncil hizmetinde ve Yeni Ahit kültüründe İsa'nın elçisidir. Rahibin esas işi, dünyanın Hıristiyanlaştırılmasıdır. Bunun için, Hıristiyan cemaat içinde İsa'nın elçileri, kutsal güçle kuşatılmışlardır.

VIII-Rahiplerin Öğretme Yetkisi: Piskoposların yardımcıları olan rahiplerin ilk görevi, “Allah'ın kelamını” Allah'ın cemaatini büyütmek için tüm insanlara ilan etmektir. İsa'nın kutsallığına özel bir şekilde iştirak etmek için piskoposun öğretme yetkisiyle takdis edilen rahipler, iman sakramentini takdis ederler. Evharistik cemaat; rahip tarafından yönetilen Hıristiyan cemaatin merkezidir. Zira, rahipler, kendi otorite seviyelerine göre İsa'nın fonksiyonunu ifa ederler.

³³¹ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.76.

IX- Rahiplerin Hayatı: II. Vatikan Konsili, Őu kararı kabul etmiŐti: rahiplerin meŐru ve yorulmaz faaliyetleri, onların kutsallıŐa ulaŐmasında mevsuk vasıta olan İsa'nın ruhundadır. KutsallıŐa doŐru yol alma ile oŐretme yetkisinin ifası arasında çözülmöz bir baŐ vardır. Allah'ın kelamı, okumadan, dűŐunmeden ve onu hazmetmeden oŐrenilemez.

X-Bekarlık: Kilisede evli rahipler de çalıŐmıŐtır. DoŐuda bu rahipler hala çalıŐmaktadır. Ama bekârlık zarureti, rahiplerin kendilerini serbest bir Şekilde İsa'ya hasretmeleri aÇısından önemlidir. Latin Kilisesi'nde bekârlık, kanunla empoze edilmiştir.

2.6. Dindar Gruplar (Perfectae Caritatis):

I-Dinî Hayata Uygun Yenilik: Kilise yönetimi ve Kutsal Ruh'un yönetimi altında yeni farklara bir adaptasyon olayıdır. Yani bugünün dünyası ile bütünüŐerek onun karakter çizgilerini tanıyarak Őehadetlerini daha tesirli hal getirmek gerekmektedir. Bu da ancak manevî yenilenme ile olur.

II-Manevî Hayatın Önceliği: Manevî hayat, dinî hayatın kalbidir. Maneviyatı canlı tutmak bu aÇıdan çok önemlidir. Dinî hayatı, kutsal kitabı günlük olarak, okuyarak, dinleyerek, murakabe ile dua ve Evharistiya ile beslemek gerekmektedir.

III-Murakabe ve Havarilik: Hristiyan manastır hayatı, halkın aydınlıŐının canlı merkezleri olarak, devam etmesi gerekir. Çünkü murakabeci, yalnızlık, sessizlik ve dua içinde sadece Allah'a ait Şeyleri hedef almış olur.

IV-İffet- Fakirlik ve Taat: Tarikat veya dinî grup üyesi, İsa'nın taklitçisi olan itaatkâr, iffetli fakirdir. İffet bir çileyi gerektirir. Deneme ve psikolojik olgunluk ister. İsa'yı takip amacı ile iradeli fakirliğin günümüzde bir değeri vardır. Bu, ruhta ve cemaat fakir olmayı gerektirir. İtaat ise, tam bir irade takdimesidir.

2.7.Hristiyan EĞitimi ve Laiklerin Havariliği (Optatam Totius Ecclesiae Apostolikam Actuositatem):

I-Hristiyan EĞitimi ve Sorumluları: Konsil, gençler ve çocuklar için ahlakî değerleri takdime teşvik edilmelerini ve bu değerlere kişisel istekle katılmalarını ister. Ebeveynlerin çocuklarını yetiŐtirme mecburiyetleri vardır. Aile, her cemiyet için gerekli olan sosyal faziletlerin ilk mektebidir.

II-Okullar ve Katolik Okulu: Çocukların yetişmesi ile görevli olan ebeveyn çocuğunun okuyacağı okulu seçme hakkına sahiptir. Çocukların okulu konusundaki tekelleştirme, insan haklarına, kültür yayılmasına, vatandaşlar arasındaki uyuma ters düşen bir olaydır. Kilise, kendini Katolik okullarda yetişmeyen çok sayıda öğrenci için hazırlamalıdır. Katolik okullar, kültürel amaçlar ve gençlerin insanî formasyonunu hedef seçmişlerdir. II. Vatikan Konsili, kilisenin, her düzeyde ve derecede okul kurma hakkı üzerinde ısrarla durmuştur.

III-Katolik Üniversiteleri: Konsil, yüksek okullara özel bir önem vermiştir. Bu müesseseler, Hıristiyan düşüncesini daimî olarak entellektüel bir çaba içinde daha üst seviyede gerçekleştirmektedir. 1979 yılında II. Jean Paul, II. Vatikan Konsili'nin izinde apostolik yasa olan "SAPIENTIA CHRISTIANA" yasasını kilise ile ilgili fakülte ve üniversiteleri için yürürlüğe koymuştur. Böylece 17 orta ve üniversite arası eğitim kurumu, 46 Katolik üniversitesi, 35 kilise fakültesi ve laik üniversitelerde mevcut olan 34 ilahiyat fakültesi, 4 kültür enstitüsü vardır.

IV- Laiklerin Havariliği: II. Vatikan Konsili'nde laiklerin havariliği konusu, 18 Kasım 1965'te 2340 oyla kabul edilmiştir. Buna göre, İncilin propaganda edilmesi olayı, sadece papaya, piskoposlara, rahiplere, dinî gruplara münhasır değildir. Laikler de, İsa'nın profetik ve krallık fonksiyonlarına iştirak etmektedirler. Laiklerin hidayet alanından istisna edilen hiçbir alan yoktur. Çünkü dünya, günahla kirletilmiştir. Bunun için laiklerin icraat alanı kilisenin ve dünyanın bütün alanıdır.

2.8. Misyonerlik Faaliyetler (Ad Gentes): Papa VI. Paul, konsili ziyaret ederek şöyle demişti: "İncil, her yaratığa incili vaaz için, tüm dünyaya gidin demektedir. Ben ise buna şunları da ilave diyorum: misyonerlik için yeni yollar hazırlamak, yeni vasıtaları gözden geçirmek yeni enerjiler meydana getirmek" gerekir. II. Vatikan Konsili, kilisenin bizzat misyoner olduğunu kabul etmiştir. Kilise, İncil'in yayıldığı her yerdir. Papa VI. Paul, 8 Aralık 1975'te yayınladığı bir beyanatta şöyle demektedir: "*İncili yaymak için gösterilen gayret, Hıristiyan cemaate bir hizmettir.*"

2.9. Ökümenizm: Hıristiyan Birliği (Unitatis Redintegratio): Hıristiyan birliği konusunu amaçlayan ökümenizm konusundaki yasa, papa VI. Paul tarafından 21 Kasım 1964 tarihinde 2137 müsbet oya karşı 11 redle kabul edilmiştir. Doğu kiliseleri ile Batı Kiliseleri

arasındaki uzun ayrılıktan sonra ve reformun sonucunda beliren Protestanlıktan sonra, bugün bu yasa ortaya çıkmıştır. 5 Haziran 1965'te Motu Proprio Hıristiyan birliği için bir sekreteryaya kuruyordu. Bu sekreteryaya 19 Ekim 1962'de kuruldu. Onlara tam bir serbest statü tanınıyordu. Her oturuma katılmaları, haftalık toplantılarda görüşlerini ifade etmelerine imkân verilmişti.

I-Ökümenizmin Katolik Prensipleri: Kiliseler arasındaki bölünmeler zamanında yaşanmış, bu her iki taraftan birinin hatası sonucu olmuştur. Bugün bu cemaatlerin içinde doğan kişiler bu bölünme günahı ile itham edilemezler. Çünkü İsa'ya inanan ve vaftiz olan kişiler, Katolik Kilisesi ile belli bir birlik içindedirler.

II-Doğu Kiliseleri: Doğu kiliseleri konusundaki "*Orientalium Ecclesiarum*" yasası 12 Kasım 1964'te kabul edilmiştir. Katolik Kilisesi, bizzat havarilerden gelen geleneklerin varisi olan Doğu Kiliseleri'nin Hıristiyan hayatı disiplinine, kilise geleneklerine, liturjik usullerine büyük bir saygı duyduğu konusu üzerinde durup, Doğu Katolik Kiliseleri'ne, İncil'i tüm dünyaya vaz etme olayı dahil kendilerini kendi özel disiplinleriyle yönetme hakkına sahip olduğunu kabul etmiştir.

III-Batıda Ayrı Kiliseler: Geçmişten getirdikleri müşterek bağlara rağmen, Katolik Kiliselerini de Tarihî, sosyolojik, psikolojik ve kültürel farklılıklar birbirinden ayırmaktadır. Özellikle vahyin yorumundaki farklılıklar. Bu farklılıkların giderilmesi için, İsa'nın Son Yemek sahnesi, kilisenin öğretme yetkisi ve kültü üzerindeki doktrinin diyalog konusu teşkil etmesi gerekir. Fakat bütün Hıristiyanların tek bir kilisede toplanması insanın gücü üstünde bir iştir.

IV-Ökümenik Teşebbüsler: Konsil oturumlarının kapanma arifesinde 4 Aralık 1965'de, ökümenizm hareketinde görevinin en esrarlı ve en önemli bir işinin olduğunu görüyordu. Konsilin hayal ettiği bu kiliselerin birleşmesi olayı için daha uzun bir dönem beklemek gerekiyordu.

2.10. Hıristiyanlık Dışı Dinler ve İnanmayanlar (Nostra Aetate): II. Vatikan Konsili, kilise tarihinde ilk defa Hıristiyanlık dışındaki dinler ve inançsız insanlarla ilgili beyanatlarda bulunmuştur. Nostra Aetate'nin en temel amacı, gelişen ulaşım ve iletişim imkanları sayesinde birbirleriyle kolayca iletişim kurabilen farklı dinsel geleneklere sahip kişilerin dışlanması anlayışının yerine, Hıristiyanlık kadar olmasa da, muhatabın sahip olduğu inancın da güzel ve kutsal olduğu, fakat bunların ancak Hıristiyanlık vasıtasıyla kemale erdirilebileceği iddiasını

savunan kapsayıcı bir misyon anlayışı tesis etmekte.³³² Kilisenin Hıristiyan olmayanlarla ilişkilerini belli bir seviyeye getirme amacını güden bu bildirge 15 Ekim 1965’de kabul edilmiştir. Hıristiyan olmayanların da zamanla Hıristiyanlığı kabul edebileceği” ve Müslümanların da bu gruba dâhil olabileceği şeklinde anlaşılabilir ifadeler bulunmaktadır. Bundan sonra şu ifadeler yer almıştır: “...Kilise, Tanrı’nın şerefini Yükseltmek ve bütün bu umutsuz insanların kurtuluşunu gerçekleştirmek için Efendimizin “her yaratığa vaaz edin”(Markos 16/6) şeklindeki buyruğunu daima hatırlayarak, özenle bütün dünyaya İncil’in yayılmasını amaçlayan misyonlarımızı kalkındırmakta ve desteklemektedir.”³³³

I-Kilise ve Dinler: Globalleşen dünya içerisinde insan ilişkileri çok yoğun olmaktadır. Kilise ile diğer dinler arasında müşterek olan sorunlara birlikte çözüm bulmak amaçlanmaktadır. Ele alınan sorunlar:

1. İnsan nedir?
2. Hayatın anlamı ve hedefi nedir?
3. Izdırabın kaynağı ve hedefi nedir?
4. Ölüm nedir?
5. Ölümden sonraki yargılama ve mükâfat nedir?
6. Varlığımızı kuşatan son ve anlatılamaz sır nedir?
7. Nereden geliyoruz ve nereye gidiyoruz?

II-Hinduizm ve Budizm: Katolik Kilisesi, Hinduizm ve Budizm’deki doğru olan hiçbir şeyi reddetmez. Aksine onlara saygı gösterir. Ona göre bu doktrinler tüm insanları aydınlatan bir hakikat ışığı getirmektedir.

III-İslamiyet: Müslümanlar, tek ve hayy olan Allah’a inanır, Hz. İsa’yı peygamber olarak kabul ederler. Hz. Meryem’e saygılı, Hz. İbrahim’e bağlıdırlar. Hz. Muhammed’e son peygamber olarak inanırlar. Kıyamet inançları canlı, ahlaki hayatlarına önem verir ve İslam’ın beş şartını dinî gereklerini yerine getirirler. Müslümanlara karşı II. Vatikan Konsili, Müslümanlarla aralarında geçen karanlık geçmişi unutmaya davet eder. Böylece karşılıklı anlaşma ortamında, bütün insanları ilerletmeye, sosyal adalete, ahlakî değerlere sulh ve hürriyet için çalışmaya davet eder.

³³² Mahnut Aydın, *Dinler Arası Diyalog Yeni Bir Misyon Yöntemi mi?*, İslamiyat Dergisi, Kalkan Matbaası, Temmuz-Eylül, Ankara, 2002, C.5, S.3, s.23

³³³ Abdurrahman Küçük, “Dinler Arası Diyalogun Diğer Yüzü Üzerine”, Mehmet Aydın, Dindersi Notları II, s.3:

IV-Yahudiler: Kilise, Hz. İsa, Yahudi ırkından olup, havarilerin de Yahudi milletine mensup olduğunu ve İncil'i dünyaya yayan ilk müntesiplerinin Hıristiyanlardan oluştuğunu kabul eder. Nitekim Yahudilerin büyük çoğunluğu, İncil'i kabul etmezler ve onun yayılmasına da karşıdırlar. Bununla beraber Allah'a karşı saygılıdırlar. Çünkü Yahudi otoriteleri, taraftarlarıyla beraber İsa'yı ölüme sevk etmişlerdir. Şüphesiz bu işlenen cürüm o devirdeki bütün Yahudilere isnad edilemez. Bugün ki Yahudilere de isnad edilemez. Kilise, hangi devirde ve kim tarafından yapılırsa yapılsın her çeşit antisemitizmi ve zulmü reddeder. Kilise bu konuda şunları söylemektedir: "İsa, çarmıhı isteyerek kabul etmiştir. Bunu da tüm insanların kurtuluşu elde etmeleri için günahları nedeniyle yapmıştır." Böylece kilise, İsa'nın Haçını, her çeşit ihanetin kaynağı ve Allah'ın evrensel aşkının bir alameti olarak kabul eder.

V-Ateizm: Şekilleri, Nedenleri ve Hıristiyanların Sorumluluğu: II. Vatikan Konsili, çağımızdaki ateizmin tırmanışından kaygı duyduğunu belirtmiştir. Çağın en büyük sorunu olduğunu belirtmiştir. Bunun için Katolik Kilisesi'nin, diğer Hıristiyanlarla ve diğer dinlerle karşılıklı saygı içinde bir sonuca varabilmek için diyaloga arzulu olduğunu ifade etmiştir. Konsilde alınan karara göre: "*ateizmin sebeplerini araştırmak ve burada insanlara düşen sorumluluğu belirtmek gerekir.*" demektedir. II. Vatikan Konsili'ne göre iki tür ateizm vardır: birincisi: kendi tarihinin yaratıcısı olmak isteyen insanın doruk noktasına ulaşan hususiyetinden kaynaklanır. İkincisi ise: ekonomik ve sosyal yönden bağımsızlık bekler. Bu projeye muhalefet eden dine karşıda sitem eder. Ateizmi tam olarak reddeden kilise, tüm insanlar inananları ve inanmayanları, meşru ve tedbirli bir diyalog içinde dünyanın doğru şekilde inşasına davet eder.³³⁴

2.11. Kilise ve Dünya (Gaudium et spes): II. Vatikan Konsili'nde bu yasa, 7 Aralık 1965'te kabul edilmiştir. Bu yasa altında kabul edilen prensipleri şöyle sıralayabiliriz:

I- Bugün'ün Dünyasında İnsan'ın Durumu: Bu yasada insanlığın yeni bir çağda yaşadığını kabul ederek, çağın derine ve hızlı değişikliklerle karakterize olduğuna dikkatleri çekmektedir. Bugün dünyada karşılaşılan bütün terslikler, aslında insanın derin sorularının bir cevabı olduğunu söylemektedir konsil. Bu sorular: insan nedir, kötülük, ızdırap, ölüm, hayatın anlamı nedir gibi sorulardır.³³⁵

³³⁴ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.85.

³³⁵ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.86.

II- Kilise ve İnsanî Durum: İnanan ve inanmayan herkes, yeryüzündeki her şeyin insana tahsis edildiğinde mutabıktırlar. İnsan, hür ve sorumlu olarak yaratılmıştır. Fakat insan sınırlılığı içinde, gururla bağımsızlığı seçmiş, böylece de, kendisini Allah'a ve diğer insanlara ve bütün yaratıklara bağlayan yapıcı bağı, günahla kırmıştır. İnsan varlığını, vicdanının şunu yap, şundan sakın sözüyle keşfeder. Emirlere uymasa da asıl hürriyetin iyiye doğruya yönelmesinde olduğunu bilir. İnsan günahına rağmen, tanrısal inayetin gücü ile hala iyiliğe yönelebilir.

III- İnsan Cemaati: Allah'ın aşk gayesi içinde bütün insanları, bir tek aile kurmaya ve kardeşler gibi karşılıklı ilişkiler kurmaya çağırmaktadır. İnsan, bu kardeşliği yaşadığı ölçüde insandır. Düşmanlar hariç, hiç kimseyi istisna etmeksizin her türlü insana saygı göstermek gerekir. Çünkü Hıristiyanlığa göre, makul bir ruhla mücehhez, Allah'ın imajında yaratılmış olan bütün insanlar, aynı tabiata ve köke sahiptirler.

IV-Kilise ve Dünyanın Karşılıklı İlişkileri: Kilise ve dünya işleri konusu üzerinde konsil önemle durmuş, kilisenin insana kendi varlığının anlamını göstermesinin bir görev olduğunu belirtmiştir. Dünyevî işlerin tamamlanması için de kilisenin yardımı, teknik düzeyde değil, aksine cemiyette hayat yapısının üstünde durduğu gerekli olan şeylerdendir.

V- Evlenmenin ve Ailenin Değeri: İnsan topluluğunun temel kurumlarından biri olan evlenme ve aile değerleri üzerinde de durulmuş ve bu konudaki Hıristiyan görüşü şöylece belirtilmiştir. Eşlerin geri dönmez rızası üzerine kurulan karı-kocanın aşk ve hayat cemaati, eşlerin tam bir sadakatini ve ayrılmaz birliğini gerektirir. Evlilik, evlilik sakramenti ile takviye edilmiştir. Bu evlilikten doğan Hıristiyan aile, tüm insanlara dünyada, kurtarıcının canlı varlığını ve kilisenin tabiatını gösterir. Çocuklar evliliğin en mükemmel bağışdırlar. Allah, hayatı insanlara emanet etmiştir. Hamileliğin ilk anlarından itibaren hayatı itina ile korumak zorundadır. Düşük yapma ve kürtaj en iğrenç cinayetlerdir.

VI-Kültürün Gelişmesi: İnsan kişiliği, insanlığa ancak kültürle intikal etmektedir. Yine insan, çalışma ve bilgi ile kâinata hâkim olur. Kültür, miras olarak alınan adetlerden hareketle her insan cemaatine göre şekillenir. Her cemaatin insanı bu kültür yapısı içinde bütünleşir. Hıristiyanlığın anlayışı ile kültür arasında sayısız bağlar mevcuttur. *“Bedenleşmiş oğlunda tam olarak milletine görünen Tanrı, her devrin kültür tiplerine*

göre konuşmuştur.” Yine kilise, İsa’nın mesajını tam olarak ifade edebilmek için, muhtelif kültürlerden yararlanmışır. Konsilde tartışılan kültür konusu, II. Jean Paul’un 2 Haziran 1980’de Paris’te bir Unesco formunda, daha önce 5 Kasım 1979’da Roma’da kardinaller önünde dediği *“kilisenin zamanımız kültürleri ile diyalogu hayati bir konudur. Bunun hedefi, kilisenin ve dünyanın kaderidir.”* Sözünün istikametinde şekillenmiştir. İşte bu politikanın bir sonucu olarak da 20 Mayıs 1982’de Vatikan’da bir kültür konseyi kurulmuş(pontifical conceil) ve başkanı da Mgr. Poupard olmuştur.³³⁶

VII- Ekonomik ve Sosyal Hayat: Konsile göre ekonomik ve sosyal hayatın sahibi, merkezi ve hedefi insandır. Bu düşünce daha sonra, 14 Eylül 1981’de Papa II. Jean Paul’un “Laborem Exercens” genelgesi ile daha da aydınlatılmışır. Gelişme insan kontrolünün altında olmaktadır. Ekonomik gelişme de ne küçük bir gruba ne de büyük gruplara, politik bir tek gücün eline bırakılmamalıdır. Bir işyerinde bütün çalışanların iştirakleri sağlanmalı, sosyal çalışmalara, diyalog içinde bir çözüm aranmalıdır. Çünkü Allah, yeryüzü nimetlerini, bütün insanlara ve milletlere yöneltmiştir. Konsilin bu düşünceleri istikametinde 10 Haziran 1969’da VI. Jean Paul’un Cenevre’de “Milletler arası iş teşkilatında söylediğini II. Jean Paul 5 Haziran 1972’de aynen tekrar etmiştir: *“ asla ne çalışanın üstünde iş ne de çalışana karşı iştir. Fakat daima, insanın, her insanın hizmetinde iştir.”*

VIII-Politik Cemaat Hayatı: Kilise, hiçbir zaman politik hayata karışmamıştır ve hiç bir politik sisteme bağlı da değildir. Çünkü kilise, insan şahsiyetinin aşkın karakterinin koruyucusudur. Kilisenin hedefi, iktidarını her yerde arzu etmesidir. Çünkü bu iktidar ona, tam bir hürriyetle imanı vaaz etmek, cemiyette doktrinini öğretmek, ahlakî yargı getirmek ortamını ona verir.

IX-Barışı Korumak ve Milletler Cemiyetinin Gelişmesi: dünya barışı konusunda da bazı kararlar almak gerekmişti. Konsile göre, sulhu koruyabilmek için ilk şart insanlar arasındaki uyumsuzlukları düzeltmek gerekiyordu. Bu konuda milletler arası işbirliği acil ve zaruri idi. Bu görüş istikametinde kilisede, konsilden sonra birtakım gelişmeler olmuştur. Mesela Papa, VI. Paul tarafından “Adalet ve Barış” komisyonu 6 Ocak 1967’de kurulmuş ve dünya barışı ile yakinen ilgilenmeye başlamıştır.

X-Sosyal Haberleşme Vasıtaları: bu karar, 4 Aralık 1964’te yürürlüğe girmiştir. Bu

³³⁶ Mehmet Aydın, *Hiristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s.88.

yöndeki bir çalışma, kilisenin dışı açılma niyetini göstermektedir. Kilisenin bütün üyelerinin, sayısız apostolik hizmet vermek için çabalarını birleştirmeyi ister. Böylece tam olarak “Katolik bir basın” geliştirmeye muvaffak olacağını söyler. Halk kanaatlerinin, iletilmesi ve şekillendirilmesinin “Katolik Doktrine” ve Katolik Disipline” göre olması gerektiği noktası üzerinde ısrarla durmuştur. Kilise ile ilgili haberleri meşru olarak açıklamak ve yaymak için çaba harcanmalıdır. Haberleşme konusunda, geçerli filmleri, radyo yayınlarını ve özellikle aile ilgili yayınları çoğaltmak konsile göre önemli bir görevdir. Ancak bu görevin yerine getirilebilmesi için profesyonel yapımcıların yetiştirilmesi gerekmektedir. Konsil, kilise hizmetinde tüm haberleşme vasıtalarının kullanılması taraftarıdır.

XI-Pastoral Eğitim: 11 Nisan 1964’ten itibaren Papa VI. Paul, bir komisyon kuruyordu. Bu komisyon bütün sosyal haberleşme problemlerini takip edecek; bu konuda Vatikan’a öneriler getirecekti. Bu komisyonun üyelerini, uzmanlar, laikler ve rahipler teşkil ediyordu. Bu komisyon, pastoral eğitim için gerekli olan şeyleri hazırlayarak kilisenin hizmetine sunacaktı.

2.12. Dini Hürriyet (Dignitatis Humanae): Dini hürriyet konusundaki metin, 7 Aralık 1965’te yürürlüğe girmiştir. Dini hürriyet konusundaki beyanat, kilise tarihi içinde çok önemli bir olayı gösterir. Çünkü bu karar kilisenin, modern dünya ile ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmaya müsait bir karardır.

I- Hürriyet ve Hakikat: II. Vatikan Konsili, insanların hakikati ararken ve onu kabul ederken, bunu kendi tabiatlarına göre yapmaları, her türlü dış zorlamalardan uzak tutulmaları gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü insanın dini hürriyeti hakkıdır.

II-Kişiler-Aileler ve Gruplar: II. Vatikan Konsili’ne göre *dinî faaliyetler, cismanî ve dünyevî düzeni aşar. Sivil iktidar, vatandaşlarının dinî hayatını korumak ve kayırmak zorundadır. Bunun için devlet, dinî faaliyetlere mani olduğunda veya onları idare hakkını kendisinde gördüğünde sınırlarını aşmış oluyor. Devlet, dinî grupların hürriyetini temin etmek zorundadır. Onlar, kendi idarelerini kendileri seçmelidirler.* Konsile göre, sivil iktidarın esas görevi, insanın değişmez haklarını gözetmek ve onları korumaktır. Devletin zorla, yıldırma ile veya herhangi bir vasıta ile vatandaşlara herhangi bir inancı empoze etme hakkı yoktur.

III-Hürriyet ve İman: Konsile göre, insanın Allah’a vermiş olduğu iman cevabı,

iradî olmalıdır. Hiç kimse imanı zorla kabul etmeye zorlanmamalıdır. Konsil, tarihte ters tutumlar içine girildiğini de itiraf etmiş, ancak kilisenin daima iradî iman tarafını tuttuğunu da belirtmiştir.

SONUÇ

Roma imparatorluğu Hıristiyanlığı kabul etmeden önce putperestlik (pagan) inancına sahipti. M.S. 64 yılında Roma imparatoru Neron döneminde Hıristiyanlar Roma şehrinin yıkılışından sorumlu tutulmuşlar ve zulme uğramışlardır. Daha sonra Hıristiyan toplumu, imparator Décius (249-251) ve Diocletien (284-305) dönemlerinde de işkencelere maruz kalmışlardır.

Hıristiyanlık, zamanla Roma toprakları içerisinde giderek yayılmıştı. Baskı döneminde Hıristiyan müminler ibadetlerini gizli yapıyorlar ve inançlarını da açıklayamıyorlardı. 313 yılında yayımladıkları Milan Fermanı ile Doğu Roma imparatoru Licinius ile Batı Roma imparatoru I. Konstantin, önceleri sapıklık olarak vasıflandırdıkları Hıristiyanlığa serbest din statüsü tanımışlar, Hıristiyanlara yapılan zulme de son vermişlerdi. Roma'nın Hıristiyanlığa serbestlik tanınmasından önce gizli yaşanan din, I. Konstantin'den sonra ortaya çıkmış, Hıristiyanlar arasında bir takım görüş ayrılıkları da belirmiş ve her görüş kendisine taraftar bulmuştur.

Dinin gelişmeye ve yayılmaya başladığı yerlerde yaşayan halkın eski inançları ile din yayıcılarının görüşleri arasında beliren ayrılık İsa'nın ve havarilerin şahsiyetlerinde görülen yüceliğin yorumuna da tesir etti.

Yeni Eflatuncu felsefenin tesirinde kalan Arius, onları önce Mısır ve çevresinde din adamları ve halk arasında yaymaya başlamıştır. Ariusçularla İskenderiye piskoposu Alexander arasındaki teolojik görüş farklılıkları IV. yy'ın Doğu Roma topraklarındaki bütün kiliseleri etkisi altına almış, dini birliği bozma yönünde ciddi bir tehdit unsuru haline gelmişti.

Bu dönemde Doğu ve Batı Roma imparatorluklarında meydana gelen bazı gelişmeler sonucu, kiliseler arasındaki söz konusu dinî ihtilaflara siyasi irade de müdahale etmek durumunda kalmıştır. Daha sonra Doğu Roma imparatoru Licinius, topraklarındaki Hıristiyanlara baskı uygulayıp zulmetmiş, cereyan eden teolojik tartışmalara da ilgisiz kalmıştır. Öte yandan 323 yılında iki imparator arasında gerçekleşen savaşta I. Konstantin galip gelmiş bütün Roma imparatorluğunun hâkimi olmuştur. İmparatorluğun doğusundaki Ariusçu piskoposlarla diğerleri arasındaki mücadeleyi siyasi birliği tehdit eden bir unsur olarak gören imparator, Kurtuba(Cordoba) piskoposu Hosius'u bu ihtilafı bertaraf etmek üzere görevlendirdi ve böylece din adamları arasındaki ihtilaflar siyasi bir boyut da kazanmış oldu.

İmparator Konstantin'in İznik Konsili'ni toplamadaki asıl amacı, Arius krizini çözmek gibi görünse de, imparatorluğun geniş coğrafyasında resmi görüşü belirleyerek genel bir barış ve sükûneti hâkim kılmaktı.

Birinci genel konsilin temelindeki asıl sebepler diğerkonsillerin toplanmasında da görölmektedir.

Hıristiyanlığın giderek güçlenmesiyle beraber halkın eski inançlarına dönmesi ya da farklı dinlere eğilim göstererek kopmasını önlemek amacıyla farklı bir politika uygulanmaya başlanmış, “devlet dini seçer ve halk da buna uyar” düşüncesi ile halkın din sebebiyle ayrılmasına karşın bir tedbir oluşturulmaya çalışılmıştır.

Siyasî birliği sağlama açısından bazı dönemlerde hıristiyanlık içerisinde çıkan farklı akımlar -Arius’un ve Nestorius’un vb. aforoz edilmelerinde olduğu gibi- imparatorlar tarafından yasaklanmıştır.

Papanın, Rumları Türklere karşı yardıma çağırması ve bu çağırını bir konsil aracılığıyla yapması, yine II. Urbanus’un kutsal toprakları kurtarmak amacını öne sürerek haçlı savaşına halkı davet etmesi ve onun davetinin Fransız şövalyelerince kabulü, Papalığın gücünün kullanılarak siyasî menfaat gözetilen bu konular yine dinî bir görüntü altında sunulmuş ve Hıristiyan birliğinin kurulması için kullanılmıştır.

Hıristiyanlığın teşekkülünde çok önemli bir yere sahip olan konsillerin toplanmasına etki eden siyasi ve sosyal konuları ele aldığımız bu çalışmamızda görüyoruz ki, dini toplantı dediğimiz konsillerin arka planlarında siyasî ve sosyal olaylar çok önemli birer etken olmuştur. Sadece dinî konuların çözüme kavuşturulması ya da Hıristiyanlığın şekillenmesi konuları üzerine görüşülmemiş aynı zamanda da halkı ve idari yönetimi ilgilendiren hususlarda da kararlar alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- AĞALDAĞ, Sebahattin, *Bizans İmparatorluğu ve Batı Avrupa Tarihi*, Selçuk Dizgi, Konya, 1997
- ARAS, Ahmet, *Protestanlık Tarihinde Kalvinizm*, Yaprak Grafik, Konya, 2004
- , "Anadolu Kültüründe Yedi Uyurlar", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Arş. Dergisi*, Damla Ofset, Temmuz, Konya, 2008
- ATASAĞUN, Galip, *Hıristiyanlıkta Kıyamet Alametleri ve Dünyanın Sonu*, Sebat Yayınları, Konya, 2001
- , *İlahi Dinlerde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Dini Semboller*, Sebat Yayınları, Konya, 2002
- AYDIN, Mahmut, *İsa Tanrı mı, insan mı?*, İz yay, İstanbul, 2002
- , "Dinler Arası Diyalog Yeni Bir Misyona Yöntemi mi?", *İslamiyat Dergisi*, Kalkan Matb, Temmuz-Eylül, Ankara, 2002, C.5, S.3
- AYDIN, Mehmet, "Teslis Doktrini ve Hıristiyan İtizalleri", *AÜ İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, AÜ İslam İlimleri Enstitüsü yay, S.5, Ankara, 1982
- , "Batı ve Doğu Hıristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", *AÜİF Yayınları*, Ankara, 1985, C.XXVII,
- , *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, SÜİF Yayınları, Konya, 1991
- , *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, TDV Yayınları, Ankara, 1995
- , *Dinler Tarihine Giriş*, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 1996
- , "Vatikan Ruhani Devletinin İdari Yapısı", *Diyanet İlmi Dergi*, Ajans yay, Ekim, Kasım, Aralık, Ankara, 1997, C.33, S.4
- , *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiiyeler ve Tartışma Konuları*, TDV Yayınları, Ankara, 1998
- , "Konsillerin Hıristiyanlıktaki Yeri ve Önemi", *Dinler Tarihi Araştırmaları III*, -Hıristiyanlık- Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Aralık, Ankara, 2002
- , *Dinler Tarihine Giriş*, Din Bilimleri Yayınları, Bs.3, Konya, 2004
- , *Ansiklopedik Dinler Tarihi Sözlüğü*, "Kredo", Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2005
- , "I. ve II. İznik Konsilleri'nin Hıristiyanlık Açısından Önemi", *Uluslararası İznik Sempozyumu*, İstanbul, 5-7 Eylül 2005
- BAİLLY, Auguste, *Bizans Tarihi*, Terc: Haluk Şaman, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul, trz, C.I
- BALIK, İbrahim, *Ortaçağ Tarihi ve Medeniyeti*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005

- BESNARD, Albert M., CLEMENT Olivier, MEHL Roger, “Katolik Mezhebi”, *Din Fenomeni*, Tercüme, Mehmet Aydın, Din Bilimleri Yayınları, Bs.3, Konya, 2000
- , *Hıristiyan İlahiyatı*, Terc: Mehmet Aydın, Arı Yayınları, Konya, 1983
- BENLİSOY, Yorgo, MACAR Elçin, *Fener Patrikhanesi*, Ayraç Yayınları, Ankara, 1996
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *İslam ve Dünya Dinleri*, Semerkand, İstanbul, 2008
- CLÉMENT, Olivier, “Ortodoks Mezhebi”, *Din Fenomeni*, Çev: Mehmet Aydın, Din Bilimleri Yayınları, Bs.3, Konya, 2000
- ÇELİK, Mehmet, *Ortadoğu Mozayığı Süryaniler- Nasturiler*, FÜ Ortadoğu Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ, 1996
- , “Süryani Kadim Kilisesi”, *Antakya Süryani Kilisesi*, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1987, C.I
- , *Fener Patrikhanesinin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri(325–1453)*, Akademi Kitabevi, İzmir, 2000
- DAŞ, Mustafa, *Bizans'ın Düşüşü*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2006
- DEMİRKENT, Işın, Haçlı Seferleri, Dünya Yayınları, İstanbul, 1997, C.I
- Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, Gelişim yay, İstanbul, 1976, “Kilisenin Doğuşu”, C. II,
- DVORNİK, Francis, *İznik'ten II. Vatikan'a Konsiller Tarihi*, Terc: Mehmet Aydın, TTK Yayınları, Ankara, 1990
- ELİADE, Mircea, COULIANO Ioan P., *Dinler Tarihi Sözlüğü*, Çev: Ali Erbaş, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997, “Hıristiyanlık”
- ERER, Raşid, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2002
- EROĞLU, Ahmet Hikmet, “Doğu- Batı Kiliselerin Ayrılış Sebepleri”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Ankara, Eylül-Aralık 1999, C.2, S.5
- LE GOFF, Jacques, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, Terc: Hanife Güven, Uğur Güven, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999
- GÜNDÜZ, Şinasi, *Pavlus; Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001
- , *Hıristiyanlık*, İsam Yayınları, İstanbul, 2004
- GÜNGÖR, Ali İsmail, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, Töre Yayınları, Ankara, 1997
- , *Cizvitler ve Katolik Kilisesindeki Yeri*, Asam Yayınları, Ankara, 2002
- HROMADKA, Joseph L., *Doğu Ortodoksluğu*, Terc: Günay Tümer, C.XVII, AÜİF yay, Ankara, 1971
- KAHRAMAN, Ahmet, *Dinler Tarihi*, Sümer Matbaası. İstanbul, 1965
- KARAKÖSE, Hasan, *Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Yayınları, Bs.3, Ankara, 2006

- KAŞGARLI, Mehlika Aktok, *Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu*, Altıncıoğlu Matbaası, Ankara, 1990
- KELDANİ, David Benjamin (Abdülehad DAVUD), *İncil ve Salib*, Terc: Kudret Büyükcoşkun, İnkılab Yayınları, İstanbul, 1999
- KILIÇ, Davut, *Tarihten Günümüze İstanbul Ermeni Patrikhanesi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008
- KÜÇÜK, Abdurrahman, “Gregoryen Ermeni Kilisesinin Oluşması ve Konsil Kararları Karşısındaki Tutumu”, *AÜİF Dergisi*, Ankara, 1996, C.XXXV
- , *Ermeni Kilisesi ve Türkler*, Andaç Yayınları, Ankara, 2003
- LEMERLE, Paul, *Bizans Tarihi*, Terc: Galip Üstün, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994
- LEVTCHENKO, M.V., *Bizans*, Terc:Erdoğan Berktaş, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1979
- MALKOÇ, Mustafa Numan, *İstanbul'daki Protestan Kiliseler*, Kaya Yayınları, İstanbul, 1999
- MANSEL, Arif Müfid, BAYSUN Cavid, KARAL Enver Ziya, *Orta Çağ Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1945
- OLGUN, Hakan, *Luther Reformu ve Katolisizmi Protesto*, Fecr Yayınları, Ankara, 2001
- , *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık*, İz Yayınları, İstanbul, 2006
- PAMİR, Dominik, *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 2000
- RUNCİMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Terc: Fikret Işıltan, TTK yay, Ankara, 1987, C.3
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta, 1999
- SEYFELİ, Canan, *İstanbul Ermeni Patrikliği*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005
- SHİMMEL, Annemarie, *Dinler Tarihine Giriş*, AÜİF Yayınları, Ankara, 1955
- SİNANOĞLU, Mustafa, “Hıristiyan ve İslam Kaynaklarında Tartışmalı Bir Toplantı: İznik Konsili”, *TDV İslam Araştırmaları Dergisi*, İSAM, İstanbul, 2001, S.6
- ŞAHİN, Süreyya, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980
- , “Doğu-Batı Kiliseleri Ayrılma Sebepleri”, *MÜİF Dergisi*, , Bayrak Yayınları, İstanbul, 1986, S.4
- ŞİŞMAN, Adnan, *Misyonerlik Faaliyetleri ve Uşak'ta Montanizm'e Dair Çalışmalar*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C.3, S.2, Afyon, 2001
- TARAKÇI, Muhammet, *St. Thomas Aquinas*, İz Yayınları, İstanbul, 2006
- TÜMER, Günay, KÜÇÜK Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Bs. 4, Ankara, 2002
- , *Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Hz. Meryem*, TDV Yayınları, Ankara, 1997
- UÇAR, Şahin, “Anadolu'da İslam ve Bizans Mücadelesi”, *Bilimsel Araştırma Dizisi*, S.5, İşaret Yayınları, İstanbul, 1990

USTA, Kağan Mehmet, *İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2005

YALDUZ, Alparslan, “Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili”, *UÜİFD*, Bursa, 2003, C.12, Sayı.2

YILDIRIM, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, DİB Yayınları, Ankara, 1988

YILDIRIM, Uğur, *Dünden Bugüne Patrikhane*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004

YİTİK, Ali İhsan, “Hz. Meryem ve Efes, Meryemana Evi”, *Fırat ÜİFD*, Elazığ, 2000, S.5

-----, *Hz. Meryem ve Efes Dinler Tarihi Yazıları*, İzmir, 2001

YÜCETÜRK, Orhan Seyfi, “Hıristiyanlık İnançlarının Doğuşu”, *Dokuz Eylül ÜİF Dergisi*, İzmir, 1987, S.4

<http://www.protestan.net/tanrininkutsalligi.pdf>(13.05.2010)

<http://www.felsefeekibi.com/site/default.asp?PG=196>(15.05.2010)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Alexandria>(07.11.2010)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Mopsuestia>(09.11.2010)